

STATISZTIKAI SZEMLE

A KÖZPONTI
STATISZTIKAI HIVATAL
FOLYÓIRATA

XXXIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM
1956. február

TARTALOM

Tervjelentés

*A befejezetlen beruházások
néhány kérdése*

Az önköltségi mutató a gazdaságosság elbírálásában

*A külkereskedelem a nemzeti
jövedelem mérlegében*

*A Jugoszláv Statisztikai
Társaság ülése*

A textilipar fejlődése

*Az ipari termelői árak
változásának mérése*

*A Szovjetunió népgazdaságának
fejlődése*

SZEMLE

STATISZTIKAI
TÁJÉKOZTATÓ

STATISZTIKAI HÍRADÓ

IRODALOM

TARTALOM

	Oldal
A Központi Statisztikai Hivatal jelentése az 1955. évi népgazdasági terv teljesítéséről	97
A befejezetlen beruházások néhány kérdése. — <i>Deák Ferenc—Sóky Dezső</i>	106
Az önköltségi mutató helye a vállalati termelés gazdaságosságának elbírálásában. — <i>Tóth Lászlóné</i>	128
A külkereskedelem a nemzeti jövedelem mérlegében. — <i>Ferge Sándorné</i>	135
A Jugoszláv Statisztikai Társaság III. plenáris ülése. — <i>Zala Júlia</i>	144
SZEMLE	152
A 30 évvel ezelőtti Statisztikai Szemléből Nevai Ferenc országgyűlési képviselő hozzászólása a Központi Statisztikai Hivatal költségvetéséhez. A textilipar fejlődése. — <i>Dr. Fülöp Sándor</i> Az ipari termelési árak változásának mérése. — <i>Árvay János—Szabó László</i> A Beszélyesi Minisztérium statisztikai munkájának néhány kérdése. — <i>Lordint Vilmosné</i>	
STATISZTIKAI TÁJÉKOZTATÓ	173
Az élelmiszeripar fejlődése az első öt éves terv időszakában. — <i>Molnár Tibor</i> A budapesti építőipari szövetkezetek fejlődése. — <i>Nobilit Gábor</i> A Szovjetunió népgazdaságának fejlődése. — <i>Föld István</i> A második indiai öt éves terv. — <i>Simon Józsefné</i>	
STATISZTIKAI HÍRADO	189
A „Fényes Elek” statisztikai kör megalakulása a Központi Statisztikai Hivatalban	
IRODALOM	190
Polyórárszemle	

UTÁNNYOMÁS CSAK A FORRÁS MEGJELÖLÉSÉVEL

СТАТИСТИЧЕСКОЕ ОБОЗРЕНИЕ

ЖУРНАЛ ВЕНГЕРСКОГО ЦЕНТРАЛЬНОГО СТАТИСТИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ

XXXIV-Й ГОД ИЗДАНИЯ, № 2.

ФЕВРАЛЬ 1956 ГОДА

СОДЕРЖАНИЕ И РЕЗЮМЕ СТАТЕЙ

STATISTICAL REVIEW

PERIODICAL OF THE HUNGARIAN CENTRAL STATISTICAL OFFICE

34 th YEAR № 2.

FEBRUARY 1956

CONTENTS AND SUMMARY OF ARTICLES

REVUE STATISTIQUE

PÉRIODIQUE DE L'OFFICE CENTRAL HONGROIS DE STATISTIQUE

XXXIVe ANNÉE, № 2.

FÉVRIER 1956

SOMMAIRE

СОДЕРЖАНИЕ — CONTENTS — SOMMAIRE

Стр. — Pages

Сообщение Центрального Статистического Управления о выполнении народнохозяйственного плана в 1955 году Report of the Hungarian Central Statistical Office on the Fulfillment of the 1955 National Economic Plan Communiqué de l'Office Central Hongrois de Statistique sur l'exécution du Plan d'économie nationale prévu pour l'année 1955	97
Некоторые вопросы незавершенных капиталовложений в Венгрии. — Ференц Деак, Деже Шика Some Questions Concerning Incomplete Investments in Hungary. — Ferenc Deak and Dezső Siky Certaines questions qui se posent en Hongrie concernant les investissements inachevés. — Ferenc Deak et Dezső Siky	106
Значение показателя себестоимости для обеспечения рентабельного производства предприятия. — Ласло Тун The Place of the Production Cost Indicator in Judging the Rentability of an Enterprise. — Mrs. László Tün La place de l'indice des prix de revient dans le garantissement de la nature économique de la production aux entreprises. — Mme László Tün	128
Внешняя торговля в балансе национального дохода. — Шандор Ферге Foreign Trade in the Balance of National Income. — Mrs. Sándor Ferge Le commerce extérieur dans la balance du revenu national. — Mme Sándor Ferge	135
Третий пленум Югославского Статистического Общества. — Юлия Зала The Third Plenary Session of the Yugoslav Statistical Society. — Julia Zala La troisième Assemblée plénière de la Société Yougoslave de Statistique. — Julia Zala	144
ОБЗОР — REVIEW — REVUE	
Отрывок из журнала „Статистическое Обозрение“ 1926 года From the "Statistical Review" of 30 Years Ago Documents tirés de la "Revue Statistique" d'il y a 30 ans	152
К бюджету Центрального Статистического Управления — речь Ференца Незваля, члена парламента Contributions of Ferenc Nezával M. P. to the Budget Discussion of the Hungarian Central Statistical Office Intervention du député Ferenc Nezával au sujet du budget de l'Office Central Hongrois de Statistique	153
Развитие венгерской текстильной промышленности. — Д-р Шандор Филор Development of the Hungarian Textile Industry. — Dr Sándor Filor L'évolution de l'industrie textile hongroise. — Dr Sándor Filor	153
Измерение износности промышленных производственных цен. — Янош Араш, Ласло Сабо Measuring Fluctuations in Industrial Production Prices. — János Arany and László Szabó La mesure du changement des prix industriels au producteur. — János Arany et László Szabó	163
О статистической работе Министерства Зернохрани. — Вильямс Лорант On the Statistical Work of the Ministry for Collecting Surplus (Agricultural) Produce and Livestock. — Mrs. Vilmos Loránt Au sujet des travaux statistiques effectués au Ministère des Livraisons de produits agricoles. — Mme Vilmos Loránt	170
СТАТИСТИЧЕСКАЯ ИНФОРМАЦИЯ — STATISTICAL BULLETIN — INFORMATIONS STATISTIQUES	
Развитие пищевой промышленности в первом пятилетнем плане. — Тибор Молнарфи Development of the Foodstuff Industry During the First Five Year Plan. — Tibor Molnárfi L'évolution de l'industrie alimentaire pendant le premier quinquennat. — Tibor Molnárfi	173
О будапештских строительных кооперативах. — Габор Нобилис On the Budapest Building Co-operatives. — Gábor Nobilis Sur les coopératives du Bâtiment de Budapest. — Gábor Nobilis	175
Развитие народного хозяйства СССР. — Иштван Фоти Development of the People's Economy in the Soviet Union. — Mrs. István Fóti L'évolution de l'économie nationale de l'Union Soviétique. — Mme István Fóti	176
Второй пятилетний план Индии. — Жозеф Симон India's Second Five Year Plan. — Mrs. József Simon Le deuxième Plan quinquennal de l'Inde. — Mme József Simon	186
СТАТИСТИЧЕСКИЕ ИЗВЕСТИЯ — STATISTICAL NEWS — ACTUALITÉS STATISTIQUES	
ЛИТЕРАТУРА — LITERATURE — LIVRES ET REVUES	

ПЕРЕПЕЧАТКА РАЗРЕШАЕТСЯ ТОЛЬКО С УКАЗАНИЕМ ИСТОЧНИКА.
REPRODUCTION IN PART OR FULL PERMITTED. PLEASE ACKNOWLEDGE SOURCE.
LA REPRODUCTION DES ARTICLES N'EST AUTORISÉE QU'AVEC LA CITATION DE LA SOURCE

РЕЗЮМЕ СТАТЕЙ

СООБЩЕНИЕ ЦЕНТРАЛЬНОГО СТАТИСТИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ
О ВЫПОЛНЕНИИ НАРОДНОХОЗЯЙСТВЕННОГО ПЛАНА ЗА 1955 ГОД

Народное хозяйство в 1955 году значительно развивалось, материальный и культурный уровень трудящихся показывает дальнейший подъем.

Производство социалистической промышленности превысило уровень 1954 года на 8,2% и на 3,2% была выше запланированной. Промышленные планы были перевыполнены всеми промышленными министерствами. Больше чем 75% всего прироста промышленной продукции было достигнуто за счет роста производительности труда. Валовая продукция на одного рабочего на 3,8% превысила запланированную и на 6,1% — уровень 1954 года. В первую очередь благодаря этому, было достигнуто снижение себестоимости промышленной продукции в размере, превышающем запланированный. Увеличению производственной мощности промышленности способствовали вложение в эксплуатацию ряда новых объектов капитального строительства.

В 1955 году было произведено больше, чем в 1954 г.: угля — на 3,6%, нефти на 31,6%, стали — на 9,3%, электроэнергии — на 12,8%, пряжи — на 7,8%, хлопка — на 17,3%, алюминия — на 12,8%. Значительно увеличена продукция машиностроительной промышленности. Продукция фармацевтической промышленности превысила уровень 1954 года на 23,1%, промышленности органической химии — на 19,1%, непрерывной промышленности — на 6,6%. Было произведено на 24,1% больше цемента и на 5,3% больше кирпича, чем в 1954 году.

По товарам широкого потребления было произведено больше, чем в 1954 году: хлопчатобумажных тканей — на 4,4%, шерстяных тканей на 20,2%, шелковых тканей — на 22,7%, кожаной обуви — на 15,7%. Продукция пищевой промышленности выросла на 6,7% по сравнению с 1954 годом.

При достигнутых значительных успехах, технической уровень производства и качество отдельных продуктов не были удовлетворительными.

В самом деле, в области растениеводства и животноводства в 1955 году были достигнуты значительные успехи и наблюдается дальнейшее укрепление социалистического сектора. К концу года пахотная площадь социалистического сектора сельского хозяйства составила более одной трети всей пахотной площади страны. В производственные кооперативы вступило около 60 000 семей, которые внесли в кооперативы около 350 000 надельных хозяйств.

Урожайность большинства полевых культур в 1955 г. превысила среднюю урожайность последних 5 лет. Урожайность однолетних хозяйств была превышена по хлебным культурам — государственными хозяйствами приблизительно на 40%, а сельскохозяйственными производственными кооперативами на 20—25%, по ячменю: государственными хозяйствами на 20%, а сельскохозяйственными производственными кооперативами на 10%. Из числа пропашных культур особенно благоприятным был средний урожай картофеля и сахарной свеклы.

Уровень животноводства в 1955 году повысился. поголовье свиней росло быстрыми темпами и в 1955 году превысило 8 миллионов. Увеличилось поголовье крупного рогатого скота, в том числе и поголовье коров. поголовье овец в 1955 выросло на 200 тысяч.

Машино-тракторные станции выполнили больше, чем в 1954 году: тракторных работ — 1,3 миллиона нормальных хозяйств, вскопано механическим способом на — 50%, скошено механическим способом в четыре раза больше. Площадь машинной уборки хлебных культур повысилась на 22% по сравнению с 1954 годом.

По транспорту перевыполнен план перевозки грузов и пассажиров. Перевезено больше, чем в 1954 году товаров: железнодорожным транспортом — на 7%, автомобильным транспортом — на 6%, пассажирами: городскими автобусами — на 11%, автобусами дальнего сообщения — на 20%.

Оборот розничной торговли в 1955 году превысил уровень 1954 года на 5%. В 1955 году населением было куплено приблизительно на 5% больше продовольствия, чем в 1954 году. Продано было на 11% больше хлеба, на 16% больше муки, на 7% больше мяса, на 13% больше колбасных изделий, на 4% больше молока и молочных изделий, на 7% больше сахара, на 6% больше шоколадных и кондитерских изделий, на 18% больше вина, чем в 1954 году.

Розничный оборот промышленных товаров возрос приблизительно на 5%. Продано на 102 000 больше кухонных плит и на 25 000 больше велосипедов, чем в 1954 году. Оборот пролажа посуди вырос против 1954 года на 91 миллион форинт, мебели на 215 миллионов форинтов, строительных материалов на 300 миллионов форинтов.

Оборот ежешед торговли в 1955 году на 10% превысил уровень 1954 года. Баланс внешней торговли был активным, однако размер его не достиг размера, предусмотренного планом.

Реальная заработная плата и реальный доход рабочих и служащих превысил уровень 1954 года. В значительной мере повысился доход крестьянства.

В 1955 году были построены около 30 000 квартир. Значительно расширено индивидуальное жилищное строительство.

Улучшилось медицинское обслуживание населения.

Тираж изданных книг превысил уровень 1954 года на 15%, число театральных и оперных представлений — на 18%, а число посетителей кино — на 18 миллионов.

В 1955 году сумма капиталовложений приблизительно на 8% превысила сумму, предусмотренную планом. В результате пуска в эксплуатацию значительно большего числа объектов капитальных работ, чем в предыдущем году, наличие незавершенных капиталовложений в большой мере сократилось. На нескольких важных, приостановленных в прошлом году капитальных объектов возобновлена работа.

* 1 над. хольд = 0,5754 га.

ФЕРЕНЦ ДЕАК, ДЕЖЕ ШОКИ:

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ НЕЗАВЕРШЕННЫХ КАПИТАЛОВЛОЖЕНИЙ В ВЕНГРИИ

Авторы при анализе капиталовложений первого пятилетнего плана занимаются в первую очередь объяснением наличия незавершенных капиталовложений.

Авторы устанавливают, что рост наличия незавершенных капиталовложений в ходе пятилетнего плана происходил в силу необходимости, однако темпы этого роста они считают слишком быстрыми. Анализируя причины быстрых темпов роста, авторы устанавливают, что допущение показателю пятилетнего плана капиталовложений являлось некоторое раздробление имеющихся в распоряжении средств: во всех отраслях народного хозяйства было одновременно начато строительство большого числа объектов, для планового осуществления и ввода в действие которых во многих случаях не хватало одновременно необходимых материальных и прочих средств.

В статье подробно изложены те факторы (отдельные недостатки планирования, некоторое раздробление мощностей строительной промышленности, часто наблюдавшееся отсутствие материальной заинтересованности в капиталовложениях и т. п.), которые — по мнению авторов — в значительной мере содействовали тому, что наличие незавершенных капиталовложений за пять лет увеличилось.

Авторы указывают, что в 1955 году и в этом отношении наступил перелом: наличие незавершенных капиталовложений в значительной степени уменьшилось. Однако, несмотря на это, недостатки, наблюдавшиеся в ходе осуществления первого пятилетнего плана капиталовложений частично проявляются и в последующем. В качестве меры устранения недостатков авторы рекомендуют применение принципа завершенности организаций, включенных в осуществление капиталовложений. Под принципом завершенности авторы понимают в первую очередь не простое исследование — они также одобряют этот метод, если он является истинно стимулирующим фактором — а такую систему, осуществление такой системы между отраслями хозяйства, которая является с одной стороны в первую очередь для капиталовложений в направлении использования их всех возможно — для ускорения осуществления капиталовложений, сокращения затрат на капиталовложения и ввода их в действие в срок, предусмотренный планом.

ЛАСЛОНЕ ТЮ:

ЗНАЧЕНИЕ ПОКАЗАТЕЛЯ СЕБЕСТОИМОСТИ ДЛЯ ОБЕСПЕЧЕНИЯ РЕНТАБЕЛЬНОГО ПРОИЗВОДСТВА ПРЕДПРИЯТИЯ

Автор с теоретической и практической точки зрения анализирует вопрос, согласно которому наиболее всестороннему показателю работы предприятия является почти исключительно себестоимость сопоставимой продукции. В связи с этим он указывает на следующее: производственные затраты неучтенной и неответственной с точки зрения затрат являются расходы для народного хозяйства, однако показатель себестоимости даже при производстве подобной лишней продукции может создать благоприятное представление о деятельности предприятия, и даже в том случае, если снижение себестоимости достигнуто не путем снижения качества продукции. Далее: изменение себестоимости сопоставимой продукции лишь в том случае будет характеризовать эффективность предприятия, если сопоставимая продукция представляет собой максимально возможную долю завершенной продукции предприятия. Однако высокий удельный вес сопоставимой продукции в большинстве промышленных отраслей может быть обеспечен только в случае жесткой общегосударственной системы сопоставимости. Но в том случае изменение показателя себестоимости будет зависеть, помимо изменения фактически сопоставляемых продуктов, также и от изменения структуры производства. В случае же определения себестоимости по отдельным изделиям, удельный вес будет низок и изменение себестоимости сопоставимой продукции не будет характеризовать предприятие в целом. Полностью достоверные данные о себестоимости могут быть получены лишь в случае включения по отдельным видам изделий, но это чрезмерно усложнит бы счетную работу.

Автор предлагает при оценке работы предприятия считать основным требованием прибыль предприятия. Если непосредственно материальную заинтересованность работников предприятия связать с рентабельностью предприятия, что в одинаковой мере будет стимулировать их к развитию производства, к производству продукции, соответствующей спросу, а также к улучшению качества и последовательному снижению себестоимости.

Автор одновременно занимается вопросом упущения учета, хотя наряду с этим подчеркивает и значение систематического наблюдения за затратами внутри предприятия.

ШАНДОРНЕ ФЕРГЕ:

ВНЕШНЯЯ ТОРГОВЛЯ В БАЛАНСЕ НАЦИОНАЛЬНОГО ДОХОДА

Статья разбирает вопрос о том, каким образом следует складывать результаты деятельности внешней торговли в баланс национального дохода.

Автор в первую очередь рассматривает случай, когда соотношение цен внутри страны соответствует фактическому соотношению стоимости. В этом случае внешняя торговля — даже при паритете, а также при разнице между экспортной и импортной — может оказаться прибыльной. Прибыль та является результатом внешнего обмена и способствует увеличению национального дохода.

4

Во-вторых, автор рассматривает случай равновесия, в валютном выражении, между экспортом и импортом, при котором, однако, внутреннее соотношение цен не соответствует фактическому соотношению стоимости. В таком случае — даже при соблюдении всех правил выполнения экспортных и импортных операций — исчисление по внутренним ценам может показать отрицательные результаты, т. е. в следствие специфического соотношения цен возможно, что сумма экспорта во внутренних ценах (внутренний доход) будет выше суммы импорта (внутренней продажи). Эта разница однако не является фактической потерей, так как по отрасли народного хозяйства, производящей экспортные продукты, общая сумма экспорта проявляется в виде излияния национального дохода. В этом случае отрицательные результаты внешней торговли — для получения правильного результата — подлежат вычитанию из графы производства — как контрастная погрешность произшедшая в другом месте.

В третьих, автор излагает метод исчисления для случая, когда валютные суммы экспорта и импорта не одинаковы. Салдар является фактором не производства национального дохода, а потребления. При избытке экспорта, графа потребления меньше потребительской стоимости, чем производство, а при избытке импорта — больше. Избыток экспорта со знаком плюс и избыток импорта со знаком минус, указывается на стороне потребления.

Если указанные факторы проявляются совместно — различие вследствие действия системы цен по экспорту получается избыток цен, но при этом имеет место и избыток экспорта — то величина эти необходимо разделять друг от друга и показывать их в балансе национального дохода на соответствующем месте.

ЮЛИЯ ЗАЛА:

ТРЕТИЙ ПЛЕНУМ ЮГОСЛАВСКОГО СТАТИСТИЧЕСКОГО ОБЩЕСТВА

Доклады, заслушанные на Третьем пленуме Югославского Статистического Общества, состоявшегося в Загребе между 17 и 21 ноября 1955 г., в основном охватывали три темы: территориально-статистическую работу, производительность труда и некоторые демографические вопросы.

Первая группа вопросов касалась изменений в статистической работе, связанных с новыми территориально-административными делениями. Анте Нолак, директор Федеративного Статистического Управления, в своем докладе указал на значительные преимущества, представленные объединением статистических органов, проведенным в связи с реорганизацией территориальной принадлежности.

Серьезное внимание было уделено на заседании изучению производительности труда. Доклады в основном занимались определением объема продукции промышленности.

Третья группа вопросов занималась конкретными проблемами структуры населения Югославии (исключая, конечно, полицию, полицию, блок, детской смертности, миграции и т. д.). В остальных докладах излагались различные методические вопросы.

Пленум показал, что югославские экономисты и статистики глубоко и многосторонне занимаются различными явлениями общественной и культурной жизни страны.

Третий пленум Югославского Статистического Общества в большой степени способствовал расширению международных статистических связей, благодаря тому, что предоставила возможность обмена опытом и обсуждения общих специальных проблем, путем непосредственных личных переговоров.

Д-р ШАНДОР ФЕЛЕН:

РАЗВИТИЕ ВЕНГЕРСКОЙ ТЕКСТИЛЬНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

Вторая мировая война нанесла огромные повреждения венгерской текстильной промышленности, 93% фабрик потеряли основной ущерб, а 30% — потонуло половиной производственной мощности. Сильные связи отсутствовали. Производство было возобновлено благодаря помощи СССР, поставившего хлопок, пряжу, готовые ткани и обработанные даяльнической пряжи.

Производство текстильной промышленности, с низкой точки, достигнутой в 1916 году, стало бурно развиваться. Стоимость ее продукции (в неизменных ценах) к последнему году первого пятилетнего плана почти вдвое превысила стоимость продукции 1938 г.

Увеличение производства венгерской текстильной промышленности было достигнуто по существу при неизменном машинном парке. Удельная производительность производственного оборудования и использование времени его в значительной мере повысились: индекс продукции на одно веретено по сравнению с 1928 годом в 1954 году увеличился до 131, а индекс на одну машину — до 186.

Значительное изменение произошло и в области концентрации и специализации текстильной промышленности.

Повысились и технический уровень текстильной промышленности: новые фабрики оснащены самыми современными производственными оборудованием, во многих областях вместо устаревших машин в эксплуатацию введены новые, и во всей текстильной промышленности внедрена практика планово-предупредительного ремонта.

В значительной мере увеличилось в текстильной промышленности и производительность труда. Производственный индекс на одного рабочего — по сравнению с 1938 годом — в 1949 году составил 103, а в 1954 году — 141.

В снижении себестоимости значительные успехи достигнуты шерстяной, трикотажной и галантерейной промышленностями.

Автор в заключительной части статьи занимается некоторыми вопросами технического развития венгерской текстильной промышленности.

5

SUMMARY OF ARTICLES

REPORT OF THE HUNGARIAN CENTRAL STATISTICAL OFFICE
ON THE FULFILLMENT OF THE 1955 NATIONAL ECONOMIC PLAN

In 1955 the national economy has developed considerably and the material and cultural standard of the working people has shown a further rise.

The output of the socialist sector in industry was higher by 8.2% than in 1954 and the plan has been over-fulfilled by 3.2%. Every industrial ministry has over-fulfilled its plan.

The increase in the productivity of labour was responsible for 75% of the rise in production. The plan for productivity per head was fulfilled by 103.8% and the level of productivity was higher by 6.1% than in the previous year. Mainly as a result of this, production costs have been decreasing in a greater measure than planned. The efficiency of industry has been enhanced by a series of new capital investments.

In 1955 we produced 3.6% more coal than in 1954, 31.6% more oil, 12.8% more electricity, 9.5% more steel, 7.8 more rolled steel, 17.3% more aluminium and 12.8% more aluminium. The production of the machine-building industry has also increased considerably. The output of the pharmaceutical industry was 29.1% higher than in the previous year and oil refineries 6.6% higher. The production of cement and bricks was 24.1% and 5.3%, respectively higher in 1955 than in 1954.

Among consumer goods, the output of cotton cloth was 4.4% higher, that of woollen cloth 20.2% higher, that of silk 22.7% higher, that of leather shoes 15.7% higher in 1955 than in 1954. The output of the food industry has also risen by 6.7% in the course of one year.

In spite of these significant achievements, the technical standard of production and the quality of some of the goods produced was not satisfactory, and some of them were not up-to-date enough.

Agriculture has achieved great successes both in increasing output and in mechanization. The socialist sector of agriculture has continued to grow in strength both economically and organizationally.

By the end of the year the arable land of the socialist sector of agriculture was more than one third of the whole. The co-operatives were strengthened by the enrolment of nearly 60,000 families, which means about 350,000 cadastal hold^{*} of land.

Crop yields in 1955 have surpassed the averages of the five preceding years. Yields of grain crops on the state farms were 40% higher than that of individual farmers, the ratio for the co-operatives being 20-25%. The proportions for barley are 20% and 10%, respectively. The yields of potato and sugar-beet have been especially good.

The standard of livestock-farming has improved in 1955. The number of hogs has been increasing rapidly and in October 1955 it passed the 8 million mark. The stock of cattle, and cows especially, has also been increasing. By the end of 1955 there were 240,000 more sheep in the country than in 1954.

The Machine and Tractor Stations have cultivated with tractors 1.3 million normal hold more than in 1954. Mechanical hoeing has increased by about 50%, about four times the amount of mowing has been done by machines, and the area of grain harvested was by 22% more than in 1954.

Transport has over-fulfilled both the plan for passengers and for freight. Railways carried 7% more goods, ferries 6% more than in 1954. The number of passengers carried by city buses increased by 11%, and the number carried by long-distance buses, by 20%.

The turnover of retail trade was about 5% larger than in 1954. In 1955 the population bought about 5% more foodstuffs than in 1954. Among these, sales of bread increased by 11%, flour by 16%, meat by 7%, meat-products by 13%, milk and dairy products by 4%, sugar by 7%, sweets by 6%, beer by 18% over 1954.

Retail trade in manufactured goods has grown by nearly 5%. One hundred and two thousand more kitchen ranges were sold than in 1954, and twenty five thousand more bicycles. Sales of kitchen utensils went up by 91 million forints, of furniture by 215 million forints, of building materials by 300 million forints.

The volume of foreign trade has surpassed the 1954 level by 10%. The balance of trade has been active, but smaller than planned for.

In 1955 the population has increased and the income and cultural standard of the people has continued to rise. The real wages and the real income of workers and employees was higher than in 1954 and the income of the peasantry has grown considerably.

In 1955 the construction of nearly 30,000 flats has been completed. Many more private homes have been built.

Public health facilities have continued to improve.

The number of books published has risen by 15%, theatre and opera performances by 18%. Cinema attendance has risen by 18 million.

The amount of capital investments was by 8% higher than planned. As a result of more capital investments being put into operation than in 1954, the number of incomplete projects has diminished considerably. Work has been resumed on many of the important constructions suspended in the preceding years.

* 1 cadastal hold = 1.42 acre.

FERENC DEÁK AND DEZSŐ SÓKY:

SOME QUESTIONS CONCERNING INCOMPLETE INVESTMENTS IN HUNGARY

In examining the investments of the first Five Year Plan in the Hungarian People's Republic, the authors deal first with the question to what proportions incomplete investments have grown.

The authors hold the view that while an increase of incomplete investments was necessary in the course of the Five Year Plan, the increase was, however, too rapid. When looking into the causes of the rapid rhythm of increase they find that the available resources were, to a certain extent, split up by the increased investment programme of the Five Year Plan. In every branch of the national economy we began simultaneously a number of new establishments which, however, in some cases, could not be completed and put into operation because the financial and other means were not available at the proper time and in the quantity required.

The study deals in detail with definite factors — such as certain shortcomings in planning, the splitting-up — to a certain extent — of building capacity, the frequent lack of material interest on the part of investors, etc. — which, according to the authors' findings, were instrumental in increasing the range of incomplete investments during those five years.

The authors point out that 1955 was a year of change in this field as well as others: in that year the extent of incomplete investments was considerably reduced, though in certain respects some errors committed in the past Five Year Plan still persisted. They suggest that in order to eliminate the mistakes the bodies participating in investments should be offered material interest. The principle of material interest consists primarily not in the awarding of bonuses to individuals — however good rewards are as an incentive to work. Material interest should constitute rather a system, the relations established between various schemes, which would urge the investor to speed up execution, to reduce investment costs, and to make use of every available means to put the new establishment into operation at the time appointed by the plan.

MRS. LÁSZLÓ TÓU:

THE PLACE OF THE PRODUCTION COST INDICATOR
IN JUDGING THE RENTABILITY OF AN ENTERPRISE

The author criticizes, from a theoretical and practical standpoint, the view that the prime cost reduction of comparable production should be considered, more or less exclusively, as the most comprehensive economical indicator of an enterprise's work. In this connection attention is drawn to the following points: the production costs of unnecessary and consequently unmarketable goods represent unnecessary expenditure from the point of view of national economy; the prime cost reduction indicator, however, may show a favourable trend in the economy of the enterprise even if such unnecessary goods are being produced; neither does it show — should that be the case — that the reduction of production costs has been due to deterioration in quality. Furthermore, the cost figures of comparable production will be indicative of enterprise management only in the case of comparable products representing a major part of the completed production. However, to make our analysis show a high percentage of comparable production, we have to define comparability, in most lines of industry, on a sufficiently wide basis. If this is done, then the production cost indicator will be affected not only by the changes in the production costs of really comparable goods, but by shifts in the composition of production as well. If, on the other hand, we compare only goods of the same description, these form only a small part of production and the changes in their production costs will not characterize the whole of production. Only by making individual calculation for each class of articles can we obtain reliable data concerning self-cost, but this would greatly encumber accountancy work.

The author suggests that, when evaluating the work of an enterprise, the financial results of the enterprise should be considered as a basic requirement. The linking up of the direct financial interests of the employees with the rentability of the enterprise might become a powerful incentive not only for intensifying production and adjusting it to the needs of the population, but also for the improvement of quality and systematic reduction of production costs.

In her proposition, the author, while stressing the importance of steady control of production cost figures within the enterprise, points to the possibility of additional rationalization in certain accounting procedures.

MRS. SÁNDOR FERGE:

FOREIGN TRADE IN THE BALANCE OF NATIONAL INCOME

The author examines the question how the results achieved by foreign trade should figure in the balance sheets of the national income. Her examination sets out from a few assumptions.

First she deals with the case when internal price relations correspond to actual value-relations. In that case — even if foreign exchange of the same value is involved in the export and import — foreign trade is likely to be profitable. The earnings are given as a result of advantageous exchange and they contribute to the increase of national income.

The author then starts from the assumption that import and export exchanges are equivalent but internal price relations do not conform to the actual relations. In a case like this — even if the carrying out of export and import transactions is in every respect satisfactory — we might have a negative figure in internal prices, for it is likely, on account of special price relations, that the internal aggregate price of export (i.e. internal income) is bigger than that of import (i.e. internal sale). This difference, however, does not constitute an actual loss, for the total price-sum of export simultaneously figures as a national income-surplus in the balance sheets of the respective branch of the people's economy producing for export. Thus to obtain an adequate result we must bring the negative figure, as a contra-entry of a surplus, in deduction on the production side.

Lastly, the author expounds the course to be followed in the case when the total values of export and import exchanges are different. The balance constitutes an element of the utilization of national income and not of the production of the latter. There is a lesser, or greater, share of use value for some purposes in case of an export or import surplus respectively. Export and import surplus should figure on the consumption side with a plus or minus sign.

If the above elements appear together, e. g. if the price system results in producing an export price-surplus, and besides we have an effective export surplus as well, then the different phenomena should be treated separately and should figure in the proper place in the balance sheets of the national income.

JULIA ZALA:

THE THIRD PLENARY SESSION OF THE YUGOSLAV STATISTICAL SOCIETY

The reports delivered at the third plenary session of the Yugoslav Statistical Society held in Zagreb on November 17-21, 1955, were centred on three subjects: territorial statistics, labour productivity, and certain questions concerning demography.

In the first group of questions the participants discussed the statistical aspects of the new administrative-territorial arrangements. In a lecture on this subject Ante Novak, director of the Federal Bureau of Statistics, pointed out the important advantages resulting from the fusion of statistical bodies in the course of the re-organization of territorial division.

A considerable part of the agenda was devoted to the examination of labour productivity. The reports relative to this question dealt particularly with the definition of the volume of industrial production. The third group of problems was concerned with the actual questions of population in Yugoslavia (such as natural growth of population, fertility of marriages, infant mortality, migration etc.)

The rest of the reports dealt with various questions concerning methods. One of the most important observations to be made at the session was that the Yugoslav economists and statisticians are doing thorough and comprehensive research work in studying the various aspects of the social and cultural life of their country.

The third plenary session of the Yugoslav Statistical Society greatly contributed to the further extension of international relations in statistics by giving an opportunity to statisticians from various countries to exchange their working methods and to discuss common professional problems in direct talks.

DR SÁNDOR FÜLÖP:

DEVELOPMENT OF THE HUNGARIAN TEXTILE INDUSTRY

The destruction caused by World War II was considerable in the Hungarian textile industry, as in other industries. As many as 93% of the factories were damaged and 39% lost half of their producing capacity. By the end of the war the factories had no stocks of raw material left. Production was started with the help of the Soviet Union, which supplied raw cotton against finished cloth and jobwork in cotton yarn.

After the 1945 bottom, textile production increased rapidly and in the last year of the first Five Year Plan the value of production — computed on the basis of unchanged price levels — was almost twice as high as in 1938.

The increase of production in the Hungarian textile industry has been achieved without basically increasing the machine park; thus the specific production of the manufacturing equipment has been considerably raised and utilization within a given period improved: e. g. in 1954 the producing capacity index per spindle in cotton mills was 131, taking the 1938 figures as a hundred, and the producing capacity index per cotton loom was 158.

Increased concentration and specialization characterize the recent development of our textile industry.

As compared to the past the technical level of the industry has been raised: the new factories work with the most up-to-date machinery, a great number of out-dated machines have been replaced and a carefully scheduled preventive maintenance system now covers the whole field of textile manufacture.

There is a considerable increase in the productivity of work in the textile industry. The index of the values produced per worker was, taking the 1938 figures as a hundred, 103 in 1949 and 141 in 1954. Essential lowering of costs has been achieved in the woollen industry, in knitted goods and haberdashery.

In the closing part of the article the author deals with certain problems of technical improvement in the Hungarian textile industry.

Адрес редакции и издательства: Будапешт II., Келеи Кароль у. 5.
Editorial and publishing offices: Keleni Karoly u. 5. Budapest II.
Redaktion et administration: Budapest II., Keleni Karoly u. 5.

Felollos szerkesztő: Rédei Jenő

Felollos kiadó a Statisztikai Nyomtatvány- és Folyóiratkiadó Vállalat igazgatója.

56/411. — Egyetemi Nyomda, Budapest. — Felollos vezető: Janka Gyula igazgató.

A KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL JELENTÉSE AZ 1955. ÉVI NÉPGAZDASÁGI TERV TELJESÍTÉSÉRŐL

A népgazdaság fejlődését, valamint a dolgozók anyagi és kulturális helyzetének alakulását 1955-ben a következő adatok jellemzik:

IPAR — ÉPÍTŐIPAR

1955-ben a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége márciusi határozatának, a munkásosztály és az értelmiség odaadó munkájának, a szocialista munkaversenynek hatására megszilárdult az ipar vezetése, javult a munkafegyelem, a termelés és a termelékenység számottevően emelkedett, a termékek önköltsége csökkent.

1955-ben a szocialista ipar termelési tervét 103,2 százalékra teljesítette. Ezen belül az egyes minisztériumok, a helyi ipar vállalatai és a kisipari szövetkezetek teljes termelési tervüket a következőképpen teljesítették:

	Százalék
Kőhő- és Gépipari Minisztérium	104,9
Szénbányászati Minisztérium	103,0
Vegyipari és Energetikai Minisztérium	103,3
Kőnyúipari Minisztérium	101,4
Élelmiszeripari Minisztérium	102,7
Építészeti Minisztérium iparvállalatai	109,0
Közlekedés- és Postaügyi Minisztérium iparvállalatai	106,8
Országos Erdészeti Főigazgatóság iparvállalatai	108,6
Helyi ipari vállalatok	104,5
Kisipari szövetkezetek	101,1

A minisztériumi iparban 7,6 százalékkal, a helyi iparban 11,9 százalékkal, a szövetkezeti iparban 10,8 százalékkal, az egész szocialista iparban 8,2 százalékkal volt több a termelés, mint 1954-ben. A szocialista ipar termelésének növekedése több mint háromnegyed részben a termelékenység növekedéséből származott.

A szocialista ipar 1955-ben az egy munkásra jutó teljes termelés (a termelékenység) tervét 3,8 százalékkal túlteljesítette: a termelékenység 6,1 százalékkal haladta meg az 1954. éviét. Ezen belül a minisztériumi iparban 6,8 százalékkal, a helyi iparban 5,4 százalékkal, a szövetkezeti iparban 3,6 százalékkal emelkedett a termelékenység.

1 Statisztikai Szemle.

Elsősorban a termelékenység növekedésének eredményeképpen az ipari termelés önköltsége 1954-hez képest nagyobb mértékben csökkent, mint amit a terv előírt.

Az elért jelentős sikerek mellett a szocialista ipar munkája nem mindenben volt kielégítő. A termelés műszaki színvona, az egyes területeken mutatkozó eredmények mellett (számos új gyártmány bevezetése, új termelési eljárások meghonosítása stb.) nem emelkedett kielégítően. A műszaki színvonal emelését célzó intézkedések egy részét nem hajtották végre. Az ipar — különösen a gépipar — általában csak lassan tért át új gyártmányok bevezetésére és azokat több esetben nem eléggé korszerű kivitelben készítette el. Bár a minőségjavítás terén voltak eredmények, több termék minősége még nem volt kifogástalan; a selejt nem csökkent az előírt mértékben, sőt egyes iparvállalatoknál növekedett. Nem volt kielégítő az anyagtakarékosság, ezen belül az importanyagok megtakarításának mértéke sem. A termelés egyenletesebb volt ugyan, mint a korábbi években, de számos iparvállalatnál még gyakori volt a tervidőszak-végi rohammunka. A termelés nem volt eléggé tervszerű: egyes fontos termékekből (szénből, nitrogénműtrágyából, motorkerékpárból stb.) az ipar nem teljesítette a termelési tervet —, más cikkekből, illetve egyes választékokból, méretekből, minőségekből, amelyek iránt megfelelő kereslet nem mutatkozott, a tervet jelentősen túlteljesítették. Ennek eredményeképpen egyes cikkekből terven felül meg-növekedtek a kereskedelmi készletek.

Az iparon belül az egyes iparágak fejlődését a következő adatok jellemzik:

A szénbányászat 1955-ben 22,3 millió tonna szenet, 3,6 százalékkal többet termelt, mint 1954-ben, az éves termelési tervet kalóriaértékben azonban csak 99,1 százalékra teljesítette. A különböző szénfajtákon belül, a feketeszen és a minőségi barnaszen termelési tervét a szénbányászat túlteljesítette.

Az év folyamán üzembehelyezték Szücsiben a X. számú aknát, a Komló Szénosztályozó III. számú egységét és a Berentei Szénosztályozó egy részét. A szénbányászat gépesítése nem haladt előre a tervezett mértékben; nem teljesítették a szénbányák a millisekundumos robbantás tervét sem.

Az első öt éves tervidőszak alatt nagymértékben fellendült a kőolajbányászat 1955-ben továbbfejlődött. A kőolajtermelés 1,6 millió tonna volt, 31,6 százalékkal több, mint az 1954. évi és 1,7 százalékkal volt több, mint amennyit a terv előírt.

A villamosenergia-termelés 1955-ben 5,4 milliárd kilowattóra volt, 12,8 százalékkal több, mint 1954-ben. A villamosenergia-termelés növekedése meghaladta az ipari termelés növekedésének mértékét.

A villamosenergia-erőművek teljesítőképessége az előző évhez képest mintegy 13 százalékkal (kb. 120 MW-tal) bővült. 1955-ben üzembe helyezték a Borsodi Hőerőmű három gépegségét, valamint a Sztálinvárosi Erőmű utolsó gépegségeit is. A teljesítőképesség növelésével mód nyílt arra, hogy a kevésbé gazdaságos erőművek termelését csökkentse. Ennek következtében és a vállalati takarékosági intézkedések eredményeként csökkent a fajlagos kaloriafelhasználás és a villamosenergia önköltsége.

A vaskohászat 1,6 millió tonna acélt és 883 000 tonna hengerelt acélt termelt, 9,3, illetőleg 7,8 százalékkal többet, mint 1954-ben. A vaskohászat

az év folyamán terven felül 32 000 tonna melegen hengerelt acélt adott a népgazdaságnak.

Az üzembe helyezett beruházások közül a vaskohászat teljesítőképességét elsősorban a Lenin Kohászati Művek új középhengsora növelte.

A vaskohászat a tervezettnél több kohókocsot használt fel. Nem teljesítette maradéktalanul a vaskohászat a frissítőerc darabosítására és a periodikus betonacél hengerlésére vonatkozó tervelőírást.

A bauxittermelés 1955-ben — a gyengébb minőségű bauxit termelésének csökkentése következtében — némileg kevesebb volt a tervezettnél. Új üzemrészekkel bővítették az Ajkai Timföldgyárat és Alumíniumkohót. A bővítés következtében a timföldgyártás teljesítőképessége mintegy 20 százalékkal növekedett. A timföldtermelés 17,3 százalékkal haladta meg az 1954. évi termelést, de a tervet csak 96,3 százalékra teljesítették és közel 6000 tonnával termeltek kevesebbet az előírtól. Az alumíniumtermelés 12,8 százalékkal volt több az előző évinél.

A gépipar termelése — az 1954. évi visszaesés után — jelentősen emelkedett. Az év folyamán 1348 autóbust, 296 vasúti személykocsit, 775 marógépet, 2523 fűrőgépet, 4559 kerekcs traktort, 217 200 kerekpárt, 373 200 rádióműsorvevőt, 46 100 háztartási varrógépet gyártottak.

1955-ben a gépipar megkezdte a 120 kilowattos rövidhullámú adó, a javított típusú „Ikarus 55” autóbust üzemszert termelését, elkészült többek között az M—25-ös univerzál-traktor, a silózőkombáj, a kukoricakombáj, a 170 milliméteres furatú Ganz—Dízel motorcsalád, a CAV nagyvasúti villamokocsi, a televíziós készülék prototípusa. Egyes fontos gépek prototípusainak 1955. évre tervezett elkészítése 1956-ra húzódott át.

A gépipar fejlesztését szolgálta a Soroksári Vasöntőde üzembe helyezése, a Wilhelm Pieck Vagon- és Gépgyár új nemesacél-műve. A műszaki színvonalat emelte néhány új eljárás bevezetése, illetve elterjesztése is, többek között a hengerperselyek felületi keménységét növelő nagyfrekvenciás edzés, a precíziós öntés szélesebb körben való elterjesztése, új típusú gördülőcsapágyak gyártása.

A vegyipar 1955. évi termelési tervét túlteljesítette és többet termelt, mint 1954-ben. A gyógyszeripar 29,1 százalékkal, a szervesvegyipar 19,1 százalékkal, a szervetlen vegyipar 7 százalékkal, a kőolajfeldolgozó ipar 6,6 százalékkal termelt többet, mint az előző évben.

Elmaradt a vegyipar a műtrágyatermelési tervtől. A Borsodi Vegyikombinát és a Péti Nitrogénművek új műtrágyagyára ugyanis az előírt határidőnél későbbben kezdte meg az üzemszert termelést.

Az építőanyagipar éves termelési tervét túlteljesítette és 16,5 százalékkal többet termelt, mint 1954-ben. 1955-ben 1,2 millió tonna cementet termeltek, 24,1 százalékkal többet, mint 1954-ben és 5,4 százalékkal többet mint amennyit az éves terv előírt. A téglatermelés 1,2 milliárd darab volt, 5,3 százalékkal több, mint az 1954. évi. Jelentősen emelkedett az üvegtermelés is. 1955-ben üzembehelyezték a Tokodi Üvegyár új csőhűzőberendezését és a Salgótarjáni Üvegyár IV. számú hutacsarnokát.

A könnyűipar éves termelési tervét túlteljesítette és a cikkek legnagyobb részénél a termelés meghaladta az 1954. évi. 1955-ben a könnyűipar többek között 237 millió négyzetméter pamutszövetet, 26 millió négy-

zetméter gyapjúszövetet, 20 millió négyzetméter selyemszövetet, 12,3 millió pár bőrcipőt gyártott. A pamutszövettermelés 4,4 százalékkal, a gyapjúszövettermelés 20,2 százalékkal, a selyemszövettermelés 22,7 százalékkal, a bőrcipőtermelés 15,7 százalékkal volt több, mint 1954-ben. Jelentősen bővült az év folyamán a cikkek választéka.

1955-ben megkezdte a könnyűipar a fehérített szulfitcellulóz üzemszerű gyártását, fokozták a krepptalpú cipők termelését és a talpbőrök tartósságát növelő kombinált cserzésű talpbőrök gyártását.

Az élelmiszeripar termelése 1955-ben 1954-hez képest 6,7 százalékkal növekedett. Számos élelmiszeripari termék — többek között kenyérből, péksüteményből, kolbász- és szalonnafélékből, szalámból, különféle gyümölcskonzervekből, sörből — lényegesen többet termeltek, mint 1954-ben. Az év folyamán több élelmiszeripari üzemet helyeztek üzembe, illetőleg bővítettek.

Az építőipar 1955. évi termelési tervét — a tervezettnél kevesebb munkással — teljesítette. Az előzetes számítások szerint az állami építőipar tervteljesítése 104 százalék, a szövetkezeti építőipar tervteljesítése 105 százalék.

Az egyes minisztériumokhoz tartozó építőipari vállalatok tervteljesítése — az előzetes adatok szerint — a következő volt:

	Százalék
Építésügyi Minisztérium	106,8
Közlekedés- és Postaügyi Minisztérium	107,8
Város- és Községgazdálkodási Minisztérium	101,1

Az építőipar 1955-ben nagyszámú ipari, köz- és egyéb épületet fejezett be és adott át rendeltetésének, de kevesebbet, mint amennyit a szerződések szerint be kellett volna fejeznie.

Az építőipari szövetkezetek 1955-ben sem elégtették ki kellő mértékben a lakosság szükségleteit.

MEZŐGAZDASÁG

A mezőgazdaság az elmúlt évben a párt és a kormány határozatainak megfelelően jelentős támogatást kapott. 1955-ben az előzetes számítások szerint a mezőgazdasági beruházások összege — állami erőből — mintegy 2,4 milliárd forintot tett ki. A termelőszövetkezetek 15 százalékkal több hosszú- és középlejáratú hitelt, és közel háromszor annyi vissza nem térítendő állami támogatást kaptak, mint az előző évben.

1955-ben az előző évekénél nagyobb ütemű volt a mezőgazdaság gépesítése. Az év folyamán a mezőgazdaság közel 6500 traktort, ebből 2500 univerzáltraktort, közel 400 aratócséplőgépet, 1100 cséplőgépet, 600 kévektő-arató-gépet és számos más mezőgazdasági gépet kapott. Az öntözött terület 20 000 kat. holddal növekedett.

Jelentősen segítették a mezőgazdaság fejlődését a mezőgazdaságba irányított szakemberek. A Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének 1955 júniusi határozata után közel 1200 pártmunkás és szakember ment a városokból falura, a falusi politikai és gazdasági munka megjavítására; közülük több mint 400 a termelőszövetkezetekben dolgozik.

A mezőgazdaság szocialista szektora 1955-ben gazdaságilag és szervezetiileg tovább erősödött. Az 1955. év folyamán közel 60 000 családdal, mintegy 350 000 katasztrális hold területtel gyarapodtak a termelőszövetkezetek. Az év végén a mezőgazdaság szocialista szektorának szántóterülete az ország szántóterületének több mint egyharmadát tette ki.

A mezőgazdaság 1955. évi termelési eredményei általában kedvezőek voltak. A legtöbb szántóföldi növény 1955. évi terméseredménye felülmúlta az előző öt év átlagát. 1955-ben 26,8 millió mázsa kenyérgabonát, 7,9 millió mázsa árpát, az előzetes számítások szerint 29,2 millió mázsa kukoricát, 20,8 millió mázsa burgonyát, 22,2 millió mázsa cukorrépát takarítottak be. A rizsre rendkívül kedvezőtlen időjárás és egyéb okok folytán lényegesen kevesebb volt a rizstermés, mint a korábbi években. A csapadékos időjárás következtében a gabonafélék és a kukorica nedvességtartalma a szokásosnál nagyobb volt.

Az állami gazdaságok és a termelőszövetkezetek 1955. évi termésátlagai — a gépi talajművelés és a jobb növényápolás eredményeként — a legtöbb növénynél jelentősen meghaladta az egyéni gazdaságok termésátlagát: többek között kenyérgabonából az állami gazdaságok közel 40 százalékkal, a mezőgazdasági termelőszövetkezetek 20—25 százalékkal — árpából az állami gazdaságok 20 százalékkal, a mezőgazdasági termelőszövetkezetek 10 százalékkal érték el magasabb termésátlagot, mint az egyéni gazdaságok. A kapásnövények közül különösen a burgonya és a cukorrépa termésátlagai voltak kedvezők.

Az 1955. évi szőlő- és bortermés lényegesen több volt, mint a korábbi években, a csapadékos időjárás következtében azonban a minőség gyengébb volt. 1955-ben szinte valamennyi gyümölcsfajta termése meghaladta az előző évek színvonalát.

A kapásokat későn takarították be, s ez késleltette az 1955. évi őszi munkálatokat.

Az állattenyésztés színvonala az 1955. évben emelkedett. A sertésállomány gyors ütemben nőtt és 1955 októberében meghaladta a 8 millió darabot. A jó kukoricatermés lehetővé tette a sertéshizlalás fokozását. A termelőszövetkezetek 1955-ben 30 százalékkal több sertést állítottak hizoba, mint 1954-ben, de a jó takarmánytermés lehetőségeit még nem használták ki megfelelően.

Fejlődött a szarvasmarhatenyésztés is. A szarvasmarhaállomány és ezen belül a tehénállomány növekedett. Az egy tehénre jutó tejhozam különösen a mezőgazdaság szocialista szektorában emelkedett. Az állami gazdaságok közel 13 millió literrel több tejet termeltek és adtak közfogyasztásra, mint az előző évben.

A juhállomány az előzetes számítások szerint 1955-ben több mint 200 000 darabban nőtt.

Az 1955. évi baromfiállomány magasabb volt, mint az előző években és magasabb a felszabadulás előtti évek átlagánál. Baromfiból — a mezőgazdasági lakosság nagyobb fogyasztása mellett — 441 vagonnal több volt a begyűjtés, mint 1954-ben.

A gépállományok 1955-ben 8 millió normálhold traktormunkát végeztek, 1,3 millióval többet, mint az előző évben. A szántás-vetési munkák mellett

nagyobb segítséget adtak a növényápolási és betakarítási munkákban; közel 50 százalékkal több gépi kapálást, négyszer annyi gépi kaszálást végeztek és 22 százalékkal nagyobb területen takarították be a gabonaféléket, mint 1954-ben. A tervezett traktormunka mennyiségét azonban a gépállomások csak 98,6 százalékra teljesítették, a traktorokat kevésbé használták ki, mint 1954-ben.

Az őszi idényben a gépállomások több mélyszántást végeztek, mint az elmúlt év azonos időszakában, de a munka nagy részét kése végezték el.

Az állami erdőgazdaságok többet erdősítettek és fásítottak, mint az előző években. Az év folyamán végrehajtott erdősítések területe több mint háromszorosa az évi vágásterületnek.

A mezőgazdasági termények 1955. évi begyűjtése általában eredményesebb volt az előző évinél. A legtöbb cikkből a begyűjtési tervet túlteljesítették és a begyűjtött mennyiség — a zab, a napraforgómag és a nyersrizs kivételével — meghaladta az 1954. évi.

Az 1955. évi begyűjtési tervet kenyérgabonából 6,3 százalékkal, árpából 8,7 százalékkal, zabból 9,6 százalékkal túlteljesítették. A begyűjtött kukorica mennyisége az 1954. évinél lényegesen több, a tervezettnél valamivel kevesebb volt. A borbegyűjtés tervét 33 százalékkal teljesítették túl.

Az 1955. évben valamennyi fontosabb vágóállatból és állati termékből többet gyűjtöttek be, mint az 1954. évben. Az évi begyűjtési tervet vágósertéstől 9,5 százalékkal, tejből 8,9 százalékkal túlteljesítették; vágóborjúból, baromfiból és tojásból kevesebb volt a begyűjtés, mint amennyit a terv előírt.

KÖZLEKEDÉS — HÍRKÖZLÉS

A közlekedés 1955. évi áru- és személyszállítási tervét túlteljesítette. Vasúton 7 százalékkal, tehergépkocsin 6 százalékkal több árut szállítottak, mint 1954-ben. 1955-ben a vasút és a villamosok utasforgalma az előző évhez viszonyítva lényegesen nem változott, városi autóbuszon 11 százalékkal, távolsági autóbuszon 20 százalékkal, hajón 19 százalékkal utaztak többen, mint 1954-ben.

1955-ben tovább fejlődött a közlekedés. Többek között 35 új mozdonyt, 285 új vasúti teherkocsit, 1600 új tehergépkocsit, 262 új távolsági autóbust, egy Duna-tengerjáró hajót állítottak forgalomba. Az év folyamán a budapest—szolnoki vasútvonalon újabb 40 kilométeres, a budapest—hatvani vonalon 14 kilométeres önműködő térközbiztosító berendezést létesítettek, 4 vasútállomást korszerű, vágányfoglaltságot is jelző biztosító berendezéssel láttak el. Megnyitották a forgalom számára az újpesti összekötő vasúti hidat és több új közúti hidat is. A távolsági autóbushálózat közel 1200 kilométerrel nőtt, 225 községet és települést kapcsoltak be a rendszeres autóbusz-forgalomba.

A vasúti pályafenntartás és a gördülőállomány felújítása és karbantartása jelentősen — de nem az előírt mértékben — javult.

A posta forgalma az elmúlt évhez képest általában emelkedett. A távbeszélőszolgálat korszerűsítésére két új automata, több új félautomata központot helyeztek üzembe. Budapesten több központ állomásbefogadóképességet növelték.

ÁRUFORGALOM

A kiskereskedelem 1955. évi forgalma mintegy 5 százalékkal volt nagyobb, mint az 1954. évi.

1955-ben a lakosság élelmiszerekből mintegy 5 százalékkal többet vásárolt, mint az előző évben. Kenyérből 11 százalékkal, lisztből 16 százalékkal, tökehúsból 7 százalékkal, hentesáruból 13 százalékkal, tej és tejtermékből 4 százalékkal, cukorból 7 százalékkal, csokoládéfélékből és nougatáruból 6 százalékkal, sörből 18 százalékkal, égetett szeszesitalokból 9 százalékkal, cigarettából 7 százalékkal adtak el többet, mint 1954-ben.

A megnövekedett forgalom ellenére a hűselltátás az év első háromnegyedében nem mindig volt kielégítő. Az év utolsó hónapjaiban a hűselltátás megjavult.

Az élelmiszerek piaci felhozatala (a megfigyelt városok piacain) némileg meghaladta az előző évit és a cikkek ára együttesen mintegy 4 százalékkal csökkent. Ezen belül a gyümölcsfélék ára 31 százalékkal, a szárazhüvelyeseké 10 százalékkal csökkent, a zöldségfélék ára átlagosan 4 százalékkal és a burgonyáé mintegy 22 százalékkal magasabb volt, mint 1954-ben.

1955-ben iparcikkekben szintén mintegy öt százalékkal nőtt a kiskereskedelmi eladás. Tűzhelyből 102 000 darabbal, kerékpárból 25 000 darabbal vásároltak többet, edényáruból 91 millió forinttal, bútorból 215 millió forinttal, építőanyagból 300 millió forinttal volt több az eladási forgalom, mint 1954-ben. A ruházati cikkek eladása valamivel kevesebb volt az előző évinél. Az év folyamán jelentősen bővült az iparcikkek — többek között a háztartási gépek és eszközök, edényárak — választéka. Egyes cikkekben a kereslet nem teljes mértékben tudták kielégíteni (kerékpár, egyes építőanyagok, bútor, egyes jobb minőségű szövetek stb.).

1955-ben mintegy 500 bolttal és vendéglátóipari üzemmel növelték az állami és szövetkezeti kiskereskedelem hálózatát. Falun sok szövetkezeti boltot szakosítottak. Növekedett az idegenforgalom és valamelyest megnövekedett a szállodák befogadóképessége is.

A külkereskedelmi forgalom 1955-ben 10 százalékkal meghaladta az 1954. évit és számos olyan országra terjedt ki, amelyekkel az előző években Magyarországnak nem volt kereskedelmi kapcsolata. Az ipar exportkötelezettségeit egészében teljesítette ugyan, de több exporttermék szállításával elmaradt. A külkereskedelmi forgalom aktív egyenleggel zárult, ennek mértéke azonban kisebb volt a tervben előírtnál.

A LAKOSSÁG SZÁMANAK, FOGLALKOZTATOTTSÁGÁNAK ÉS JÖVEDELMÉNEK ALAKULÁSA — SZOCIÁLIS ÉS KULTURÁLIS EREDMÉNYEK

1955-ben a népmozgalom továbbra is kedvezően alakult. Az élveszületések száma az elmúlt öt év átlagát 5 százalékkal meghaladta. A halálozások száma 8 százalékkal volt kevesebb, mint 1954-ben; 1000 lakosra 10 haláleset jutott, kevesebb, mint eddig bármikor Magyarországon. A lakosság száma 1955-ben 112 000-rel gyarapodott és az év végén meghaladta a 9 860 000 főt.

A munkások és alkalmazottak egy keresőre jutó reálbére, valamint a munkás és alkalmazott népesség (keresők és eltartottak) egy főre jutó reál-

jövedelme meghaladta az 1954. évi színvonalat. Az 1954. decemberi nyugdíj-rendezés hatására az előző évhez képest lényegesen megnőtt a nyugdíjasok jövedelme. A parasztság jövedelmei a kedvező termés és az állami szabadfelvásárlás arányának növekedése következtében jelentősen emelkedtek.

A lakásépítkezésekre, az egészségügyi, kulturális, jóléti és kommunális létesítményekre fordított összeg 1955-ben mintegy 2,2 milliárd forintot tett ki.

1955-ben összesen közel 30 000 lakás építését fejezték be. Állami erőből többek között Budapesten 4052, szocialista városaink közül Kazincbarcán 386, Sztálinvárosban 349, Komlón 276 lakás épült. Jelentősen emelkedett a magánlakás-építkezések száma.

Az 1955. évben nagymértékben emelkedett a kommunális szolgáltatások színvonala is. Jelentősebben fejlesztették Budapest, Kecskemét és Miskolc vízellátását. Javult a falusi lakosság vízellátása is.

1955-ben tovább javult a lakosság egészségügyi ellátása. A kórházi ágyak száma az év folyamán 2900-zal emelkedett. Jelentősen növekedett a csecsemő-gyermekgyógyászati osztályok ágyszáma. 45 ágyas kórház nyílt meg Téten. 100 új körzeti orvosi állást töltöttek be, de az 1955. év végén 124 körzeti orvosi állás még betöltetlen volt.

A szakorvosi rendelőintézeti órák száma az év folyamán 9 százalékkal emelkedett. Ez az emelkedés nem volt elegendő a szakrendelések zsúfoltságának lényeges csökkentéséhez.

A bölcsődei férőhelyek száma az 1955. év végén 2700-zal, 12 százalékkal volt magasabb, mint 1954-ben.

1955-ben tovább bővült az oktatási és népművelési intézmények hálózata, 27 óvodát és napközi otthont 1600 férőhellyel, 114 általános iskolát 338 tanteremmel, 9 középiskolát 45 tanteremmel, több kultúrotthont, kultúr-házat adtak át rendeltetésének.

Az 1955/56. tanévre 1 226 000-en iratkoztak be általános iskolába, 19 000-rel többen, mint az előző tanév elején. A középiskolákban 151 700-an tanulnak, az egyetemi oktatásban 43 800-an vesznek részt. Az elmúlt tanévben az általános iskolát végzettek fele, a középiskolát végzettek mintegy egyötöde tanul tovább.

1955-ben 17 500 művet adtak ki 45 millió példányban; a könyvek példányszáma az 1954. évhez képest 15 százalékkal emelkedett.

Az év végén 3650 filmszínház működött. 1955-ben a mozilátogatók száma 116 millió volt, 18 millióval több, mint 1954-ben.

Az elmúlt évben közel 6,6 millió látogató előtt 11 700 színházi és operaelőadást tartottak, 18 százalékkal többet, mint 1954-ben.

A rádióelőfizetők száma az év végén 1 430 000 volt, 13 százalékkal több, mint 1954-ben.

BERUHÁZÁSOK

Az 1955. évben mintegy 8 százalékkal több volt a beruházásokra fordított összeg, mint amennyit a terv előírt.

1955-ben fokozottabb gondot fordítottak a népgazdaság állóalapjainak megővására. Az elmúlt évben a vállalatok mintegy 17 százalékkal több felújítást hajtottak végre, mint 1954-ben. A lakóházak tatarozására és karbantartására közel 500 millió forintot fordítottak.

A beruházások szerkezete az előző évhez képest nem változott lényegesen. A könnyű- és élelmiszeripari, a mezőgazdasági és a közlekedési beruházások arányának kisebb mértékű növekedése mellett némileg csökkent a nehézipari és az építőipari beruházások részesedése az összes beruházásból.

Az 1955. évben lényegesen több beruházást helyeztek üzembe, mint az előző évben. Ennek eredményeként a befejezetlen beruházások állománya jelentősen csökkent, noha a beruházások üzembehelyezésére vonatkozó tervet nem teljesítették az előírt mértékben.

1955-ben több fontosabb, előző években leállított beruházás munkálatait tovább folytatták. Többek között újra megindult Sztálinvárosban a kokszoló, az ércelőkészítő és a tömörítő, a rudabányai vasércdúsító, valamint a Klement Gottwald Villamossági Gyár nagycsarnokának építése.

1955-ben sem érvényesültek kellőképpen a beruházásoknál a gazdaságosság szempontjai. A beruházások előkészítésére, a műszaki tervek és költségvetések összeállítására nem fordítottak elég gondot. Számos beruházás többbe került és a kivitelezés tovább tartott az előirányozottnál.

A második ötéves terv sikeres előkészítése érdekében az 1955. év folyamán megkezdtek, illetőleg meggyorsítottak számos létesítmény — elsősorban a hazai műanyaggyártást megalapozó Tisza vidéki Vegyikombinát, a Tiszapalkonyai Erőmű, a Sztálinvárosi Szalmacellulózgyár — tervezési és kivitelezési munkálatait.

Budapest, 1956. január 22.

KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL

DEAK FERENC — SÓKY DEZSŐ:

A BEFEJEZETLEN BERUHÁZÁSOK* NÉHÁNY KÉRDÉSE

A beruházások célja a szocializmusban a termelés és a forgalom alapjainak kiszélesítése, a népgazdaság technikai színvonalának gyorsütemű fejlesztése, valamint lakások, egészségügyi és kulturális intézmények létesítése révén a lakosság szükségleteinek maximális kielégítése, az ország védelmi képességének erősítése.

E célok elérése érdekében a beruházások tervezésének legfontosabb feladata, hogy a népgazdaság fejlesztésének irányát úgy határozza meg, hogy az megfeleljen a szocializmus gazdasági alaptörvénye követelményeinek.

Hazánkban is az első öt éves tervidőszak alatt a népgazdaság fejlődésének kétségtelenül legfőbb jellemvonása a népgazdaság termelőerőinek hatalmas méretű — a kapitalista termelési viszonyok között elképzelhetetlen — fejlődése volt.

A beruházásoknak nagy szerepük volt a népgazdaság e gyorsütemű fejlődésében, a kapitalizmustól öröklött társadalmi és gazdasági struktúra forradalmi átalakításában, a dolgozó nép anyagi és kulturális színvonalának emelésében.

Az eredmények mellett azonban figyelmet kell fordítanunk a hibákra, hiányosságokra is. E tanulmány keretén belül a hiányosságok egy eddig még kevésbé vizsgált oldalát, a befejezetlen beruházásokat kívánjuk megvilágítani. Ez annál is szükségesebb, mivel ma ez beruházási politikánk egyik legfontosabb kérdése.

Ismeretes, hogy a befejezetlen beruházások állománya az öt éves terv során gyors ütemben emelkedett, és a tervidőszak végén meglevő jelentős befejezetlen beruházások komoly terhet jelentettek a népgazdaság számára. E tanulmány keretén belül megvizsgáljuk a befejezetlen beruházások alakulását az öt éves tervidőszak alatt — kiemelve az 1954. év adatait — az egész népgazdaságra, valamint az egyes ágazatokra és minisztériumokra vonatkozóan.

* A befejezetlen beruházásokkal kapcsolatban a tervmetódikában, a statisztikai utasításokban és a mindennapi gyakorlatban kétféle elnevezés használatos: egyrészt a „befelejezetlen beruházások”, másrészt az „üzembe nem helyezett beruházások”. Az „üzembe nem helyezett beruházások” a fogalom teljeskörű meghatározása, amely a szűkebbkörű „befelejezetlen beruházások”-on túlmenően magában foglalja a műszakilag befejezett, de üzembe nem helyezett, valamint a szabályszerű átvételi eljárás nélkül használatba vett beruházásokat is. A cikk az üzembe nem helyezett beruházások teljeskörű fogalmát jelöli a mindennapi életben használatosabb befejezetlen beruházások kifejezéssel.

zón. A befejezetlen beruházások belső szerkezeti összetételének elemzésével rá kívánunk mutatni a túlzott ütemű növekedés főbb okaira és következményeire. Javaslatainkkal néhány szempontot kívánunk adni a beruházások második öt éves tervének elkészítéséhez.

A BEFEJEZETLEN BERUHÁZÁSOK ALAKULÁSA

A befejezetlen beruházások körébe azok a beruházások tartoznak, amelyekre műszaki teljesítés, illetve pénzügyi folyósítás történt, de amelyeknél a beruházás „szabályszerű üzembehelyezési eljárását”¹ még nem folytatták le. A befejezetlen beruházások tervezett, illetőleg tényleges állományát úgy állapítják meg, hogy a befejezetlen beruházásoknak az utolsó számbavétel szerinti állományához hozzáadják a tárgyévi terv, illetőleg a tényleges teljesítés forintértékét, és levonják a tárgyévi folyamán üzembehelyezésre előirányzott beruházások tervezett, illetőleg a ténylegesen üzembehelyezett beruházások teljes költségét.

Amennyiben a tervidőszak folyamán üzembehelyezett beruházások teljes költsége a tárgyévi beruházási teljesítésnél nagyobb, a befejezetlen beruházások állománya csökken, ellenkező esetben nő.²

A beruházások megvalósítása, különösen az értékhatar feletti, nagy építkezéssel, valamint hatalmas gépek és technológiai berendezések beszerzésével járó beruházásoknál — műszakilag indokoltan — sokszor több évig is eltart. Az új gyárak létesítése mellett több évet vesz igénybe a meglevő nagy üzemek rekonstrukciója is, és nem fejeződik be általában egy-egy gazdasági évben a nagyobb vállalatok bővítése sem. A népgazdasági beruházások közül általában csak az értékhatar alatti beruházások befejezése várható a megkezdés évében.

A befejezetlen állomány a beruházás megkezdésétől a beruházás üzembehelyezéséig állandóan nő, és amennyiben részüzembehelyezés nem történt, az üzembehelyezés előtt megközelíti a beruházás teljes költségvetési előirányzatát, illetőleg a tényleges megvalósulás értékét. A beruházásokra fordított eszközöknek a műszakilag indokolt megvalósítási időt meghaladó lekötése felesleges áldozatokat követel a népgazdaságtól. A befejezetlen beruházások állományának csökkentéséhez ezért jelentős népgazdasági érdek fűződik, melyet a beruházások tervezésénél és megvalósításánál egyaránt figyelembe kell venni.

A befejezetlen beruházások állományának csökkentését elősegítő intézkedések lényegében azonosak azokkal az irányelvekkel, melyek a beruházások tervszerű, rendeltetésszerű és gazdaságos megvalósításának előfeltételeit képezik. Ezek a következőkben foglalhatók össze.

A befejezetlen beruházások állományának csökkentése érdekében a beruházásokat csak alapos előkészítés (tervek, költségvetés stb.) és a megvaló-

¹ Az üzembehelyezett beruházások értékében csak a „szabályszerű üzembehelyezési eljárással” átvett beruházások költsége szerepelhet. A fogalom azt jelenti: az üzembehelyezési eljárás során megvizsgálták, hogy a megvalósított beruházás a jóváhagyott terv szerint valósult-e meg, biztosítja-e annak a tervben meghatározott rendeltetésű és gazdaságos üzemeltetést, mennyi volt az üzembehelyezés történetének összes ráfordítás stb., s erről az előírt üzembehelyezési jegyzőkönyvet felvették.

² A számításnál a befejezetlen beruházások állományából le kell vonni az állóeszközállományt nem növelő, valamint a leírt beruházásokra történt ráfordításokat is (nem aktiválható tételek). Ezeknek a beruházásoknak az értéke ugyanis nem szerepelhet a befejezetlen beruházások állományában.

sulás előfeltételeinek biztosítottága alapján lehet megkezdeni, s a megkezdett beruházásokat csak nagyon indokolt esetben szabad félbehagyni.

Minden esetben törekedni kell a megkezdett beruházások lehető leggyorsabb befejezésére. Az éves beruházási tervjavaslatok elkészítésekor, valamint a beruházási tervek esetleges év közti módosítása során a rendelkezésre álló eszközöket elsősorban a már megkezdett beruházásokra kell összpontosítani.

A befejezetlen beruházások állományának alakulására kiható ezen legfőbb irányelvek az elmúlt évek során a beruházások tervezésénél és kivitelezésében nem érvényesültek minden esetben.

Hazánkban is, mint minden szocializmust építő országban a bővített szocialista újratermelést a páratlanul gyors ütem jellemzi. Ennek következtében a tervidőszak alatt jelentősen előrehaladtunk a szocializmus építésében; hatalmas mértékben bővült a termelés, s ezzel egyidejűleg nagy eredményeket értünk el a szocialista termelési viszonyok kiszélesítésében is.

A befejezetlen beruházások évenkénti növekedése és a tervidőszak végén meglévő állománya éppen ezért szorosan összefüggött azzal, hogy a nemzeti jövedelemből évről évre mennyit fordítottunk felhalmozásra. A befejezetlen beruházások állományának bizonyos növekedése ezért a távlati terveinkben, amelyek a bővített szocialista újratermelés tervei, várható és elkerülhetetlen volt.

A befejezetlen beruházások növekedésében is kifejezésre jutott, hogy az első öt éves tervben a népgazdaságfejlesztési feladatok, többek között számos új nagy létesítmény: Sztálinváros, Komló, Inota, Kazincbarcika, közel száz korszerű új üzem stb. megvalósítása került előtérbe. Az a körülmény ugyanis, hogy anyagi eszközeink jelentős részét új — legtöbb esetben több évig tartó — létesítmények megvalósítására fordítottuk, szükségképpen a befejezetlen beruházások növekedéséhez vezetett. A fejlődést jellemző legfontosabb adatok vizsgálata azonban rámutat arra is, hogy a befejezetlen beruházások értékének növekedése túl gyors ütemű volt.

A befejezetlen beruházások állománya az első öt éves tervidőszak után, az 1955. évben — az üzembehelyezésre vonatkozó terv kidolgozásával és egyéb hathatós intézkedések eredményeként — a korábbi évekhez képest jelentősen csökkent. A kérdés azonban nem vesztett elvi jelentőségéből, s ezért egyáltalán nem felesleges a korábbi évek beruházási tevékenységének mélyebb elemzése, s a hiányosságok okainak részletes feltárása. Az első öt éves tervidőszak alatt szerzett tapasztalatokat minden körülmények között hasznosítanunk kell a második öt éves terv sikeres megvalósítása érdekében.

A befejezetlen beruházásoknak az első öt éves tervben bekövetkezett gyorsütemű növekedését és az ezzel egyidejűleg kialakuló aránytalanságot szemlélteti az egy forint teljesítésre vagy üzembehelyezésre eső befejezetlen beruházási érték növekedése. (A táblát lásd a 109. oldalon.)

A táblázatban közölt adatokból kitűnik, hogy az egy forint üzembehelyezésre eső befejezetlen beruházások értéke minden népgazdasági ágban gyorsabban növekedett, mint a teljesítésre eső érték. Ez igazolja a befejezetlen állomány túl gyors növekedését. Mivel a teljesítés növekedésével nem nőtt arányosan az üzembehelyezett beruházások értéke évenként mind nagyobb és nagyobb befejezetlen állomány jutott.

Megnevezés	Az állami beruházások 1.— Ft teljesítésére eső befejezetlen beruházások értéke forintban					
	1949	1950	1951	1952	1953	1954
Összesen	0,10	0,24	0,39	0,52	0,67	0,98
Ebből						
ipar	0,16	0,30	0,47	0,66	0,87	1,36
mezőgazdaság	0,03	0,25	0,32	0,21	0,31	0,39
közlékek	0,11	0,29	0,44	0,35	0,52	1,07
kommunális és igazgatási feladatok	0,02	0,17	0,35	0,56	0,46	0,87

Az állami beruházások 1.— Ft üzembehelyezésre eső befejezetlen beruházások értéke forintban

Összesen	0,10	0,30	0,50	0,65	0,85	1,02
Ebből						
ipar	0,17	0,39	0,66	0,93	1,25	1,41
mezőgazdaság	0,03	0,32	0,36	0,21	0,36	0,46
közlékek	0,11	0,37	0,51	0,38	1,79	1,21
kommunális és igazgatási feladatok	0,02	0,20	0,44	0,75	0,55	0,76

E téren is igaz tehát, mint ahogy azt a Magyar Dolgozók Pártja III. Kongresszusának határozatai kifejezésre juttatták: „Tervezésünk nem nyugszik eléggé tudományos alapon, nem elég reális, nem tudja felmérni és összefogni fejlődésünk valamennyi tekintetbe jövő tényezőjét.”

A befejezetlen beruházások ilyen alakulása azonban többre kötelez a népgazdasági tervezésre vonatkozó általános megállapításoknál.

A következőkben vizsgáljuk meg részletesen azokat a tényezőket, amelyek a befejezetlen állomány szükségesnél nagyobb mérvű növekedését előidézték.

A befejezetlen beruházások állománya felduzzadásának legfőbb oka kétségtelenül az, hogy első öt éves beruházási tervünkben sok tekintetben erőnket meghaladó feladatokat tűztünk ki. Több száz új gyár építését, csaknem valamennyi nagyüzemünk rekonstrukcióját vagy jelentős bővítését, a forgalmi, mezőgazdasági és kommunális létesítmények ezreinek létesítését vettük tervbe, nem egy esetben — mint az később igazolódott — irreálisan alacsony költségvetési előiránnyal. Ezt a hiányosságot csak akkor vettük észre, amikor az öt éves terv első éveiben nagy számban megkezdett beruházások tervezett határidőre történő befejezéséhez igen sokszor nem bírtunk biztosítani megfelelő mennyiségű építőipari, ipari és tervezői kapacitást, építő- és egyéb anyagot, a beruházások importigényeinek ellentételeit és pénzeszközöket. Ennek következtében beruházásaink megvalósulása számos esetben vontatottá vált, az üzembehelyezések később következtek be, vagy nem egyszer elmaradtak. Az is előfordult, hogy az egyes üzembehelyezett beruházások kooperációjában zavarok jelentkeztek. A hibák részleges megoldása (az erők átcsoportosítása) nem egy esetben a beruházási eszközök aránytalan megoszlásához vezetett stb. Ezek részletes elemzésére azonban e cikk keretében nem térünk ki, mert ezzel a kérdéssel a párt- és a kormányhatározatok és több tanulmány is foglalkozott. Csak a befejezetlen beruhá-

² A Magyar Dolgozók Pártja III. Kongresszusának rövidített jegyzőkönyve. Szikra. Budapest. 1954. 57. oldal

zások állományával közvetlen kapcsolatban levő azon tényezőkkel kívánunk foglalkozni, amelyek feltárása, elemzése — a fent említett fő ok időközbeni felszámolása után is — további segítséget nyújt a befejezetlen beruházások állományával kapcsolatos még fennálló problémák sikeres megoldásában.

Véleményünk szerint ez utóbbi tényezők közül a legfontosabbak a következők voltak.

Az első ötéves terv tartama alatt általában nem készültek népgazdasági üzembehelyezési tervek, a beruházások gazdasági-műszaki tervei is sok esetben hiányoztak vagy hiányosak voltak. Ez viszont nagy mértékben hozzájárult ahhoz, hogy a beruházási pénzeszközök és az építőipar kivitelezői kapacitásai szétforgácsolódtak, az egyes üzembehelyezések elhúzódtak, és a beruházások az esetek többségében többre kerültek, mint amennyit a tervek és a költségvetések előirányoztak.

Laza volt a beruházások terén a tervfegyelem. Sem a beruházók, sem a kivitelezők nem tördtek kellő módon a pénzeszközök gazdaságos felhasználásával, legtöbbször azért, mert nem valósítottuk meg a népgazdaság céljait szolgáló anyagi érdekeltséget. Végül meg kell jegyezni, hogy egyes gazdaságpolitikai intézkedések is helytelenek bizonyultak.

A továbbiakban vizsgáljuk meg részletesen az egyes tényezők szerepét és jelentőségét.

A tervek hiánya

Az első ötéves terv alatt nem rendelkezünk részletes népgazdasági és vállalati éves üzembehelyezési tervekkel. Tervező szerveink nem mérték fel kellő tudományos alapossággal, hogy a beruházások üzembehelyezése hogyan fogja növelni az egyes népgazdasági ágak állóalapját, és hogyan növekszik majd a beruházások révén egy-egy népgazdasági ág vagy iparág termelési kapacitása stb. Szükségszerű volt tehát, hogy a kellően megalapozott tervek hiányában — mindenekelőtt egyes beruházások tényleges üzembehelyezésének elmaradása következtében — a befejezetlen beruházások állománya már a tervidőszak elején kedvezőtlenül és később is gyakran nem tervszerűen alakult.

Erre a jelenségre mutat rá a befejezetlen beruházások évenkénti növekedését szemléltető tábla:

Népgazdasági ág	A befejezetlen beruházások értéke				
	1950.	1951.	1952.	1953.	1954.
	december 31-én				
Összesen	100,0	220,1	341,0	470,4	458,0
Ebből					
ipar	100,0	250,3	434,5	615,0	572,2
mezőgazdaság	100,0	171,8	149,0	262,3	422,1
közlekedés	100,0	147,6	165,3	306,9	247,5
kommunális ellátás	100,0	289,1	446,2	688,4	834,8

Az adatok elemzése azt is mutatja, hogy míg az ipari befejezetlen beruházások állománya 1952. év végéig közel négy és félszeresére, a mezőgazdaságban a befejezetlen beruházások állománya csak mintegy másfélszeresére növekedett. Az ipari befejezetlen beruházások 5,7-szeres, a közlekedési beruházások 2,5-szeres növekedése mellett az ipar részesedése 48,0 és

62,7 százalék, a közlekedésé pedig 23,0 és 10,5 százalék között mozgott. Ismeretes, hogy az ország életében egyedülálló építőmunka során elsősorban a tervezés terén elkövetett és már említett hibák belső aránytalanságokban, főleg a termelés két fő ága, az ipar és a mezőgazdaság között kialakult aránytalanságban jelentkeztek. A kialakult aránytalanságok megszüntetése érdekében beruházási eszközeinket, elsősorban e területek között, át kellett csoportosítanunk.

E hibák felismerése után hatékony intézkedéseket tettünk azok kiküszöbölésére. Az egyes ágazatok között kialakult aránytalanságok felszámolása azonban áldozatokkal járt. A megfelelő előkészítés, a gazdasági és a műszaki tervezés, valamint a kivitelezői szervezet gyors és nagymértékű átállítása jelentős költségeket igényelt, amelyek a befejezetlen beruházások állományát számottevően növelték.

A népgazdasági tervezés fogyatékosai mellett röviden utalnunk kell a beruházások gazdasági-műszaki tervezésének helyzetére is. E téren a fejlődés egyoldalú volt, a mennyiségi követelmények mellett a tervezés minőségének fejlődése elmaradt. Tervező szerveink munkája sok tekintetben nem volt elég tervszerű.

A beruházások gazdasági-műszaki tervezésének sokrétű problémái külön tanulmányt érdemelnek. Mégsem tekinthetünk el attól — ha vázlatosan is —, hogy ne utaljunk arra, hogy a beruházások műszaki tervei az esetek többségében nem készültek el határidőre, s például az új nagy létesítményeknél a megfelelő gazdasági-műszaki előkészítés és a gazdasági-műszaki tervek hiánya nagymértékben közrejátszott az üzembehelyezések elmaradásához és a költségek növekedéséhez, túlzottan hosszú idejű lekötéséhez. Így például a gazdasági-műszaki tervezés és előkészítés hiányosságai akadályozták a Tiszamenti Vegyiművek, a Szolnoki Papírgyár, a Bánhidai Könnyűbetonggyár és egyes széntlányos üzemek határidőre történő megvalósítását.

A befejezetlen beruházások állományának vizsgálata is arra figyelmeztet, hogy a gazdasági-műszaki tervek időben történő elkészítése mellett a második ötéves terv során sokkal nagyobb gondot kell fordítanunk a beruházás létesítésének és az üzemeltetés gazdaságosságának vizsgálatára is.

A beruházások szétforgácsolása és elhúzódása

Az első ötéves terv beruházásait értékelve több párt- és kormányhatározat leszögezte, hogy a tervidőszak alatt a beruházási eszközök egy része szétforgácsolódtott. Ez a jelenség összefügg az előbbieken elmondottakkal, ugyanis a beruházót irányító hatóságok, valamint a beruházó és a kivitelező szervek — mivel népgazdasági és vállalati üzembehelyezési tervek nem készültek — az állóeszközök üzembehelyezésére nem helyeztek mindig kellő súlyt. Gyakori jelenség volt, hogy a reális lehetőségek mérlegelése nélkül egyre több beruházást kezdtek el, s így az anyagi és pénzügyi eszközöket szétforgácsolták. A beruházások statisztikai megfigyelése azt mutatja, hogy évről évre egyidőben több ezer kisebb-nagyobb létesítmény beruházása volt folyamatban, hogy alig volt vállalat, amely ne kapott volna valamilyen összegű beruházást. A beruházási létesítményeknek általában mintegy 40 százalékát a megfigyelés évében kezdték el.

A beruházási eszközök ilyen mértékű szétforgácsolása a beruházások megvalósítási idejének elhúzódásával és az üzembehelyezési határidők elmulasztásával járt.

Az üzembehelyezési határidőktől való lemaradás és ennek következményei már 1952. év végén, de különösen 1953-ban jelentkeztek, amikor a megkezdett beruházások közül több új beruházást, a terv szerint már üzembe kellett volna helyezni. A lemaradás a befejezetlen beruházások növekedése mellett jelentős termelési kapacitáskiesést is eredményezett. A kapacitáskiesés mértékére és jelentőségére azért szükséges külön is rámutatni, mert az ötéves tervtörvényt megalapozó számítások szerint az 1952–1953-as években e beruházások révén már többmilliárd forint értékű ipari kapacitásnak kellett volna belépnie. A ténylegesen üzembehelyezett beruházásokat figyelembevéve azonban a fenti időpontokig a számításba vett kapacitásbelépés jelentős mértékben nem valósult meg. Nem valósult meg többek között az előírt határidőre a jelentős kapacitásnövekedéssel számításbavett Borsodi Erőmű, a Kazincbarcikai Nitrogénmű stb. Ez a befejezetlen beruházások növekedését eredményezte, s az így bekövetkezett termelés kiesés befolyásolta a megtervezett nemzeti jövedelem alakulását, és szerepet játszott abban is, hogy az ötéves terv beruházásait felül kellett vizsgálni, s a nép-gazdaság fejlődésében támadt aránytalanságok kiküszöbölése végett az ötéves terv utolsó éveiben jelentősen csökkenteni kellett a beruházásokra fordítható összeget.

Az üzembehelyezések elmaradásához az 1953–1954. években általában mechanikusan végrehajtott tervcsökkentések is hozzájárultak. Az e téren megnyilvánuló tervszerűtlenség jelentős hatással volt az ötéves terv utolsó évében üzembehelyezendő beruházások alakulására is.

Az üzembehelyezési határidők elhúzódnának egyik legfőbb oka az, hogy az építőipar erői is szétforgácsoltak. Az építőipar erőinek ez a szétforgácsoltsága a beruházások csökkentése, illetőleg számos létesítmény leállítása után sem változott meg lényegesen. A legtöbb építkezés megvalósítási ideje 1954-ben is meghaladta a műszakilag indokolt kivitelezési időt.

A kivitelező vállalatok által megvalósított létesítmények elkészülési idejének szóródása igen nagy. Egy-egy létesítménycsoporton belül ugyanazon létesítmények 1–24 hónap alatt készülnek el. Vannak olyan létesítmények is, mint például a 44 férőhelyes bölcsődék, amelyek legtöbbjét 4–12 hónap alatt építették, ugyanakkor számos 44 férőhelyes bölcsődét 13–21 hónap alatt valósítottak meg.

Megnevezés	Átlagos kivitelezési idő (hónap)	Megkezdett létesítmények száma	Ebből									
			0—3	4—6	7—9	10—12	13—15	16—18	19—21	22—24	25—24	
			hónap alatt megvalósított létesítmények száma									
60 férőhelyes munkásszállás	8	23	2	9	4	6	1	1	—	—		
2 tantermes általános iskola	8	61	2	25	14	13	5	2	—	—		
44 férőhelyes bölcsőde	12	36	—	3	8	11	9	3	1	1		
100 férőhelyes tehénistálló	9	53	2	14	16	14	6	1	—	—		
40 férőhelyes lóistálló	8	30	2	8	7	11	1	—	1	—		

Az állami építőipari vállalatok egyébként is jelentősen csökkent munkásszáma sok építkezésen forgácsolódott szét. Például a három legjelentősebb építőiparral rendelkező minisztérium területén 1954. év végén több mint 4200 építkezés volt folyamatban, és egy-egy építkezésen átlagosan 10–12 munkást foglalkoztattak, holott a IV. negyedév elején a reális lehetőségek csak mintegy 1500–2000 építkezés egy időben történő kivitelezésére voltak meg.

Meg kell említeni, hogy az építőipar tervszerű munkáját sok esetben hátráltatta az, hogy termelési feladatát későn és hiányosan határozták meg. Nem hagytak jóvá részére építményjegyzéket, és ezért nem volt kielégítő a beruházó és kivitelező minisztériumok terveinek összehangolása. Hasonló hiányosságok a gépípar munkájában is előfordultak.

Számos példát lehetne felsorolni annak igazolására, hogy beruházásaink (például a Mályi Téglagyár, a Hajdúsági Gyógyszergyár, a Tiszamenti Vegyiművek, a Soproni Épületasztalosipari Vállalat, az Inotai Alumíniumkohó stb.) megvalósítási ideje az első ötéves tervben túl hosszú volt. Véleményünk szerint azonban a beruházások megvalósítási ideje lerövidítésének lehetőségét és gazdasági jelentőségét elsősorban azok a példák igazolják, melyeknél a rendelkezésre álló erők és eszközöket megfelelően koncentrálták. Így például a diósgyőri nagykohó építési ideje mindössze 340 nap volt, míg az ózdi nagykohó építése az 1920 és 1930-as évek között közel hét évet vett igénybe. Az összes eddigi beruházásaink közül a Diósgyőrben megvalósított beruházás értékének napi átlaga volt a legmagasabb.

A hosszú megvalósulási idő kedvezőtlen hatása elsősorban abban jelentkezik, hogy az üzembehelyezési határidő elmulasztása veszélyezteti a beruházási és a termelési tervek között tervezett összhangot, és a tervezett termelés kiesése kárt okoz, mint ahogy erre már rámutattunk.

Az üzembehelyezési határidők elmulasztása miatt, egyes beruházásokat nem lehetett az első ötéves terv során megfelelő időben az ipari és mezőgazdasági termelési feladatok, illetőleg a szociális, kulturális igények kielégítésének szolgálatába állítani.

Törvényszerű folyamat, hogy a beruházási eszközök szétforgácsolódása a kivitelezési idő elhúzódnához, ez pedig a terv szerinti üzembehelyezések elmaradásához, s ezzel a befejezetlen beruházások állományának megnövekedéséhez vezet. A tervidőszak alatt lényegében nálunk is ez a folyamat játszódott le. 1954. év végén a befejezetlen beruházások értékének több, mint felét a befejezetlen beruházásokra már 1953. december 31. előtt fordított összeg képviselte.

Megnevezés	Befejezetlen beruházások értéke összesen	Ebből		
		1952. XII. 31-e előtt	1953-ban	1954-ben
		beruházásra fordított érték		
A befejezetlen beruházások értéke 1954. XII. 31-én	100,0	17,3	38,5	44,2

A beruházásokat irányító szerveknek figyelmüket és tevékenységüket éppen ezért elsősorban a befejezetlen beruházásoknak arra a részére kell 2 Statisztikai Szemle

fordítaniok, amelyeknek kivitelezése már több éve tart, s jelentős értékeket köt le. Ez annál is inkább szükséges, mert a létesítmények nagyobb hányada — mint azt a későbbiekben részletesen is kimutatjuk — túljutott az 50 százalékos készültségi fokon, s ez lehetőséget nyújt arra, hogy hathatós intézkedésekkel a befejezetlen beruházások csökkentésében jelentős eredményeket érjünk el.

E téren elsősorban az ipari beruházók előtt állnak jelentős feladatok, mivel e befejezetlen beruházások jelentős része ipari beruházás.

Az előbbiekben említett jelenségekkel találkozunk a lakásépítkezések helyzetének vizsgálatánál is.

A megvalósítási idő elhúzódása a lakásépítkezéseknél a legtöbb esetben a kivitelezés nem kellő megszervezésének következménye. Az a körülmény, hogy az egyes évek, például az 1954. év lemaradásának jelentős részét már a következő év első felében behozták, lényegében nem változtatott azon a tényen, hogy például az 1954. év végén épülő lakásoknak több mint egyharmadára már 1954. évben beköltözhetek volna a lakók.

Megnevezés	Megvalósítás (százalék)
1954. XII. 31-én épülő lakások darabszáma összesen	100,0
Épülő lakások, amelyeket szorcsódás szerint át kellett volna adni, vagy át kell adni	
1954. I. félévben	1,1
1954. II. félévben	33,9
1955. I. félévben	10,7
1955. II. félévben	54,3

A lakásépítkezések kivitelezésének vontatottságát mutatja az is, hogy az öt éves terv végén 40 százalékos készültségi fok alatt levő lakások túlnyomó többségénél az építési munkálatokat már 1953-ban elkezdték.

Az öt éves terv végén 40 százalékos készültségi fok alatt levő épülő lakások százalékos megoszlása

Megnevezés	Épülő lakások darabszám szerinti megoszlása
1954. XII. 31-én 40 százalékos készültségi fok alatt levő épülő lakások összesen	100,0
Ebből azon lakások, amelyeket	
1953. évben kezdtek meg	82,3
1954. I. félévben kezdtek meg	17,7

A további években mind az ipar és mezőgazdasági, mind a lakásépítési beruházások megvalósítása során további fokozott erőfeszítéseket kell tenni az erőket célszerű koncentrációja érdekében a kivitelezési idő lerövidítésével, a gépek és a korszerű technika megfelelő kihasználásával, s a műszaki fejlesztési intézkedések megvalósításával.

A beruházási költségek emelkedése

Az első öt éves terv beruházásainak értékelésével, de különösen a gazdaságosság kérdésével kapcsolatban a közgazdasági irodalomban számos olyan cikk és tanulmány jelent meg, mely részletesen foglalkozott a beruházások megvalósításának költségeivel.

Ismeretes, hogy sok esetben a beruházás a tervezett költségelőirányzat többszörösébe került, mint például a Mályi Téglagyár és a Bánhidai Könnyűbetongyár, mely a tervezett összeg kétszeresébe, vagy a Sztálinvárosi Tűzállótéglagyár és a Kryptongyár, mely az eredeti előirányzat több mint másfélszeresébe került.

A Magyar Beruházási Bank által rendelkezésre bocsátott adatok alapján megvizsgáltuk az 1953—1955-ben épített új mezőgazdasági, szociális és kulturális létesítmények építési költségeit. A vizsgálat mintegy 1700 létesítmény építési költségeire, az 1953—1955-ben végrehajtott mezőgazdasági és kommunális jellegű beruházások mintegy 25—30 százalékára terjedt ki.

Megállapítottuk, hogy az építési költségek egységre jutó normája 1951. évhez képest általában jelentősen megnőtt. Néhány példa:

Egy rendeltetési egységre jutó költségnorma alakulása (1955.)
(Index: 1951 = 100)

Megnevezés	%
1 tantermes iskola	126,2
100 férőhelyes tehénistálló	138,8
28 férőhelyes ellető	127,3
300 férőhelyes juhóda	131,5

A megvizsgált létesítmények tényleges építési költségei általában jelentősen meghaladják még a legmagasabb 1955. évi költségnormatívákat is:

A tényleges építési költségek alakulása

Megnevezés	Tényleges költség a normatíván szerinti költség százalékában
2 tantermes általános iskola	123,4
44 férőhelyes bölcsőde	196,1
Kétszobás lakás	
1951. I. I. típus	138,2
Tehénistálló	111,6
Tehénellető	120,8
Sértésfiasztató	112,6
Gőré	155,6

E tanulmány keretén belül nem kívánunk részletesen foglalkozni a beruházások költségalkulásával, a költségvetésektől való eltéréssel stb., mindamellett szükségesnek tartjuk — éppen a befejezetlen beruházások átlományának vizsgálatával kapcsolatos tapasztalatok alapján — felhívni a figyelmet arra, hogy a tervezett beruházási költségek túllépése is igen súlyos hibák forrása, mert a befejezéshez hiányzó anyagi eszközöket más, a tervben egyébként előírt beruházástól vonják el; így valamely minisztérium, illetőleg népgazdasági ág területén jelentkező hiba továbbgyűrűzik és a népgazdaság számára minden esetben kárt okoz.

A beruházások terén meglevő hiányosságok közötti szoros ok és okozati összefüggés arra figyelmeztet, hogy részletmegoldásokkal, csak egyes részterületeken a hibák kijavításával lényeges javulást nem érhetünk el.

Nyilvánvaló, hogy csak a beruházási célok konkrét és a szükséges számításokkal megalapozott meghatározása, a gazdasági-műszaki tervezés módszereinek tökéletesítése, a tervszerű megvalósítás, az új technológiai eljárások és a kivitelezési idő lecsökkentése útján csökkenthetők hatékony módon a beruházási költségek.

A tervfegyelem terén fennálló hiányosságok

Az első öt éves tervidőszak alatt a tervfegyelem a beruházásoknál nem érvényesült kielégítően. Gazdasági vezető szerveink részéről gyakran elmaradt a felelősségvonnás az egyes beruházások üzembehelyezési határidejének nem teljesítése esetén, vagy ha a megvalósult beruházás a költségvetési előirányzatnál lényegesen többbe került.

Az országban folyó nagymértékű beruházási munkálatok multhatatlanul megkövetelik, hogy az állami és a tervfegyelem betartását a jövőben a beruházások terén maradéktalanul biztosítsuk. A beruházási munkálatok méretére jellemző, hogy az első öt éves terv végén több ezer létesítmény beruházási munkálatai voltak folyamatban. A folyamatban levő befejezetlen beruházások értékének elég nagy (kerekben 16) százaléka olyan létesítmény volt, amelyet az 1954. december 1-én, vagyis az éves terv módosításainak lezárásakor érvényben levő szerződések szerint még 1954. évben át kellett volna adni rendeltetésének.

Ezt az arányt annál is inkább magasnak kell tekintenünk, mert ez a 16 százalék az 1954. évi részletterv- és szerződésmódosítás utáni állapotot mutatja, és nem veszi figyelembe, hogy a korábbi szerződésmódosítások során az üzembehelyezési határidőket már nem egy esetben későbbi időpontra halasztották. De fel kell rá figyelni azért is, mert a tervfegyelem nem kielégítő volta és több esetben a szerződésekben vállalt kötelezettségek nem teljesítése miatt a lemaradás az egyes ipari minisztériumok, így a Kohó- és Gépipari Minisztérium és a Vegyipari és Energiaügyi Minisztérium területén több száz millió forintot is elért. A lemaradással kapcsolatban nem lehet egyetérteni a beruházóknak erre vonatkozó indokolásaival.

Az 1954. év végéig teljesítendő szerződések realitását alátámasztja az, hogy a beruházók becslése szerint az 1954. évi átadásra előirányzott létesítmények üzembehelyezéséhez hiányzó összeg közel azonos volt az állami beruházások 1954. évi tervétől való lemaradással. Ennek ellenére a hiba kijavítására nem követtünk el mindent; a beruházót irányító hatóságok például az 1955. évi beruházási terv összeállításánál sok esetben nem vették figyelembe a lemaradást. Ez volt egyik fő oka annak, hogy az elmaradt üzembehelyezések egy részét még 1955. június 30-ig, illetve 1955. év végéig sem teljesítették.

Kedvező jelenség viszont az, hogy a folyamatban levő létesítmények nagyobb hányada az öt éves terv végén túljutott a 60 százalékos készültségi fokon. De jelentős volt a beruházásoknak az a része is — bár a szerződés szerinti átadás időpontja 1954. év vége volt —, amely a terv szerinti átadás időpontjában még igen alacsony készültségi fokon állt.

A BEFEJEZETLEN BERUHÁZÁSOK NEHANY KERDESE

Megnevezés	Folyamatban levő befejezetlen beruházás értéke	százalékos készültségi fokon folyamatban levő befejezetlen beruházások értékének százalékos megoszlása					
		0—20	21—40	41—60	61—80	81—99	
Folyamatban levő befejezetlen beruházások értéke (1954. XII. 31.)	100,0	7,1	12,1	16,8	29,7	35,3	
Ebből:							
az 1954. XII. 1-én érvényben levő szerződések szerint az átadás időpontja	1954. év 1955. vagy későbbi évek	100,0	2,2	3,5	6,8	23,7	63,8
		100,0	8,0	13,7	17,6	30,8	20,9

Az 1954. év végén folyamatban levő befejezetlen beruházások, a létesítmények megkezdési éve szerint a következőképpen oszlottak meg:

Megnevezés	Folyamatban levő befejezetlen beruházások értéke	1951. I. 1. előtti évben					
		1951.	1952.	1953.	1954.		
		elkezdett létesítmények értékének szárazlakos megoszlása 1954. XII. 31-én					
Folyamatban levő befejezetlen beruházások értéke (1954. XII. 31.)	100,0	17,5	18,6	18,4	21,5	24,0	
Ebből:							
az 1954. XII. 1-én érvényben levő szerződések szerint az átadás időpontja	1954. év ... 1955. vagy későbbi évek	100,0	1,5	6,3	15,0	38,1	39,1
		100,0	20,6	20,9	19,0	18,3	21,2

A táblázatból az tűnik ki, hogy a beruházót irányító szervek a tervben lezögeztet irányelvek ellenére például az 1954. évben nem fordítottak kellő gondot a beruházási eszközök koncentrációjára. 1954-ben is, a korábbi évek gyakorlatának megfelelően, újabb nagyszámú beruházást kezdtek el anélkül, hogy biztosították volna a régebben megkezdett létesítmények mielőbbi befejezéséhez szükséges eszközöket. Beruházási tervezésünknek fel kell számolnia azt a jelenleg fennálló helytelen — körforgáshoz hasonlítható — gyakorlatot, melyet az jellemez, hogy az építőipari kapacitás jelenleg a több ezer folyamatban levő építkezésen túlzottan szétaprózott, s ezért az egyes évek beruházási előirányzatainak teljesítése csak sok helyen egyszerre folyó munkával biztosítható, és mivel a beruházási tervek szerint az építőiparnak sok létesítményen kell egy időben felvennie a munkát, a beruházások tervszerű üzembehelyezését — a beruházási terv tényleges teljesítését — a kivitelezői kapacitás szétaprózása, s ezzel a megvalósítási idő elhúzódnása folytán nem tudja biztosítani.

A tervfegyelem hiánya az első öt éves terv beruházásainál sok téren jelentkezett. Ez volt a helyzet például a szabályszerű átvétel nélkül használatba vett beruházások esetében is. Ez az állomány az öt éves terv utolsó éveiben azért nőtt meg nagymértékben, mert a beruházások lebonyolítása terén elsősorban az üzembehelyezés tekintetében volt a leglazább a tervfegyelem.

A beruházók és az irányító hatóságok túlnyomó többségben nem vették figyelembe, illetve nem tartották be a szabályszerű üzembehelyezésre vonatkozó előírásokat. Ez sok esetben műszaki hiányosságokra, jelentős többletköltségekre vezetett. A szabályszerű átvételi eljárás nélküli üzembehelyezés nem gyorsította meg az állóeszközök használatbavételét, hanem ellenkezőleg, késleltette azt. Jelentős javulás várható ezen a téren, mert a szabályszerű átvétel nélkül használatba vett beruházások előírás szerinti üzembehelyezését a beruházóknak a legújabb rendelkezések szerint 1955. év végéig biztosítaniuk kellett.

A beruházó és a kivitelező szervek nemtörődomsége a beruházások tervszerű és gazdaságos megvalósításában

A tervfegyelem hiánya már önmagában is érdektelenséget és közömbösséget jelent az állami intézkedésekkel szemben. Az anyagi érdekelttség hiánya vagy ösztönző erejének helytelen alkalmazása mindezt szükségképpen csak tovább fokozta. Ezért az első ötéves tervünk beruházásainak elemzése során rá kell mutatnunk azokra a jelenségekre és következményekre, amelyek elsősorban abból adódtak, hogy sem a beruházók, sem a kivitelezők nem törődtek kellő mértékben a beruházásokkal, és sok esetben nem a jó gazda gondosságával kezelték a rendelkezésükre bocsátott milliós értékű eszközöket. Erre mutat többek között a beruházások negyedévi adatainak alakulása is. Az év végi „rohammunka” a beruházásoknál sem volt ismeretlen, és igen gyakran a rendelkezésre álló pénzeszközök minden körülmények közötti felhasználását jelentette. Az adatok azt mutatják, hogy a beruházások teljesítésének ütemessége a tervidőszak minden évében igen kedvezőtlenül alakult. 1954. évben például a beruházásoknak kerekén 37 százaléka az év negyedik negyedében valósult meg, s különösen magas volt a beruházások december havi teljesítése.

Beruházások 1954. évi teljesítésének negyedévenkénti százalékos alakulása

Időszak	Beruházások teljesítése összesen	Előírás	
		építés	nehézipar
1954. I. negyed	12,9	14,5	8,0
1954. II. negyed	24,9	26,3	21,1
1954. III. negyed	25,1	25,0	30,0
1954. IV. negyed	37,1	34,2	40,9
1954. év összesen	100,0	100,0	100,0

A beruházások megvalósításának ezt az ütemét egyetlen évben sem indokolhatják a természeti tényezők (különösen nem a gépiparban). A hibák okát az ún. éves szemléletű gazdasági intézkedésekben (például a géprendeleteket csak az éves terv jóváhagyása után az egész tervre vonatkozóan lehetett feladni stb.), továbbá az építési kivitelező és a gyártó vállalatok munkaszervezésének hiányosságaiban és az elszámolások év közti hanyag kezelésében kell keresnünk.

Egyes beruházókat irányító hatóságok, illetőleg beruházó vállalatok gondatlan és tervszerűtlen munkájára élesen rámutat a műszakilag befeje-

zett, de üzembe nem helyezett beruházásoknak az összes folyamatban nem levő beruházásokban való részesedése is. A műszakilag befejezett, de üzembe nem helyezett beruházások ugyanis olyan beruházások, amelyek már elkészültek, a tényleges üzembehelyezésüket azonban a legtöbb esetben az akadályozza, hogy a beruházás rendeltetésszerű használatát biztosító egyéb önálló létesítmények nem valósultak meg, vagy üzemeltetésének más akadálya van. Ezeknek a befejezetlen beruházásoknak és mindenekelőtt a több évvel ezelőtt befejezett, de üzembe nem helyezett beruházásoknak mielőbbi üzembehelyezését a legsürgősebben biztosítani kell. 1955. január 1-én a műszakilag befejezett, de üzembe nem helyezett beruházások állománya például több száz millió forint értékű volt.

Az 1954. december 31-én folyamatban nem levő, műszakilag befejezett, de üzembe nem helyezett létesítmények értékének százalékos megoszlása a kezdés éve szerint

Év	Stílus
1951. I. I. előtt	3,6
1951	5,7
1952	19,2
1953	26,0
1954	45,5
Összesen	100,0

Jelentős tétel évről évre az ún. leírt beruházások összege is. Lényegében a leírt beruházások legjelentősebb tételei a gondatlanságot tükrözik. Leírásra kerülnek például a geológiai kutatómunkák és meddő fúrások költségei, a rossz tervezés vagy hibás kivitelezés következtében nem használható beruházások stb. Előfordul olyan eset is, hogy egy beruházás elkészül, s utána derül ki, hogy a céljának nem felel meg, ezért kisejejtetik és leírják. Az ilyen esetek, véleményünk szerint, semmiképpen nem választhatók el a beruházás megvalósításában résztvevők gondatlan munkájától.

Az üzembe nem helyezhető beruházásokkal kapcsolatban felmerült költségeknek egyrésze elkerülhetetlen, különösen az állóeszközzállományt nem növelő tételek. Fel kell hívunk a figyelmet arra, hogy a jövőben célszerű lenne ezeknek a költségeknek sokkal gondosabb ellenőrzése. Különös gondot kell fordítani például a tervezettség költségeinek ésszerű felhasználására, s tervszerű előkészítéssel ki kell küszöbölni, hogy olyan műszaki tervek készüljenek, amelyek megvalósítására belátható időn belül nem, vagy nem a megtervezett módon kerül sor.

Egyes gazdasági intézkedések helytelennek bizonyultak

A befejezetlen beruházások állományának gyors ütemű növekedésében közrejátszottak a vizsgált időszak egyes intézkedései is.

A statisztikai adatok elemzése feltárta, hogy a befejezetlen ipari beruházások között nagy súlyt képviselnek a nehézipar befejezetlen beruházásai. A befejezetlen ipari — elsősorban a nehézipari — beruházásoknak túlzottan magas aránya azonban csak bizonyos mértékig függ a nehézipari beruházások műszakilag indokolt hosszabb megvalósulási idejétől. A befejezetlen beruházásoknak az egyes népgazdasági ágak közti megoszlása összefügg a párt gazdaságpolitikájának jobboldali eltorzításával is, amely beruházási politi-

kánkban többek között megalapozatlan intézkedésekben, helytelen leállításkokban stb. is jelentkezett — amint ezt a Központi Vezetőség 1955. márciusi határozata feltárta.

A beruházások megvalósításánál elkövetett hibákat, valamint a helytelen gazdaságpolitikai intézkedések következményeit az alábbiak bizonyítják.

Az első öt éves terv végén a befejezetlen beruházásoknak közel egy-egyed része folyamatban nem levő beruházás volt.

A népgazdaság befejezetlen beruházásainak megoszlása az első öt éves terv végén

Megnevezés	Számlék
Folyamatban levő beruházás	76,1
Folyamatban nem levő beruházás	23,9
Befejezetlen beruházások állománya 1954. XII. 31.	100,0

A folyamatban nem levő beruházások nagy súlya mellett kedvezőtlen jelenség volt az is, hogy a népgazdaság befejezetlen beruházásainak összetételében az 1954. év végén kialakult 76—24 százalékos aránytól egyes népgazdasági ágak (építőipar, közlekedés) folyamatban levő és folyamatban nem levő befejezetlen beruházásainak aránya jelentősen eltért.

A népgazdaság befejezetlen beruházásainak kétharmada hat ipari minisztériumnál jelentkezett és ennek is több mint háromnegyed része a Vegyipari és Energiaügyi, valamint a Kohó- és Gépipari Minisztériumnál. A Vegyipari és Energiaügyi Minisztériumnál a legjelentősebb tételek a Sajómenti Vegyiművek, az erőművek, az ércbányászat és az ércfeldolgozás, a Kohó- és Gépipari Minisztériumnál pedig a kohászat (Sztálinváros, Diósgyőr), üzembe nem helyezett beruházásai voltak.

A népgazdaság összes befejezetlen beruházásainak az egyes minisztériumok közötti megoszlása elsősorban az ipar befejezetlen beruházásainak nagy súlyára mutat rá. Szükséges azonban az, hogy közelebbről is lássuk az egyes ipari minisztériumok közvetlen feladatait. Ehhez segít hozzá, ha a minisztériumok befejezetlen beruházásainak folyamatban levő és folyamatban nem levő csoportjait vizsgáljuk. Erre a beruházási statisztika a következő elemzési lehetőséget biztosítja.

Befejezetlen beruházások összetételének százalékos megoszlása főbb minisztériumok szerint

Megnevezés	Befejezetlen beruházások értéke 1954. XII. 31-én	Ebből			
		folyamatban nem levő			
		hatósági rendelettel leállított	műszakilag befejezett, de üzembe nem helyezett	szabályszerű átvétel nélkül üzembe helyezett	
Vegyipari és Energiaügyi Minisztérium	100,0	87,9	7,0	2,1	3,0
Kohó- és Gépipari Minisztérium	100,0	77,6	17,4	2,8	2,2
Könnypipari Minisztérium	100,0	72,6	1,1	15,0	11,3
Élelmiszeripari Minisztérium	100,0	86,1	0,9	12,6	0,4
Állami Gazdaságok Minisztériuma	100,0	72,8	0,6	26,6	—
Oktatásügyi Minisztérium	100,0	65,0	9,0	—	26,0

A befejezetlen beruházások összetételének a fenti csoportosítás szerinti vizsgálata különösen fontos, mert éppen az összetétel különbözősége miatt nem lehet általános irányelvekkel az egyes minisztériumok közvetlen feladatait meghatározni. Az üzembehelyezési tervek teljesítésére ugyanis igen különböző módon hat a befejezetlen beruházások egyes csoportjainak tényleges állománya. A folyamatban nem levő befejezetlen beruházások közé, mint említettük a hatósági rendelettel leállított, a műszakilag befejezett, de üzembe nem helyezett, valamint a szabályszerű átvétel nélkül üzembehelyezett beruházások tartoznak. Nyilvánvaló, hogy más intézkedések szükségességek ott, ahol a befejezetlen beruházások nagyrésze már műszakilag befejezett és más, ahol többségükben leállított stb.

A befejezetlen beruházásoknak ez a csoportosítása éppen ezért közgazdaságilag helyes és indokolt, s a jövőben is feltétlenül hasznosítani kell az egyes évek tervfeladatainak meghatározásakor. A befejezetlen beruházások részletes tervezése és megfigyelése alapján a befejezetlen beruházások össz volumenét olyan szinten kell tartani, hogy ez zökkenőmentesen biztosítsa a következő években megvalósuló beruházási munkák időben történő megkezdését és befejezését, emellett azonban törekedni kell arra, hogy a folyamatban nem levő befejezetlen beruházások részaránya fokozatosan csökkenjen.

A tervidőszak végén a folyamatban nem levő befejezetlen beruházások is jelentős részben magas készletfokozaton álltak. Eltekintve most az állomány nagyságától, ez a tény — a leállított beruházások csoportját kivéve — kedvezőnek tekinthető, mert ezeknek a beruházásoknak rövid időn belül történő üzembehelyezését feltételezhetjük.

A folyamatban nem levő befejezetlen beruházások készletfokozat szerinti megoszlása

Megnevezés	Folyamatban nem levő befejezetlen beruházások értéke	százalékos készletfokozat szerinti megoszlás				
		0—20	21—40	41—60	61—80	81—99
Folyamatban nem levő befejezetlen beruházások összesen	100,0	11,8	38,3	5,9	8,9	35,1
Ebből:						
Hatósági rendelettel leállított és 1954. XII. 31-én is szünetelő beruházások ..	100,0	17,7	57,7	8,8	11,8	4,0
Műszakilag befejezett, de üzembe nem helyezett beruházás	100,0	—	—	—	2,5	97,5
Szabályszerű átvétel nélkül használatba vett beruházás	100,0	—	—	0,4	3,8	95,8

A folyamatban nem levő befejezetlen beruházások közül a népgazdaság számára a legnagyobb terhet kétséget kizáróan a hatósági intézkedésre leállított beruházások jelentik.

A leállított beruházásokkal, s a leállítások kihatásaival, egyrészt a napi sajtó több esetben is foglalkozott, másrészt pedig ezek nagy részének, így például a Sztálinvárosi Koksizólóműnek és Ércelőkészítőnek továbbfolytatá-

sára az elmúlt évben intézkedés történt, ezért ezek részletes vizsgálatára nem térünk ki. Foglalkozni kívánunk azonban egyéb olyan kérdésekkel, amelyek kihatnak a befejezetlen beruházások helyzetére.

A leállítottak mellett az indokolt tervcsökkentések végrehajtását is több hiányosság jellemezte. A felsőbb szervek a beruházási tervek csökkentésével azt a célt kívánták elérni, hogy az árualap ezek terhére növekedjék. Ez a cél csak részben valósult meg, mert a beruházók a tervcsökkentés során sok esetben azokat a beruházásokat állították le, illetőleg lassították, melyeknek megvalósítására 1954-ben kivitelezői kapacitás vagy anyag hiányában amúgy sem volt lehetőség. A határozat végrehajtását megnehezítették a munkaerők átcsoportosításával kapcsolatos nehézségek is.

A leállított beruházásokkal kapcsolatos tervszerűtlenség mellett több esetben előfordult, hogy egyes beruházó vállalatok szűk vállalati érdekből nem jelentették a leállított beruházásoknál felszabaduló és más területen hasznosítható gépeket, anyagokat. Ugyancsak elkerülhetők lettek volna azok a szórványosan előforduló hibák is, amelyek abból adódtak, hogy a beruházási terv csökkentésének végrehajtása során egyes irányító hatóságok a csökkentést egyes esetekben a beruházók meghaltatása nélkül hajtották végre. (Például a Gyöngyösi Ércbánya Vállalatnál leállították a vízvezeték munkálatait, amelynek az épülő fürdőt és a meglevő lakótelepet kellett volna vízzel ellátnia. A Ganz Vagon és Gépgyárnál 2 db importgépet töröltek a tervből 437 000 forint értékben, a gépek ugyanakkor már üzemben voltak, és azokra az üzemnek szüksége is volt.)

Az elkövetett hibák e téren meghatározzák azok kijavításának legfontosabb feladatait is, ti. a leállított beruházások mielőbbi hasznosítását, a magas készletfokozatú beruházások mielőbbi befejezését.

A BEFEJEZETLEN BERUHÁZÁSOK ÁLLOMÁNYÁNAK CSÖKKENTÉSE

A beruházások tervezésének és megvalósításának hiányosságait, első sorban a párthatározatok útmutatása nyomán felismertük, s hatékony intézkedéseket tettünk a hibák kiküszöbölésére. 1955. évi ez irányú tevékenységünk eredményeit a statisztikai adatok tükrözik. Előzetes adatok szerint a múlt évben lényegesen több beruházást helyeztek üzembe, mint az előző évben. Ennek eredményeként a befejezetlen beruházások állománya jelentősen csökkent. Több fontosabb, előző években leállított beruházás munkálatait tovább folytatták. Az új beruházások megkezdése is tervszerűbb lett. Az elért eredményekkel, a hibák kijavításának ütemével azonban nem lehetünk még megelégedve.

A Központi Statisztikai Hivatalnak az 1955. évi népgazdasági terv teljesítéséről kiadott jelentése megállapítja, hogy „... a beruházások üzembehelyezésére vonatkozó tervet nem teljesítették az előírt mértékben ... 1955-ben sem érvényesültek kellőképpen a beruházásoknál a gazdaságosság szempontjai. A beruházások előkészítésére, a műszaki tervek és költségvetések összeállítására nem fordítottak elég gondot. Számos beruházás többé került, és a kivitelezés tovább tartott az előirányoztnál.”⁵

⁵ Szabad Nép, 1956. január 22.

A beruházások megvalósításának egyes hiányosságai tehát, amelyek az első öt éves tervidőszak alatt változatlan mértékben megvoltak, több területen még jelenleg is fennállnak. Nem valósítottuk meg következetesen azt sem, hogy a tervezésnél a kezdeti tapasztalatlanságból származó, illetve az egyes években elkövetett hibákat céltudatos munkával már a következő gazdasági évben kiküszöböljük.

Korántsem tekinthetjük még kielégítőnek egyes gazdasági intézkedések várható kihatásainak alapos és pontos számításokon nyugvó felmérését. Előfordulnak még terveinkben irreálisan kitűzött célok is.

Az elmúlt évek hiányosságainak részletes elemzése és a hibák kijavítását eredményező intézkedések nagymértékben elősegíthetik az elkövetkező évek beruházási programjának megvalósítását, valamint az állóeszközök üzembehelyezésére, illetőleg a befejezetlen beruházások csökkentésére vonatkozó tervek teljesítését.

Melyik tehát az a láncszem, amelyet meg kell ragadnunk, hogy a befejezetlen beruházások állománya a második öt éves terv során egészségesen alakuljon?

E kérdés megválaszolásánál abból az elvből kell kiindulni, amelyet a Magyar Dolgozók Pártja III. Kongresszusa a következőkben foglalt össze: „A második öt éves terv feladatait a rendelkezésre álló erőforrások pontos felmérésével oly módon kell megállapítani, hogy országunk felvirágzása, népünk felemelkedése érdekében kihasználjuk az összes lehetőségeket, ugyanakkor peng elkerüljük a terv túlfeszítetttségét.”⁶ „Tervező munkánknak tehát első sorban ... a lényeges összefüggésekre, az arányok helyes kialakítására, lehetőségeink és szükségleteink pontos felmérésére, tartalékaink, termelési kapacitásaink, helyi lehetőségeink jobb feltárására és mozgósítására kell irányulnia. Nagy súlyt kell helyeznie a gazdaságosságra, különösen beruházásainknál.”⁷

E határozat megvalósítása véleményünk szerint egész beruházáspolitikánk s ezen belül a befejezetlen beruházások hiányosságainak megszüntetését eredményezheti. Feladatunk most annak a láncszemnek megvizsgálása, amelynek segítségével az előzőekben elmondott hiányosságok (rossz tervezés, a beruházások szétforgácsolása, a kivitelezési idő elhúzódása, a „kerül, amibe kerül” szemlélet stb.) a III. kongresszus irányelveinek megfelelően kiküszöbölhetők. Ez a láncszem véleményünk szerint az anyagi érdekeltség fokozott érvényrejuttatása a tervező, a gazdasági irányító és a beruházásokat megvalósító szervek munkájában. Az anyagi érdekeltségen sokan a prémiumfeladatok kidolgozását értik. Bár kétségtelenül fontos a dolgozókat egyénileg is érdekeltté tenni egyes fontos feladatok végrehajtásában, az anyagi érdekeltséget azonban itt sokkal tágabb értelemben vesszük. Egyértelműen helyes eredményre vezethet-e például egy olyan prémiumfeladat kitűzése, hogy minden forint befejezetlen állomány csökkentéséért a beruházót egy bizonyos százaléku prémiumban részesítsék. A tapasztalatok azt mutatják, hogy ilyen prémiumfeladat esetén — tekintettel arra, hogy a beruházások üzembehelyezése nem kizárólag csak a beruházótól függ — helytelen törekvések is jelentkeznek. Így például a beruházó a befejezetlen álló-

⁶ Magyar Dolgozók Pártja III. Kongresszusának rövidített jegyzőkönyve. Szikra. Budapest, 1954. 63. oldal.
⁷ Uo. 57-58. oldal.

mány csökkentése érdekében önkényesen állóeszközállományt nem növelő beruházásnak minősít vagy leír egyes tételeket. Ez az eljárás amellett, hogy a befejezetlen állományt a valóságnak meg nem felelően tünteti fel, azt eredményezi, hogy az állóeszközök értéke és a befizetésre kerülő értéksökkenési leírás hányad a ténylegesnél alacsonyabb lesz. Másik példa: a beruházó a tervek készítésénél a tervet megalapozó várható teljesítési számokat elferdíti, túl magasra állapítja meg annak érdekében, hogy a következő évi üzembehelyezési tervfeladata minél alacsonyabb legyen. Ez a gyakorlatban ugyanis azt eredményezi, hogy a következő évi tervfeladatát részben a folyó évi lemaradások üzembehelyezésével teljesíti.

Ezek a példák azt igazolják, hogy a prémiumfeladatok kidolgozásánál nagy körültekintéssel kell eljárni, nem beszélve arról, hogy az anyagi érdekességnek kizárólagosan effajta értelmezése a marxizmus-leninizmus vulgarizálása lenne. A marxizmus-leninizmus anyagi érdekességen a közösség érdekében a dolgozók egyéni érdekével való összekapcsolását érti, de mindenkor első helyre a közösség érdekét helyezi. Az anyagi érdekességet úgy kell tehát érvényesíteni, hogy az a tervfegyelem megjavulásában, a népgazdasági terv célkitűzéseinek teljesítésében jelentkezék.

A beruházások tervezésénél e téren komoly hiányosságok vannak. A beruházások tervezése — nem érintve a beruházás egyedi előkészítését, gazdasági-műszaki terveinek elkészítését — lényegében csak a megtervezett nemzeti jövedelemből beruházásokra fordítható rész szétosztását jelenti az egyes beruházót irányító hatóságok között, egy-két fontosabb cél (például munkavédelemre és üzemegészségügyre vagy raktlárak létesítésére fordítandó beruházási összeg) és a legfontosabb beruházások tervévi előirányzatának a megjelölésével. Ezen túlmenően a terv igyekszik megteremteni — többkevesebb eredménnyel — a beruházások ún. anyagi megalapozottságát (az építési beruházásokhoz szükséges kapacitást az építőipari tervben, gépeket és anyagokat a mérlegben stb.). Ebben a rendszerben történik a terv lebontása és végső soron a beruházó beruházási tervfeladatának megadása is. A beruházások tervezésének jelenlegi rendszere mellett a beruházások teljesítésében, a létesítmények költségeinek csökkentésében, a beruházások révén megvalósuló kapacitások, fejlesztési célkitűzések határidőre történő üzembehelyezésében, használatba vételében a beruházó sokkal kevésbé érdekelt, mint például a termelési terv teljesítésében, a beralap felhasználásában vagy újabb az önköltség csökkentésében és a termelékenység növelésében. Miért van az így? Elsősorban azért, mert a beruházási tervfeladat jelenleg csak egy bizonyos pénzügyi előirányzat kötelező felhasználását jelenti. A tervfeladat ilyen meghatározása nem ösztönzi a beruházót (különösen az év vége felé) egyrészt a pénzeszközök takarékos felhasználására — ezt igazolják a korábbi években gyakorlattá vált decemberi vásárlások, amelyeknek egyedüli célja a rendelkezésre álló beruházási keret maradéktalan felhasználása volt —, másrészt a kivitelezők által benyújtott elszámolások ellenőrzésére. Az 1955. évi pénzügyi elszámolási rendelet megtárgyalásakor például a beruházót irányító hatóságok jelentős része nem tartotta szükségesnek az év közben folyamatos teljesítményi előleggel finanszírozott munkák év végi tételes felmérését és elszámolását.

A jelenlegi rendszer mellett a beruházó számára a beruházás üzembehelyezése kedvező hatású lehet, az üzembehelyezési tervtől való lemaradás

azonban a vállalat gazdasági tevékenységére a legtöbb esetben nincs kedvezőtlen kihatással. Ennek fő oka pedig abban rejlik, hogy a beruházási tervnek nincs meg a szoros kapcsolata a többi tervfeladattal.

Egészen másképp jelentkezne a beruházó érdekeltisége a beruházási terv teljesítésében és a beruházások mielőbbi üzembehelyezésében, ha például termelési feladata úgy volna meghatározva, hogy azt csak a tervben előirányzott határidőben belépő új kapacitások révén tudja teljesíteni, ha műszaki fejlesztési, önköltségsökkentési és termelékenység-növelési feladatait a tervben előirányzott beruházás határidőre történő belépésével tudná biztosítani, vagyis, ha olyan kapcsolat volna a beruházási, a termelési, a műszaki fejlesztési, az anyagfelhasználási, a munkaügyi, az önköltségi és a pénzügyi tervek között, hogy a beruházási terv nem teljesítése ez utóbbi tervek nem teljesítését vonná maga után. El kell ismerni, hogy ezt a szoros kapcsolatot megteremteni még a vállalati tervezésben is nehéz, a népgazdasági tervezés területén pedig gyakran megoldhatatlannak látszott. Pedig e kérdés a termelési és forgalmi jellegű beruházásoknál, de a nem termelő beruházások jelentős részénél is megoldható. Ennek előfeltétele és megoldása, hogy a beruházások tervezésénél mindjobban leterjünk arról a módszerről, amely kimerül a beruházásra szánt pénzügyi eszközök több variációjú felosztásában és helyette, illetőleg ezt leegyszerűsítve, a beruházások tervezését mindinkább az anyagi és műszaki tervelőírások irányában fejlesszük.

Ezen azt értjük, hogy egy minisztérium vagy egy vállalat éves beruházási tervét a rendelkezésre álló pénzügyi előirányzat mellett elsősorban a beruházástól várható eredményben (kapacitásnövekedésben, fejlesztési célkitűzésben, termelésnövekedésben, relatív munkaerő megtakarításban, a műszaki fejlesztési tervbe felvett célkitűzés megvalósításában, például a rakodási munkák gépesítettégi fokában stb.) szabjuk meg. Ilyen gyakorlat mellett a beruházó érdekelt lesz a beruházási célok mielőbbi elérésében, mert a többi feladatot is csak az esetben tudja teljesíteni. De érdekelt lesz a beruházási és egyéb tervek megalapozott elkészítésében is, és — ami bennünket most leginkább érint — érdekelt lesz a beruházási eszközök megfelelő koncentrációjában és a későbbi évek fejlesztési célkitűzéseinek gondos előkészítésében, s ezekkel az intézkedésekkel együtt a beruházások üzembe nem helyezett állományának helyes mértékű kialakításában.

Megnehezíti a tervezésnek ezt a módját, hogy nemcsak a bővített, hanem az egyszerű újratermelés is ún. népgazdasági beruházást igényel. Népgazdasági beruházásnak számít ugyanis a termelési szint fenntartását szolgáló kislejtezett vagy más okból használatból kiesett állóeszközök pótlása is. Az elmúlt években kísérletek történtek e tételek kimutatására, a beruházási cél oldaláról azonban ezt a kérdést nem lehetett megoldani (külön sorban kellett tervezni például az ún. szinttartó beruházásokat). Mi a fedezet oldaláról javasoljuk e kérdést megoldani, és úgy gondoljuk helyes lenne a beruházási hányadot a vállalatoknál hagyni — a felújítási hányadhoz hasonlóan — azzal a rendelkezéssel, hogy a beruházót irányító hatóságok ezt a vállalatok között átcsoportosíthatják. Ebből az alapról kellene a vállalatoknak az egyszerű újratermelés folytonosságához szükséges munkákat biztosítani. Ez az intézkedés a vállalatok felelősségét és önállóságát segítené elő. Népgazdasági beruházásból csak kimutathatóan a bővített újratermelést szolgáló beruházás (kapacitásbővítés, ellátottság növelés stb.) lenne előirányozható. Ilyen módon a tervében üzembehelyezendő beruházások elő-

irányzata majdnem teljes mértékben meghatározható lenne, az említett anyagi-műszaki mutatókkal.

Emellett a jelenlegi premizálási rendszerhez kapcsolódva — bár a premizálási rendszerünk korántsem tökéletes — alkalmazhatók az egyéni ösztönzés módszerei is.

Az anyagi érdekelttség teremtheti meg azt a hajtóerőt, amelynek eredményeképpen a tervfigyelem megszilárdul, és ezzel lehetővé válik a felelősségrevonás a beruházási terv előírásainak nem teljesítése esetén.

Gazdasági irányító munkánkban általában hiányossága az, hogy nem használja fel kellő mértékben az anyagi érdekelttségben rejlő lehetőségeket, illetve a gyakran még előforduló érdekellentéteket nem oldja meg úgy, hogy csak a népgazdaság érdekeit szolgálják. A beruházások megvalósításában a beruházókön kívül jelentős szerepe van a tervezőknek, a kivitelező és a szállító fő- és alvállalkozóknak, különféle hatóságoknak, pénzügyi szervezeteknek. Az egyes szervek munkája során egymásnak ellentmondó törekvések jelentkezhetnek. Például a szállító vállalatnak érdekében állhat olyan szerkezeti elemek alkalmazása, amelyek nem feltétlenül szükségesek, de a termelési értéket jelentősen emelik. A tervezőnek vállalati szempontból előnyösebb lehet egyedi terv készítése tipizálható létesítményekre is. A kivitelezőnek az építési előlegek felvétele, s ami ennek előfeltétele több létesítményre kivitelezési szerződés megkötése (bár az erőt szétforgácsolja) előnyös lehet pénzügyi terve szempontjából stb. Ezek a törekvések a gazdasági élet egy-egy sejtjénél automatikusan, s legtöbb esetben a szűk vállalati érdekek kielégítése irányában érvényesülnek. Ezért a felsőbb szervek egyik fő feladata olyan rendszabályok, intézkedések kidolgozása, amelyek a vállalati törekvéseket a népgazdasági érdekekkel összehangolják, s megteremtik a népgazdasági célkitűzések automatizmusát, illetve ahol nem lehet, ott a résztvevő szervek esetleg eltérő törekvéseit a népgazdasági célok szolgálataiba állítják. Ma még sok intézkedésünkben ezek helyett mechanizmust hívnak életre, így például a beruházó ellenőrző a kivitelező számláit, mert erre rendelet kötelezi, de ha a saját prémiumfeladata azt írja elő számára — és a beruházók túlnyomó többségénél ez így van —, hogy a tervben szereplő összeget az időszak (negyedév, év) végéig fel kell használnia, az ellenőrzés nem lesz eredményes. S bár ez utóbbi módszerek alkalmazása is tud eredményeket felmutatni, mégis inkább csak a bürokráciát növeli, és sok esetben gazdasági életünk egészségtelen jelenségének számít.

Természetesen nem kívánjuk azt mondani, hogy az előzőekben foglaltak a befejezetlen beruházások állományalakulása terén minden problémát megoldanak, csak azt akartuk hangsúlyozni, hogy miben látjuk e tanulmány első részében számszerűen is alátámasztott hiányosságok kiküszöbölésének hatékony módját.

Emellett még más intézkedések is szükségesek, tekintettel arra, hogy a beruházások kérdése igen bonyolult kérdés, megvalósításában sok tényező játszik közre, s így sok oldalú szervező feladatot is jelent.

Igy például a befejezetlen beruházások állományának csökkentése nagymértékben függ a kivitelezők, elsősorban az építőipar munkájától. E téren első teendő annak az állapotnak a felszámolása, hogy egy-egy építkezésen sokszor csak két-három fő dolgozik, gyakran ezek sem folyamatosan,

hanem kisebb-nagyobb megszakításokkal. A kivitelezésnek ez a módszere — mint arra részletesen kitértünk — fő oka a megvalósulási idő mértéktelen elhúzódnának és a költségelőirányzatot meghaladó költségek felmerülésének. E téren a beruházók és a kivitelezők tervének az előzetes hatósági szerződéseket megelőző tételes egyeztetése véleményünk szerint célravezető módszer volna.

A második ötéves terv elkészítéséhez feltétlenül ki kell munkálni a leállított beruházások továbbfolytatásának, illetve hasznosításának lehetőségeit, s ennek beruházási szükségletét a tervben feltétlenül biztosítani kell. Ennek eredménye egy idő múlva a befejezetlen beruházások állományának csökkenésében számottevő módon jelentkeznek.

Ugyancsak rendezniük kell a beruházóknak a szabályszerű átvétel nélkül használatba vett beruházások elszámolását, s meg kell vizsgálni a műszakilag befejezett, de üzembe nem helyezett beruházások hasznosításának feltételeit, körülményeit stb., hogy ezek a tételek is mielőbb kikerüljenek a befejezetlen beruházások állományából.

A befejezetlen beruházások állományának csökkentésére szolgáló javaslatainkat elsősorban azok figyelmébe ajánljuk, akiknek hathatós intézkedéseitől függ a beruházási terv teljesítése és ennek eredményeképpen a befejezetlen beruházások állományának jelentős csökkenése.

TŰ LÁSZLÓNÉ:

AZ ÖNKÖLTSÉGI MUTATÓ HELYE A VÁLLALATI TERMELÉS GAZDASÁGOSSÁGÁNAK ELBÍRÁLÁSÁBAN*

Minden új társadalmi rend akkor jelent fejlődést a megelőző társadalmi formához képest, ha biztosítja a munka magasabb termelékenységét, ha több, jobb minőségű és olcsóbb — kevesebb munkaráfordítással gyártott — termék előállítására nyújt lehetőséget. A tervezőgazdálkodáson alapuló szocialista gazdasági rendszer minden eddigi termelési módnál lényegesen nagyobb arányú termelésnövekedést és takarékosagot tesz lehetővé. Mint ismeretes: „A gazdaságosság a szocialista gazdálkodás módszere, az arra irányul, hogy a legkisebb ráfordítással a legnagyobb eredményeket érjék el. A gazdaságosság megköveteli a társadalmi tulajdon gondos kezelését, a termékek előállítására fordított eleven és holt munka mennyiségének állandó csökkentését, a technika tökéletesítését, a munkaerő-, anyag- és pénzforszók ésszerű felhasználását.”¹

A gazdaságos termelés egyes részkiegértelményeinek megvalósításában államunk az elmúlt évek folyamán jelentős eredményeket ért el. Az első öt éves tervidőszakban a gyárilap fejlődése hatalmas arányú volt: 1954-ben a termelés az 1949. évinek több mint két- és félszeresére emelkedett, a munka termelékenysége közel 50 százalékkal haladta meg az 1949. évi színvonalat, ugyanakkor számottevően csökkent több fontos termék önköltsége. A fejlődés 1955-ben — az 1954. évi átmeneti lassulás után — ismét gyors ütemben folytatódott. Azt azonban az elért eredmények mellett sem állíthatjuk, hogy az ipar termelése jelenleg mindenben megfelel a gazdaságosság követelményeinek. Nem egy iparvállalat nem a szükségletnek megfelelő választékban termel, gyártmányainak minősége sokszor kifogásolható, termékeinek előállítási költségei az indokoltól magasabbak.

Szocializmust építő államunknak a népgazdaság minél nagyobb arányú fejlesztése érdekében a termelés gazdaságosságának biztosítását fő feladatának kell tekintenie. Ezzel kapcsolatban nagy fontosságú, hogy azok a gazdasági emelők, amelyek a vállalatok, illetve dolgozók anyagi érdekeltisége révén befolyásolják az ipar tevékenységét, elsősorban a gazdaságosság termelésre ösztönözzenek.

Az iparszervezés és vezetés módszerei között — az elmúlt évek tapasztalatai szerint — túlságosan nagy a szerepük az adminisztratív jellegű intéz-

* Vitéz.

¹ Politikai gazdaságtan. Tunkovszky, Szikra, Budapest, 1955. 507. old.

kedéseknek. Ez az irányzat kettős veszélyt rejt magában: egyrészi felesleges kiadásokkal, az igazgatási létszám szükségtelen felduzzasztásával jár, másrészt nagy hibája, hogy az adminisztratív módszereknek nincs elegendő mozgósító erejük, bizonyos esetekben pedig egyenesen gátolhatják igen fontos feladatokat megvalósítását.

Az adminisztratív eszközök előtérbe helyezése, a tervezés túlzott centralizálása, utasítások tömegének kibocsátása helyett csak az lehet a gazdasági irányítás valóban eredményes módszere, amely az iparfejlesztési feladatok megvalósításához fokozottan felhasználja a dolgozók anyagi érdekeltiségét, növelve az olyan gazdasági ösztönzők szerepét, mint a nyereség, a termelési és nyereségbefizetési terv teljesítésével kapcsolatos premizálási rendszerek. A szocialista állam fontos feladata, hogy a gazdaságosság biztosításával kapcsolatos feladatokat tüzzön ki a vállalatok részére, ellenőrizze és elősegítse ezek végrehajtását a vállalati dolgozók helyes irányú anyagi ösztönzésén keresztül.

A legutóbbi évekig az iparvállalatok első s mondhatni egyetlen számom tartott kötelessége a globális termelési terv teljesítése volt. Jelentősebb súlyt a termelés mennyiségi teljesítése mellett egyedül a béralapelőirányzatok betartására helyeztek. Ennek az egyoldalúságnak káros következményei az egyéb tervfeladatok teljesítésének elhanyagolásában, az anyaggal, termelőeszközökkel való pazarlásban, az önköltség emelkedésében, a műszaki fejlesztés elmaradottságában jelentkeztek.

Számottevő fejlődést jelentett, hogy az anyagi ösztönzést a mennyiségi tervteljesítés mellett a vállalatok költséggazdálkodására is kiterjesztették, s az összehasonlítható termelés önköltségszökkentési tervének (illetőleg az összehasonlítható termelés alacsony részaránya esetén a termelési költségek tervének) teljesítését kötelező prémiumtényezőként írták elő. Ez az intézkedés annak a felfogásnak felelt meg — mellyel a szakirodalomban is számos alkalommal találkozhatunk —, hogy a vállalatok munkájának legjellemzőbb mutatója az összehasonlítható termelés önköltségének alakulása, illetőleg az önköltségszökkentési terv betartása.

A magunk részéről vitathatónak tartjuk, hogy valóban a vállalat munkájának legfőbb mutatója-e az összehasonlítható termelés önköltség-változása.

Az önköltség kétségkívül igen összetett mutatószám, amely érzékenyen reagál a vállalat termelő munkájában, költséggazdálkodásában bekövetkező változásokra. Rávilágít a vállalatnak az anyaggal, munkaerővel és munkaidővel való gazdálkodására, a gépek kihasználására, a műszaki-fejlesztési színvonalra, a szervező-irányító munkának fejlettségére. Az önköltség alakulása azonban — minthogy nem is ez a feladata — nem ad feleletet arra, hogy a vállalat által előállított termékek valóban szükségesek-e a népgazdaság számára. A termelési terv ezt legkisebb és legszükségesebb részleteiben nem döntheti el, hiszen a tervezőgazdálkodásban nem lehet, nem is volna helyes a termelést olyan részletesen megtervezni, amilyen sokrétűen és változatosan a szükségletek a gazdasági életben felmerülnek. Erre a kérdésre csak a termékek értékesítése során, a forgalomba való belépésükkor kapunk választ (áruforgalomba kerülő termékek esetében). Bár a vállalat megrendelés nélkül gyártott, értékesíthetetlen termékeinek előállítási költségei fölösleges kiadást jelentenek a népgazdaság számára, a vállalat önköltségi mutatóiból erre nem következtethetünk. Nagymennyiségű felesleges

termék előállítás — azaz a népgazdaság által a vállalat rendelkezésére bocsátott eszközökkel való pazarlás — esetén is önköltségsökkentést mutat ki a vállalat, ha termékeit alacsonyabb önköltséggel gyártotta, mint az előző évben.

Nem vonhatunk le helyes következtetést az önköltség alakulása alapján a vállalat munkájáról abban az esetben sem, ha a vállalat e termékek minőségének rontása — a szükségesnél kevesebb vagy gyengébb minőségű anyag felhasználása, egyes munkaműveletek indokolatlan elhagyása — útján ért el „megtakarítást”. A termék használati értékének a minőségromlás révén bekövetkezett csökkenése feltétlenül megkárosítja a népgazdaságot, bár a vállalat önköltségi mutatói ilyen esetben is kedvező képet nyújtanak a vállalat gazdálkodásáról.

Nem jelent megoldást a minőségromlás kérdésével kapcsolatban az a felmerült javaslat sem, hogy a jogosulatlanul kimutatott önköltségsökkentés helyesbítése céljából a vállalat termékeinek önköltségét a minőségromlás által elért „megtakarítással” vagy a vállalat által adott minőségi engedmények bizonyos részével meg kell növelni. Ez a módszer igen sok bizonytalanságot rejt magában: egyrészt nehezen állapítható meg, hogy az önköltségsökkentés milyen része kapcsolódik a vállalat tudatos minőségromlásához, bizonyos intézkedés meddig tekinthető műszaki egyszerűsítésnek és honnan kezdődően számít minőségromlásnak, másrészt az önköltség ebben az esetben eltérne a könyvelés által kimutatott ráfordításoktól, megszünné a termékek önköltsége és a vállalat termelési költségeinek számszerű kapcsolata.

Az önköltségsökkentési mutató ilyen mesterséges „helyesbítésére” véleményünk szerint nincs is szükség, hiszen van olyan mutatószámunk, amely a szükséglettől eltérő választékú vagy rossz minőségű termelés kihatásait jelenleg is többé-kevésbé érzékelteti: a vállalat jövedelmezősége. Az eredmény alakulásában ezek mellett az önköltséggel kapcsolatban az előzőekben ismertetett tényezők hatása is tükröződik, hiszen maga az önköltség is egyik kialakító tényezője a vállalat eredményének: „A vállalat tiszta jövedelmének nagysága attól függ, hogy milyen mértékben teljesítette termelési, termék realizálási és önköltségsökkentési tervét. A vállalat önköltsége és tiszta jövedelme szorosan összefügg: az önköltség csökkentése nyomán növekedik a vállalat tiszta jövedelme.”² Ez egyben azt is jelenti, hogy az önköltségsökkentés csupán részfeladat mind a vállalat, mind a népgazdaság szempontjából. Egyik eszköze a vállalati eredmény, a népgazdasági akkumuláció növelésének, s ezen keresztül a termelés fejlesztésének, az életszínvonal emelésének.

Az összehasonlítható termelésnél elért önköltségsökkentést kifejező mutatószám az eddigiekben ismertetett hiányosságai miatt nem ad képet a vállalatok termelésének gazdaságosságáról. Emellett gyakorlati megállapítás során olyan technikai akadályok, ellentmondások merülnek fel, amelyek használhatóságát is erősen kétségessé teszik. Az egyik ilyen probléma az összehasonlíthatóság fogalmával kapcsolatos.

Az összehasonlítható termelés önköltségalakulása csak abban az esetben jellemző az ipar költséggazdálkodására, ha az összehasonlítható termelés részaránya viszonylag magas, vagyis ha az összehasonlítható termelés a befejezett termelésnek minél nagyobb hányadát képviseli. A magas részarány azonban többnyire csak úgy biztosítható, ha az összehasonlíthatóság

² Politikai gazdaságtan. Tankönyv. Szikra. Budapest, 1955. 517. old.

fogalmát meglehetősen általános meghatározással rögzítik. Ilyen meghatározás mellett azonban tág lehetőség nyílik egyrészt arra, hogy kedvezőtlen önköltségalakulású terméket — például kisebb konstrukcióváltás esetén — össze nem hasonlítható termékként vegyen számba a vállalat, másrészt arra, hogy össze nem hasonlítható termékeket beszámítson az összehasonlítható termelésbe. Mivel ilyen esetben nem konkrét termékeket, hanem a termékek bizonyos csoportját tekintik összehasonlíthatónak, az önköltség alakulását erősen befolyásolhatja az előző évhez képest történő megváltozása.

Ha azt kívánjuk biztosítani, hogy az önköltségsökkentés mérésénél figyelembevevett termelés valóban összehasonlítható legyen, egyedileg kellene kijelölni az összehasonlítható termékeket. Ez az eljárás — jelentős adminisztrációs munkatöbblet mellett — az összehasonlítható termelés körét olyan hányadra szűkítené le, ami semmiképpen sem reprezentálná az ipar egész termelését.

A probléma tehát összefoglalva a következő: az összehasonlítható termelés vagy a termékek széles körét képviseli — ebben az esetben az önköltségsökkentési mutató pontatlan —, vagy híven tükrözi a valóban összehasonlítható termékek átlagos önköltségváltozását — ebben az esetben azonban nem jellemző az egész termelésre.

Az összehasonlíthatóság fogalmának az eddigiekben használatos meghatározása mellett az összehasonlítható termelésbe tartozó gyártmányok önköltségalakulása népgazdasági szempontból nem is nyújthat helyes képet a termelés ráfordításainak valóságos alakulásáról. Ennek bizonyítására vegyük azt a példát, amikor egy gép helyett eltérő konstrukciójú, de azonos rendeltetésű, hasonló vagy még nagyobb teljesítőképességű típust kezdenek gyártani, melynek súlya kisebb és termelékenyebb megmunkálási módszerek alkalmazásával csökkentették az előállításához szükséges munkaidőt is. A gép ilyen esetben, mint össze nem hasonlítható új termék szerepel, s az előállításánál elért megtakarítást az összehasonlítható termelés önköltségsökkentési mutatója nem tükrözi, bár a népgazdaság számára ez reális, kézzelfogható megtakarításként jelentkezik. Nagyon nehéz azonban az összehasonlíthatóság fogalmának rögzítésekor helyesen megvonni azt a határt, amelynél a termék a konstrukciós változások esetén új gyártmánynak minősül. Azt kell ugyanis biztosítani, hogy a vállalat az önköltségsökkentés mérésénél se jogosulatlan előnyhöz ne jusson, se indokolatlan hátrányt ne szenvedjen (például exportmegrendelők különleges igényei esetén).

A másik ellentmondás az önköltségsökkentési adatok kidolgozására ésszerűen fordítható számviteli munka mennyisége és az adatok pontossága, megbízhatósága között mutatkozik.

Az önköltségstatistika megszervezése óta az iparstatisztikai adatok közül általában az önköltségi adatok voltak a legkevésbé megbízhatók annak ellenére, hogy a kezdeti maximalista törekvések — minden termékre kiterjedő egyedi utókalkuláció — igen nagy adminisztratív munkát róttak a vállalatokra.

Bizonyos mértékű javulást jelentett ezen a téren az ügyviteli munka egyszerűsítésével kapcsolatban a számviteli és utókalkulációs munka csökkentése érdekében hozott határozat. Az utókalkuláció egyszerűsítése kétirányú volt: egyrészt a kalkulációs tételek számának csökkentésére, másrészt az egyedi utókalkuláció szűkebb térré való korlátozására irányult. Eredmé-

nyeként 1955-től számos iparágban nem gyártmányonként, hanem gyártmánycsoportonként készül utókalkuláció.

Ha alaposabban megvizsgáljuk ezt a kérdést, világossá válik a következő ellentmondás: teljesen megbízható önköltségi adatokat csak akkor nyerhetünk, ha minden egyes terméket külön utókalkulálunk. Ez gyakorlatilag megoldhatatlan. Ha viszont azt az álláspontot fogadjuk el, amit a számviteli munka csökkentésekor választottunk: azaz megengedjük a vállalatoknak a gyártmányok csoportos utókalkulációját, ebben az esetben az önköltségi adatok nem elég pontosak.

Az összehasonlítható termelés megbízható önköltségsökkentési adatainak kidolgozásához olyan nagy mennyiségű számviteli munkára van szükség, amely nem áll arányban az adatok alapján levonható következtetések, s megtehető intézkedések gazdasági eredményével. Ugyanez vonatkozik az önköltségalkulás részletesebb, alaposabb elemzéséhez szükséges mutatószámok kidolgozására is. (Az összehasonlítható termelés önköltségének kalkulációs tételek szerinti megfigyelése stb.)

Az összehasonlítható termelés önköltségsökkentésének mutatójával kapcsolatban eddig kifejtettek azt a véleményt támasztják alá, hogy a vállalatok munkájának irányításánál és elbírálásánál a jelenleginél egyszerűbb megoldást kell alkalmazni, amely nagyobb lehetőséget nyújt a vállalatok önálló kezdeményezéseire, s könnyen összekapcsolható a vállalatok dolgozóinak anyagi érdekeltiségével.

Ez a megoldás azt jelentené, hogy a vállalatok számára jelenleg kötelező erővel előírt nagy számú tervfeladat közül, amelyek egyébként csak részfeladatok rögzítésére szolgálnak, ki kell emelni azt a döntő fontosságú mutatót, amely átfogóan kifejezi a vállalat munkájának eredményességét, s közvetlenül összefüggésbe hozható a vállalat dolgozóinak anyagi érdekeltiségével.

Közelebbről ezen az értendő, hogy fokozottabb jelentőségűvé kell tenni a vállalat jövedelmezőségét, az elért nyereség mértékét. A vállalat munkájának értékelésekor, működése gazdaságosságának elbírálásakor elsősorban termelésének jövedelmezőségét kell figyelembe venni, s a vállalat vezető dolgozóit a vállalat jövedelmezőségének fokozásában kell anyagilag érdekeltté tenni. Ez ösztönözné fog a termelés fejlesztésére, az értékesítés zavartalanítása érdekében a szükségleteknek megfelelő termékek gyártására és minőségük javítására, továbbá az önköltség következetes csökkentésére, a takarékos gazdálkodásra.

Ugyanezzel a kérdéssel foglalkozik W. Brus „Az értéktörvény hatása a szocialista termelésre és a gazdasági ösztönzők problémájára” c. cikkében. s lényegében azonos megállapításokra jut: „Különösen vizsgálatra érdemesnek tartom azt a kérdést, hogy az eddiginél jobban kellene összekötni a dolgozók anyagi érdekeltiségét a vállalat pénzügyi eredményeivel, nyereségével. Az önálló elszámolás valamennyi elemének, főképpen pedig az árrendszernek helyes megállapítása esetében a vállalat jövedelmezősége a gazdasági tevékenység eredményeit szintetikus formában visszatükröző mutatók sorába kerülhet. A jövedelmezőségi szintben visszatükröződhetnek a termelési terv mennyiségi teljesítése (különösen az ártermelési tervé), valamint a realizálás tervének, továbbá az önköltség tervének, valamint a termékek minőségi és választék-tervének teljesítése (a realizálás kihatásain keresztül). A nyereség nagyságában ebben az esetben kifejezetten visszatükröződnének

az anyagi szankciók is, amelyeket a vállalattal szemben a bank és az átvétők alkalmaznak. Ilyen körülmények között a vállalat jövedelmezőségi fokának a vezető és a dolgozók anyagi ösztönzőivel történő összekapcsolása komolyan hozzájárulhatna ahhoz, hogy a vezetőség és az egész kollektíva figyelmét az alapvető tervmutató köré csoportosítsa.”³

Felmerülhet az a kérdés, hogy a jelenleg használatos eredménymutatók közül melyik alakulása alapján bíráljuk el a vállalat munkáját. Az egyes mutatószámok mellett és ellen a következők szólnak:

a) *Üzemi eredmény.* A vállalat teljes termelési értékének és termelési költségeinek különbsége. Ebben a tárgyidőszakban előállított termékeken és a végzett szolgáltatásokon elérhető nyereség, illetve veszteség jut kifejezésre, azaz a vállalat ipari tevékenységének jövedelmezőségét mutatja meg. Minthogy azonban a tárgyidőszak termelésénél jelentkező nyereséget, illetve veszteséget foglalja magában, nem érzékelteti azt, ha a vállalat a népgazdaság számára szükségtelen termékeket gyárt, s azokat nem tudja értékesíteni.

b) *Vállalati eredmény.* Ezt a vállalat értékesített termékeinek elért árbevétel és az önköltségük szembeállításával kapjuk, figyelembe véve a vállalat különféle bevételeinek és kiadásainak egyenlegét is. Alakulásában — a fogyasztók és felhasználók megfelelő válogatási lehetőségének biztosítása esetén — kifejezésre jut, hogy a vállalat termékei alkalmasak-e választék szerint és minőségi szempontból a fennálló szükségletek kielégítésére. Hátránya azonban, hogy a különféle bevételek és kiadások között olyan tételek is szerepelnek, amelyek számottevően torzítathatják a tárgyidőszak valóságos eredményét (például az előző éveket terhelő nyereségek és veszteségek, előző időszakok termelésével összefüggésben kapott kötbérek stb.). Ezeket a torzító tételeket azonban számviteli szabályozás útján el lehet különíteni, így ennek a hiányosságnak ellenére a vizsgálandó mutatószámoknak a vállalati eredményt ajánljuk. A vállalat egész tevékenységéről — beleértve az egyéb népgazdasági ágak körébe tartozó tevékenységet is — ez a mutatószám adja a legátfogóbb tájékoztatást.

A vállalati eredményterv teljesítésének közvetlen gazdasági ösztönzőként való felhasználását az ipar egyes területein önálló kezdeményezés formájában már meg is valósították. Ilyen kedvező eredményről számolt be dr. Lengyel Károly és Záborszky Béla „A vállalati eredmény premizálásának tapasztalatai” című cikke.

Az eddigiekben ismertetett javaslat lényegében nem más, mint az önálló elszámolás alapelveinek érvényesítése.

Mint ismeretes, az önálló elszámoláson elsősorban azt értjük, hogy a vállalat saját bevételeiből fedezi termékeinek előállításának költségeit, ezen felül nyereségével hozzájárul az egyéb állami kiadások fedezéséhez. Célja az, hogy a legkisebb munka- és termelőeszköz ráfordítással biztosítsa a termelési tervek teljesítését és túlteljesítését. Az önálló elszámolás elvének maradtalan érvényesítése esetén — megfelelő anyagi ösztönzőerő biztosítása mellett — a vállalatok eredményük fokozása érdekében szükségszerűen kényszerülnek a takarékosabb gazdálkodásra, ugyanis „... az önálló elszámolás elvének megfelelően minden állami vállalat érdekelt van abban, hogy tiszta jövedelemre tegyen szert és ez a körülmény az önköltség csökkentésére ösztönzi.”⁴

³ *Ekonomista*, 1955. 3. sz. 49. old., lengyelül.

⁴ *Bér és Norma*, 1955. november.

⁵ *Politikai gazdaságtan*. Tankönyv. Szikra. Budapest, 1955. 519. old.

Ezek alapján világos, hogy az eredményterv teljesítésének, mint fő követelménynek előtérbe állításán korántsem azt értjük, hogy a nyereség mutatója mellett sem utókalkulációra, sem a termékek önköltségalkulásának vizsgálatára nem lesz szükség. Nyilvánvaló, hogy a helyes és takarékos gazdálkodás el sem képzelhető anélkül, hogy a vállalat ne ismerje termelésének költségeit, az egyes termékek előállítására érdekében felmerült ráfordításokat, s ne igyekezzék feltárni az önköltség további csökkentésére lehetőséget nyújtó tartályokat.

A vállalatokon belül a gazdálkodás helyes irányítása céljából feltétlenül szükség van a költségek alakulásának folyamatos figyelemmel kísérésére. Nem szükségszerű azonban, hogy ennek az operatív jellegű vizsgálatnak olyan módszerrel kell történnie, ahogy jelenleg az összehasonlítható termelés önköltségszámítását mérjük. A gyártmányokra felosztott költségek vizsgálata helyett vállalaton belül a költséghelyenkénti, felmerülési hely szerinti költségellenőrzés lehet a nagyobb fontosságú. Elsősorban ugyanis ilyen költségtagolás mellett szabható meg konkrét költségcsökkentési feladat a műszaki dolgozók részére, s ezek teljesítésének ellenőrzésére is tágabb lehetőség nyílik.

Az eredménymutató előtérbe állításának azonban alapfeltétele a helyes arányok kialakítása. A vállalati eredményterv teljesítése ugyanis olyan globális mutatószám, mely a jelenlegi, az értéktörvény hatásától egyes területeken függetlenített árendszertől könnyen kijátszható.

Feltétele továbbá a javaslat megvalósításának, hogy a vállalatok szükségletre irányuló és megfelelő minőségű termékét olyan külső tényezők biztosítsák, mint a vásárlók válogatási, visszavetési lehetősége, a szállítási szerződések jelentőségének növekedése.

A cikkben tárgyalt javaslat a gazdasági ösztönzők fokozottabb hasznosításának csak néhány kérdésére érinti. A cél az volt, hogy felhívjuk a figyelmet a gazdaságosság kérdésének fontosságára az iparvállalatok irányítása terén és megvitatás céljából közöljünk néhány olyan gondolatot, amely ennek az egész népgazdaságunk fejlődése szempontjából alapvető fontosságú kérdésnek megoldását véleményünk szerint előbbre viheti.

FERGE SÁNDORNE:

A KÜLKERESKEDELEM A NEMZETI JÖVEDELEM MÉRLEGÉBEN

A nemzeti jövedelem a legátfogóbb mutatója az egy országban egy-egy időszak alatt kifejtett munka összeredményének. A nemzeti jövedelem-mutató átfogó voltából következik, hogy kiszámítása a statisztikusok egyik legnagyobb feladata. Nagy erőpróbát jelent a rendkívül széles tényanyag statisztikai adatainak biztosítása, összeállítása is, de nem kevésbé az a megfelelő módszerek kiválasztása, alkalmazása. A nemzeti jövedelemszámítás alapvető elvi kérdéseiben nem merülnek fel módszertani problémák, e téren egyértelmű útmutatást nyújtanak a marxizmus klasszikusainak idevonatkozó tanításai. Ez azonban távolról sem jelenti azt, hogy a számítás rendkívül szétágazó rendszerében egyes területek, egyes kérdések tekintetében sem kell önálló munkát végezni a legjobb módszerek kialakítása, alkalmazása érdekében. A világos: a feladat a valóság hű feltárása, a lényeges összefüggések kiemelése, a helyes arányok érzékeltetése. A statisztikai módszerek eszközei e cél elérésének: helyesen alkalmazott módszerek segítségével világosabbá válik ítéletünk, helytelenül megválasztott módszerek pedig zavarhatják tisztánlátásunkat. A módszertani viták éppen ezért nem elvont skolasztikus szócsaták, hanem a jobb megismerésért folyó harc egyik fontos feltételét képezik.

Marxista alapokon nyugvó nemzeti jövedelemszámítás Magyarországon a Központi Statisztikai Hivatalban 1949 óta készül. Az eltelt évek során az alkalmazott módszerek sokat fejlődtek. A módszerek tökéletesítéséhez nagymértékben hozzájárultak a Központi Statisztikai Hivatal, valamint más intézmények és hivatalok szakértő közgazdászai között folytatott megbeszélések és viták, minthogy a nemzeti jövedelem számítás elvi és gyakorlati — számbavételi és tervezési — kérdéseivel nemcsak a Statisztikai Hivatal dolgozói foglalkoznak. Ez idő szerint a külkereskedelem elszámolásának módszere áll az érdeklődés előterében. E kérdésnek egyrészt az ad különös jelentőséget, hogy nálunk az aránylag jelentős külkereskedelem helyes vagy nem megfelelő módszerű számbavétele nagymértékben befolyásolja a nemzeti jövedelem alakulására vonatkozó adatokat, másrészt az, hogy csak megfelelő módszer segítségével biztosítható a számunkra igen fontos külkereskedelem szerepének, jelentőségének, népgazdaságunkban elfoglalt helyének megfelelő értékelése. A kérdés tisztázását előbbre viheti, ha a problémákat többen megismerik és többen hozzászólnak, új szempontok figyelembevételével. Az alábbiakban ismertetjük a külkereskedelem elszámolásának módszerére vonatkozólag a Központi Statisztikai Hivatal álláspontját. (A nemzeti jövedelem számítás általános alapfogalmait ismertnek tételezzük fel.)

A nemzeti jövedelem az adott időszakban újonnan előállított érték, azaz a társadalom összes bruttó termelési értékének és a termelésben felhasznált termelési eszközök értékének a különbözete. Az újonnan termelt érték azokban a használati értékekben testesül meg, amelyek az adott időszakban nem kerültek a termelésben felhasználásra. Ezek lényegében a személyes fogyasztásra kerülő javak és felhalmozás céljait szolgáló termékek. A nemzeti jövedelem mérlegének éppen az az alapja, hogy a nemzeti jövedelmet egyfelől mint értéket, másfelől mint használati értéket fogja fel, és bemutatja az új érték termelésének és az új értéket megtestesítő használati értékek felhasználásának folyamatát. A nemzeti jövedelem mérleg vázlatos sémája a következő:

Termelés		Felhasználás	
Ipar	500	Nem termelő fogyasztás:	
Mezőgazdaság	200	Személyes fogyasztás	650
Közlökedés	100	Társadalmi fogyasztás	100
Kereskedelem	150	Együtt	750
Egyéb ágak	50	Felhalmozás:	
Nemzeti jövedelem összesen	1000	Állóalajnövekedés	150
		Forgóalajnövekedés	100
		Együtt	250
		Nemzeti jövedelem felhasználás összesen	1000

A nemzeti jövedelem számítás — tervezésben és statisztikában egyaránt — fennálló alapkövetelménye az, hogy a nemzeti jövedelmet az adott viszonyok között a politikai gazdaságtan alapelveinek megfelelően határozza meg. A számítás mindig valamely adott országra és adott évre, az adott árrendszernek megfelelően kell elvégezni. A nemzeti jövedelem mérlege a tényleges értékesítési viszonyokat tükrözi: a termelés oldalán az értéket az érvényben levő realizálási áron kell felmérni (vagy megtervezni). Ugyanígy a felhasználási oldalán az egyes tételek a végső realizálási áron szerepelnek.¹

A nemzeti jövedelem számításnál a kereskedelmet is az anyagi termelés ágai közé soroljuk. A kereskedelem munkájának eredménye a mérleg termelési oldalán kerül kimutatásra, minthogy a termékek értékének egy része itt realizálódik.

Mind a belkereskedelem, mind a külkereskedelem tevékenysége lényegében két mozzanattól áll: vételtől és eladásból. A kereskedelemben realizálódó érték az eladási és beszerzési árak különbözete. A külkereskedelemben ugyan két vétel és két eladás történik (a külkereskedelmi vállalat egy bizonyos árut belföldön megvesz, ezt külföldön deviza ellenében eladja, majd a kapott devizáért ugyancsak külföldön árut vásárol, ezt az országba behozza és itt értékesíti), azonban a belföldi vétel és belföldi eladás az a két végpont, amely a nemzeti jövedelem szempontjából a teljes külkereskedelmi ügylet eredményét tükrözi. A nemzeti jövedelem számításnál a külkereskedelemtől a figyelembe veendő eladási ár az, amelyen a behozott termékeket a külkereskedelmi vállalat a belföldi felhasználónak eladja, a be-

¹ A forgalomba nem kerülő termékekre nézve az irányelv az, hogy ezek a termékek a forgalomba kerülő hasonló termékek árán értékelendők. Erre itt bővebben nem térünk ki.

szerezési ár pedig az, amelyen a kivitelt szánt terméket a belföldi termelőtől megveszi.

A bel- és a külkereskedelem tevékenysége között lényeges különbségek is vannak, amelyek kihatnak a nemzeti jövedelem számítás módszerére. Annak tisztázása céljából, hogy a külkereskedelem tevékenységének eredményeit hogyan kell feltüntetni a nemzeti jövedelem mérlegében, a következőkben néhány absztrakcióból indulunk ki. (Az egyszerűség kedvéért sehol sem tárgyaljuk külön a külkereskedelmet terhelő, az áru tárolásával, fuvarozásával stb. kapcsolatos költségeket. A kivitelt, illetve behozatal összegét már e tételekkel korrigálnak tekintjük. Ugyancsak elhanyagoljuk az ügylettel kapcsolatos — egyébként nem jelentős összegű — anyagköltségeket is, így a kereskedelemben realizálódó értéket az új értékkel egyenlőnek tekinthetjük.)

1. Tétélezük fel, hogy az adott évben, amelyre a számítás vonatkozik, a behozatal és a kivitelt egyensúlyban van, az országnak a külkereskedelmi áruforgalomból a külfölddel szemben sem adóssága, sem követelése nem keletkezik. Tétélezük fel továbbá, hogy az országban érvényben levő árrendszer megfelel az értékviszonyoknak. Ebben az esetben a termelt új érték külkereskedelmi vállalatoknál realizálódó részének statisztikai számbavétele (vagy tervezése) különös problémákat nem vet fel.

2. Tétélezük fel, mint előbb, hogy a behozatal és a kivitelt világpiaci árásszege (devizaértéke) azonos, valamint azt, hogy — az előzőktől eltérően — a belföldi árrendszer nem minden tekintetben felel meg az érték törvény követelményeinek.

Tétélezük fel továbbá, hogy az adott évben folytatott külkereskedelem az ország számára előnyös. A behozatal valóban szükséges termékekből áll, a kivitelt helyes irányban, megfelelő összetételben bonyolódik. Mind a behozatalnál, mind a kivitelnél figyelembe vesszük az ország szükségleteit, lehetőségeit, a gazdaságosság szempontjait. Mégis lehetséges, hogy a tényleges értékviszonyoknak nem mindenben megfelelő belföldi árrendszer következtében a külkereskedelem látszólag veszteséges és nemzeti jövedelemhez való hozzájárulása negatív (azaz az exporttermékek belföldi beszerzési ára magasabb, mint az importcikkek eladási ára). Ezt az esetet egy példán vizsgáljuk:

Tegyük fel, hogy az ipar nemzeti jövedelmét egy textilgyár termeli, mégpedig úgy, hogy külföldi gyapotból készít pamutszövetet. (A festéktől és egyéb felhasznált anyagoktól eltekintünk.) Egy mázsa gyapotból, melynek külföldi beszerzési ára 100 forint, 500 négyzetméter szövet készül. A feldolgozás során a gyapot értéke megkésztéreződik, egy mázsa gyapotra 100 forint új érték rakódik, vagyis a kész szövet teljes értéke 200 forint. Ha az adott évi behozatal egy mázsa gyapot, akkor a nemzeti jövedelem tényleges értéke helyes árrendszer alapján számítva, amikor a gyapot belföldi átadási árát a beszerzési árának megfelelően állapítják meg, a következő lenne (a külkereskedelem hasznát elhanyagolva):

a társadalmi termék	200 Ft
a felhasznált anyag értéke	100 Ft
ipar nemzeti jövedelme	100 Ft

A 200 forint értékű társadalmi termék felét — 250 négyzetmétert — ismét exportálni kell, hogy a termelést azonos színvonalon folytatni lehessen, 250 négyzetméter pedig belföldi fogyasztásra marad.

A külkereskedelem az adott esetben nem változtatja a nemzeti jövedelem nagyságát, mert a külkereskedelmi vállalat belföldi beszerzésének és belföldi eladásának összege azonos.

Feltételezésünk szerint azonban az országban a belföldön érvényes árarányok nem minden tekintetben felelnek meg az értékarányoknak, azoktól bizonyos vonatkozásban lényegesen eltérnek. A 100 forintért vásárolt gyapotot a textilgyár nem 100, hanem tegyük fel 50 forintért veszi át a külkereskedelemtől. Az összes termelt érték ebben az esetben is 200 forint. A nemzeti jövedelem számítás így alakul:

a társadalmi termék	200 Ft
a felhasznált anyag ára	50 Ft
az iparnál realizálódó nemzeti jövedelem ..	150 Ft

A belföldön érvényben levő sajátos árarányok következtében látszólag megnövekedett az ipari nemzeti jövedelem összege. Ahhoz azonban, hogy az egy mázsa gyapotot be tudjuk hozni, változtatlanul 250 négyzetméter szövetet kell adnunk, amelynek ára belföldön 100 forint. A külkereskedelem adatai a következők lesznek (belföldi árakon):

behozatal	50 Ft (1 q gyapot)
kivitel	100 Ft (250 m ² szövet)
kiviteli ártöbblet	50 Ft

A külkereskedelem tehát — bár lényegében azonos értékű termék-mennyiséget hozott be és vitt ki, és működése vitathatatlanul hasznos volt, a népgazdaság érdekeit szolgálta, — látszólag veszteséges. Ez a „vesztesség” azonban csak az iparnál jelentkező látszólagos többlet nemzeti jövedelem ellentétele. Az iparban a valóságosnál több, a külkereskedelemben a valóságosnál ugyanannyival kevesebb nemzeti jövedelem realizálódik. A kettő egyenlege jelenti a valóban megtermelt nemzeti jövedelem összegét:

iparnál jelentkező nemzeti jövedelem	+ 150 Ft
külkereskedelemtől jelentkező nemzeti jövedelem (kiviteli ártöbblet)	— 50 Ft
nemzeti jövedelem összesen:	100 Ft

A korábban közölt mérleg-séma ilyen viszonyok között módosul. Tételezzük fel, hogy az adott évben 50 egység kiviteli ártöbblet volt, amely az iparnál jelentkező többlet nemzeti jövedelemként. A felhasználás összege és megoszlása változatlan marad, a termelési oldal a következőképpen alakul:

Termelés	
Ipar	550
Mezőgazdaság	200
Közelkedés	100
Belkereskedelem	150
Egyéb ágak	50
Külkereskedelem (kiviteli ártöbblet) ..	— 50
Nemzeti jövedelem összesen:	1000

Hangsúlyozni kell, hogy ez a negatívum nem veszteség, nem a külkereskedelem tevékenységének (és nem is a külkereskedelem rossz munkájának) következménye. Az első feltételezés mellett (a szükséges követelményeknek megfelelő belföldi árrendszerben), ha a külkereskedelem nemzeti

jövedelme negatív lenne, akkor ezt valóban kedvezőtlen cserék, lényegében a külkereskedelem rossz munkája okozná, és a negatívum valóban csökkenené az ország nemzeti jövedelmét. Itt nem erről van szó. Ez a negatívum az országban fennálló, az értéktörvény követelményeitől eltérő árarányok következménye, amelyek folytán az ipar látszólag irróalisan magas nemzeti jövedelmet realizál, aminek ellentételeként a külkereskedelemben „negatív nemzeti jövedelem” realizálódik. A külkereskedelem nem csökkentette a megtermelt nemzeti jövedelem összegét, hanem a többi népgazdasági ág és a külkereskedelem eredménye együttesen mutatják a helyes összeget. (Természetesen megtörténhet az is, hogy az adott árak hatására az egyes népgazdasági ágaknál realizált nemzeti jövedelem a valóságosnál nem magasabb, hanem alacsonyabb lesz és behozatali ártöbblet keletkezik. Ekkor a külkereskedelemtől „behozatali ártöbbletként” pozitív tétel jelentkezik a termelési oldalon, ami megint csak nem a külkereskedelem jó munkájának eredménye, hanem más népgazdasági ágak termelésének a külkereskedelemtől realizálódó nemzeti jövedelme.)

3. Tételezzük fel, hogy valamely adott országnak az adott évben nincs behozatala, csak kivitele. Például árukölcsönt ad más országnak, vagy meglévő adósságát törleszti, illetve egyenliti ki. Ha eltekintünk a már korábban megtermelt készletekből történő kivittől (ami a lényegesen nem változtat), akkor az adott évben termelt új érték a kivitel forrása. Ha pedig az új érték egy részét kiviszik az országból, akkor ez a rész nem kerülhet sem belföldi fogyasztásra, sem felhalmozásra. A belföldi fogyasztás és felhalmozás összege csökken, a felhasználási oldalon pedig a kivitel — mint a nemzeti jövedelem felhasználásának egy módja — külön tételként tüntetendő fel.

Ebben az esetben a korábban közölt mérleg-séma módosul. Változtatlan összetételű és nagyságú termelés mellett 100 egységnyi kivitelt feltételezve, — ha a kivittel például a személyes fogyasztás és az állóalapnövekedés összegét csökkentette — a mérleg felhasználási oldala a következőképpen változik:

Termelés		Felhasználás	
Ipar	500	Nem termelő fogyasztás:	
Mezőgazdaság	200	Személyes fogyasztás	600
Közelkedés	100	Társadalmi fogyasztás	100
Kereskedelem	150	Együtt	700
Egyéb ágak	50	Felhalmozás:	
Nemzeti jövedelem összesen	1000	Állóalapnövekedés	100
		Forgóalapnövekedés	100
		Együtt	200
		Belföldi felhasználás összesen	900
		Kivitel*	100
		Nemzeti jövedelem felhasználás összesen	1000

* Nem tartozik itt feladatkörünkbe, csak utalni rá, hogy vita tárgyat képezheti a tétel elnevezése. Levegősebb a megjelölés, ha a felhasználási oldalon külön tételként mint „Kivitel” szerepel, de lehetnek más megjelölések is. Így például, ha a kivittel más országnak nyújtott kölcsön, akkor esetleg feltüntetendő a felhalmozáson belül, mint tartózkodás. Ha az országot külföldön élő állampolgárainak ellátását szolgálja, akkor feltehető a személyes fogyasztás részeként is.

Ha az adott évben az ország nem exportál, hanem csak behozatala van, például kölcsönt vesz fel, akkor a behozatal összegével bővül a belföldön felhasználható javak mennyisége, anélkül, hogy a megtermelt új érték összege változott volna. Minthogy a nemzeti jövedelem mérleg feladata a létrehozott új érték termelésének és felhasználásának kimutatása, a mérleget megmagyarázandó az, ha a behozatal a termelési oldalon szerepelne. Tehát — a kivitelhez hasonlóan — a behozatal is a felhasználási oldalra kerül, mégpedig negatív előjellel. Ugyancsak 100 egységnyi behozatalt feltételezve, mely személyes fogyasztásra és felhalmozásra került, a mérleg sémája a következő lesz:

Termelés	Felhasználás
Ipar..... 500	Nem termelő fogyasztás:
Mezőgazdaság 200	Személyes fogyasztás 700
Közelkedés..... 100	Társadalmi fogyasztás 100
Kereskedelem..... 150	Együtt 800
Egyéb ágak 50	Felhalmozás:
Nemzeti jövedelem összesen 1000	Állóalapnövekedés 200
	Forgóalapnövekedés 100
	Együtt 300
	Belföldi felhasználás összesen 1100
	Behozatal 100
	Nemzeti jövedelem felhasználás összesen 1000

4. Tételezzük fel, hogy az adott évben az ország exportál is, importál is, azonban a kivitel (deviza) összege meghaladja a behozatalt. A külkereskedelmi mérleg pozitív, az országnak követelése keletkezett, vagy adósságot törlesztett. Ebben az esetben — a behozatal összegének erejéig — megváltozott a belföldön felhasználásra kerülő javak egy részének használati értéke. Ez a tény a nemzeti jövedelem összegét nem befolyásolja, csak — esetleg — módosítja a felhasználás egyes tételei közötti arányt. (Ha például a kivitt gépek ellenében fogyasztási cikket hoznak be.) Másrészt azonban a kivitelnek a behozatalt meghaladó összege a nemzeti jövedelem belföldi felhasználásra kerülő részét csökkenti, és ez a nemzeti jövedelem felhasználásának külön tétele. Ezt a kiviteli többletet ugyanúgy, mint az előző feltételezés esetében az egész kivittelt, a mérleg felhasználási oldalán pozitív előjellel kell kimutatni.

Az adott évben behozatali többletet feltételezve, az ország többlet használt fel, mint a megtermelt nemzeti jövedelem. Ezt a többletet a felhasználási oldalon negatív tételeként tüntetjük fel.

5. Eddig külön-külön vizsgáltuk azokat az eseteket, amelyekben a külkereskedelem kihathat a nemzeti jövedelem mérlegére. Most rátérünk annak tárgyalására, amikor ezek a tényezők együtt jelentkeznek, és — nyilvánvalóan — különböző módon hatnak a mérlegre.

Tételezzük fel, hogy az árrendszer nem felel meg az értékviszonyoknak, és olyan irányban hat, hogy kiviteli ártöbblet keletkezik. Ugyanakkor az ország árukvittel adósságot is törleszt, tehát a kivitel deviza-összege meghaladja a behozatalt.

A kivittet ekkor két részre kell osztani. Az egyik rész fedezi a behozatalt. Ez a rész következőképpen a behozattal egyenlő deviza-összegű, de belföldi áron számítva — az adott sajátos árszszonyok folytán — meghaladja azt. A különbözet kiviteli ártöbblet, amelyet (a 2. pontban foglaltaknak megfelelően a termelési oldalon negatív tételeként kell kimutatni. A másik része tényleges kiviteli többlet (a nemzeti jövedelem felhasználásának egyik tétele) és így a felhasználási oldalra kerül pozitív előjellel (l. 4. pont).

Feltételezve, hogy a belföldi árszszonyokból adódó kiviteli ártöbblet — mely az iparnál jelentkezik többletként — 100 egység, továbbá, hogy a tényleges kiviteli többlet — mely a belföldi személyes fogyasztást csökkenti — 70 egység, a mérleg adatai következők lesznek:

Termelés	Felhasználás
Ipar..... 600	Nem termelő fogyasztás:
Mezőgazdaság 200	Személyes fogyasztás 580
Közelkedés..... 100	Társadalmi fogyasztás 100
Belkereskedelem..... 150	Együtt 680
Egyéb ágak 50	Felhalmozás:
Kiviteli ártöbblet -100	Állóalapnövekedés 150
Nemzeti jövedelem összesen 1000	Forgóalapnövekedés 100
	Együtt 250
	Belföldi felhasználás együtt 930
	Kiviteli többlet 70
	Nemzeti jövedelem felhasználás összesen 1000

Természetesen nemcsak ez az egy eset fordulhat elő. Minden esetben meg kell vizsgálni, hogy a különbözet végső alakulásának milyen okai vannak. A feladat mindenkor az, hogy a teljes különbözet eltérő jellegű összetevőit szétválasszuk, és — a fenti elvek szerint — a mérleg megfelelő helyén tüntessük fel. Kétségtelen, hogy ez a megosztás nem könnyen megoldható problémákat vet fel, egy sor gyakorlati nehézséget okoz. A kapott eredmény ennek következtében nem lehet „abszolút” pontos, de a mérlegszámítás szemben támasztható követelményeknek megfelel. Egyébként semmiféle nehézség nem jogosíthat fel arra, hogy egy kalap alá vegyük a különbözet két egymástól teljesen eltérő jellegű részét, és ezzel elhomályosítsuk az egész számítás egyik fő célját: a nemzeti jövedelem nagyságának kimutatását.

6. A fent kifejtett elvekből kitűnik, hogy nagyon gondosan kell eljárni mind a módszer megválasztásánál, mindpedig a szóhasználat alkalmazásánál. E kérdések fontosságát, az esetleges hibás eljárások következményeit még néhány példával megvilágítjuk.

a) Tételezzük fel (mint az 5. pontnál), hogy az értékarányoktól eltérő árárányok következtében kiviteli ártöbblet keletkezik, mely az iparnál realizálódik, és emellett tényleges kiviteli többlet is van. Ebben az esetben, mint láttuk, két részre kell osztani a teljes különbözetet és egyik részt a termelési oldalon negatív előjellel, másik részt a felhasználási oldalon pozitív előjellel kell kimutatni. Helytelen lenne viszont a teljes (belföldi áron

mutató) különbözetet a termelés oldalán levonni, és az így kapott eredményt „belföldön elosztható nemzeti jövedelemnek” nevezni, például a következő módon:

Termelés		Felhasználás	
Ipar	600	Nem termelő fogyasztás:	
Mezőgazdaság	200	Személyes fogyasztás	580
Közlekedés	100	Társadalmi fogyasztás	100
Belkereskedelem	150	Együtt	680
Egyéb ágak	50	Felhalmozás:	
Külkereskedelem	—170	Állóalapnövekedés	150
		Forgóalapnövekedés	100
		Együtt	250
Belföldön elosztható nemzeti jöve-		Belföldön elosztható nemzeti	
delem	930	jövedelem	930

Ez az eljárás egyszerűen eltüntetné a nemzeti jövedelem egy részét, ami pedig tényleges termékekben testesült meg és felhasználása során például az ország külföldi adósságait csökkentette. Behozatali többlet esetén viszont ilyen módszerrel a termelési oldal végösszege nagyobb lenne, mint a tényleges nemzeti jövedelem, mert magában foglalná a behozatali többletet is. Csak egyetlen — gyakorlatilag legritkább — esetben egyezne meg a tényleges nemzeti jövedelem ezzel az eredménnyel, akkor ha a kivitel és behozatal devizaösszege azonos.

Ezt az elvileg hibás módszert még helytelenebbé teheti a helytelen szóhasználat, ti. az, ha az így kapott eredményt „belföldön elosztható” nemzeti jövedelemnek neveznénk. Kétségtelen, hogy egy-egy időszakban valóban annyi osztható el belföldön, mint amennyi az ilyen mérlegben „belföldön elosztható nemzeti jövedelem”-ként szerepel (fenti példánkban 930) és e tétel nagyságát valahol ki is kell mutatni. A fentiekben ismertetett helyes elvek alapján készülő mérleg-séma is tartalmazza ezt a tételt, mégpedig — mint láttuk — a felhasználás oldalán. Nyilvánvaló azonban, az is, hogy e mellett nem szabad elhomályosulnia annak sem, hogy milyen erőfeszítéseket tettünk adósságaink csökkentése érdekében, ami jelenleg egyik legfontosabb probléma, vagy — behozatali többlet esetén — mennyi az, amit bár felhasználtunk, de csak hitelbe kaptunk, idővel vissza kell fizetnünk. A nemzeti jövedelem-mérleg természetesen nem tartalmazhatja a külfölddel való pénzügyi kapcsolatok teljes képét, de minthogy ez a legfontosabb összefoglaló számítás, a legfőbb összefüggéseket meg kell mutatnia. Hozzá kell még tenni, hogy a nemzeti jövedelem számítás ilyen módszer mellett nemcsak hogy nem emelne ki bizonyos fontos tényeket, hanem összességében éppen visszajára fordított képét adná a valóságos folyamatoknak: az adósságok csökkentése, visszafizetése, ami az ország számára kedvező, látszólag csökkentené a nemzeti jövedelmet, és így kedvezőtlen képét mutatná, adósságok keletkezése (növekedése) viszont — ami feltétlenül hátrányos — a nemzeti jövedelmet a valóságosnál nagyobbban tüntetné fel, azaz kedvező látszatot keltene.

b) Még helytelenebb lenne az, ha (az előbbivel azonos körülményeket, vagyis kiviteli ártöbbletet és tényleges kiviteli többletet feltételezve) a termelési oldalon csak a pozitív tételeket adnánk össze, és ezt az összeget fog-nánk fel „megtermelt” nemzeti jövedelemnek, a következő módon:

Termelés	
Ipar	600
Mezőgazdaság	200
Közlekedés	100
Kereskedelem	150
Egyéb ágak	50
Megtermelt nemzeti jövedelem összesen	1100

A szóhasználat itt is ugyanúgy hibás volna, mint előbb, mert nemzeti jövedelemnek neveznénk egy olyan összeget (a példában 1100), ami a tényleges nemzeti jövedelemnél nagyobb. A *nemzeti jövedelem* fogalma önmagában jelenti a *megtermelt új értéket*, sem többlet, sem kevesebbet ennél. Feltétlenül zavaró volna tehát, ha ezt a meghatározott fogalmat más körre terjesztenénk ki.

De a helytelen szóhasználat mellett a nagyobb hiba itt az lenne, hogy egy olyan mutatót alkotnánk (és neveznénk „megtermelt” nemzeti jövedelemnek), aminek nincs közgazdasági értelme, nincs anyagi tartalma.

Nyilvánvaló, hogy amit megtermeltek, az fel is használható valamilyen módon. Márpedig ez az ún. „megtermelt” nemzeti jövedelem tartalmaz egy olyan részt is (a kiviteli ártöbbletet), ami nemcsak belföldön, de sehol sem használható fel, mert nincsenek mögötte termékek. Vagyis egyszerűen kifejezve ez a rész nem létezik, hanem csak egy máshol mutatkozó, az értéktörvénynek nem megfelelő arányokból adódó látszat-többlet ellentétele. Ez nem a valóban megtermelt nemzeti jövedelem, hanem több annál. Az ilyen módon felépített mérleg hamis képet adna, mert a realizált és felhasználható új értéket a valóságosnál magasabbnak tüntetné fel.

A módszer megválasztásának helyes vagy helytelen volta — különösen aránylag jelentős külkereskedelem mellett — nagy mértékben kihat a nemzeti jövedelem nagyságát, dinamikáját, arányait kifejező adatokra, befolyásolja az összefüggések elemzését. Ezért különösen fontos, hogy az elvileg helyes módszer alkalmazásával a valóság hű és nem eltorzított képét tükrözzék a számítások.

ZALA JÚLIA:

A JUGOSZLÁV STATISZTIKAI TÁRSASÁG III. PLENÁRIS ÜLÉSE

A Jugoszláv Statisztikai Társaság meghívására 1955. november 17-e és 22-e között *Péter György* elvtárral együtt Jugoszláviában tartózkodtunk és résztvettünk a Jugoszláv Statisztikai Társaság III. plenáris ülésén. Az ülésen, amelyet Zágrábban, a Horvát Népköztársaság fővárosában tartottak, a Jugoszláv Szövetségi Statisztikai Hivatal vezetőin, az egyes köztársaságok statisztikai hivatalainak vezetőin, a különböző jugoszláv tudományos intézetek, egyetemek tanárain és munkatársain kívül számos külföldi statisztikus is résztvett. Megjelent az ülésen *I. J. Pizarev* akadémikus, a szovjet statisztikusok képviselőjében, *E. Matyejev*, a Bolgár Statisztikai Hivatal elnöke, *P. Iscovici*, a Román Statisztikai Hivatal elnöke, *G. Herbst*, a Csehszlovák Statisztikai Hivatal első elnökhelyettese, *M. Shmielewsky*, a lengyel statisztikusok képviselőjében, *Heidenwag*, az Osztrák Statisztikai Társaság és *J. Griesmeier*, a Német Szövetségi Köztársaság Statisztikai Társaságának képviselőjében. A tanácskozás nemzetközi jelentőségét az is emelte, hogy több európai és tengerentúli ország statisztikai szervezete táviratilag üdvözölte az ülést.

A Jugoszláv Statisztikai Társaság, a Jugoszláv Szövetségi Statisztikai Hivatal, valamint a Horvát Népköztársaság Statisztikai Hivatalának vezetői, mint vendéglátók rendkívül szívélyesen és barátságosan fogadták a külföldi vendégeket, köztük bennünket, magyar statisztikusokat is. Ott-tartózkodásunk idején a Társaság ülésein való részvételén kívül lehetővé tették, hogy megtekintsük Zágrábban a „Rade Končar” Villamosági Gépgyárat. A Horvát Népköztársaság elnökhelyettese, a Zágráb Városi Végrehajtó Bizottság elnöke és a Statisztikai Társaság elnöke a külföldi vendégek részére külön fogadásokat is adtak.

Az ülés befejezése után *Ante Novak*, a Jugoszláv Szövetségi Statisztikai Hivatal igazgatója meghívott bennünket Belgrádba, hogy megtekintsük a Jugoszláv Szövetségi Statisztikai Hivatal, megismerhessük a dolgozók munkakörülményeit és a Hivatal korszerű technikai felszerelését. Novák elvtárs e látogatásunk alkalmával ismertette velünk a jugoszláv statisztika szervezetét, helyzetét és sajátosságait. Mivel e kérdések ismerete bizonyos mértékben előfeltétele a plenáris ülés napirendjén szereplő néhány probléma megértésének, a következőkben röviden ismertetem a jugoszláv statisztikai szervezet és munka főbb vonásait, sajátosságait.

*

A Szövetségi Statisztikai Hivatal Belgrád egyik legszebb sugárútján, a Kneza Milosa úton, igen szép és korszerű épületben van elhelyezve. Ugyanabban az épületben van a Szövetségi Tervhivatal is.

A Szövetségi Statisztikai Hivatal önálló szervezet, amely közvetlenül a Szövetségi Végrehajtó Tanácssal áll kapcsolatban. A kapcsolat lényege az, hogy a Hivatal vezetőjét a Szövetségi Végrehajtó Tanács nevezi ki és a Tanácsnak tartozik felelősséggel. A Szövetségi Végrehajtó Tanács szabja meg a statisztikai munkatervet.

A Szövetségi Statisztikai Hivatal élén az igazgató áll. A Hivatalban — az ideiglenes alkalmazottakat nem számítva — 393 fő dolgozik. A Hivatal hét részlegre (lényegében főosztályra), ezen belül osztályokra tagozódik.

Az egyes részlegek, illetve osztályok a következők: *Társadalomstatisztikai részleg*, ezen belül Népesedési (népmozgalom), Szociális-kulturális, Közigazgatási és Népszámlálási osztály; *Termelésstatisztikai részleg*, ezen belül Ipari, Mezőgazdasági, Építőipari és kommunális statisztikai osztály; *Forgalomstatisztikai részleg*, ezen belül Szállítási és hírközlési, Kereskedelmi és vendéglátóipari, Külkereskedelmi osztály; *Szekundér (Közgazdasági) statisztikai részleg*, ezen belül Nemzeti jövedelem, Munkaügyi, Pénzügyi, Ár-, Életszínvonal osztály; *Önálló („Samostalno”) részleg*, ezen belül Reprezentatív módszerek alkalmazása, Nemzetközi statisztikai, Dokumentációs, Vállalati besorolások osztálya és Könyvtár; *Techaikai részleg*, ezen belül Gépi feldolgozás, Kiadványok osztálya, Gépirörészleg, Grafikus osztály, Nyomda, Főkönyvelés, Anyagraktár és Irattár; *Személyzeti osztály*.

A jugoszláv statisztikai szervezet — az igazgatási szervezet felépítésének megfelelően — decentralizáltság jellemzi. A Szövetségi Statisztikai Hivatalon kívül a hat köztársaságnak — Szerbiának, Horvátországnak, Szlovéniának, Bosznia-Hercegovinának, Macedóniának és Crna Gorának —, valamint Szerbián belül a két autonóm területnek — Vajdaságnak és Kosovo-Metohijának — önálló statisztikai hivatala van. A köztársasági statisztikai hivatalokon kívül a városokban és a járásokban is van statisztikai hálózat. A köztársasági statisztikai hivatalok nincsenek alárendelve a Szövetségi Statisztikai Hivatalnak, a városi és a járási statisztikai szervezetek nincsenek alárendelve az egyes köztársaságok statisztikai hivatalainak. A köztársasági, városi és járási statisztikai hivatalok vezetőit a megfelelő önkormányzat végrehajtó bizottsága nevezi ki.

Emellett a szervezeti forma mellett, ti., hogy az egyes statisztikai szervezetek önállóak és a felső statisztikai szervtől függetlenek, két kérdés vetődik fel: hogyan van biztosítva a statisztikai munka egysége, és hogy az egyes önkormányzati szervek nem gyakorolnak-e az aljuk rendelt statisztikai szervekre egészségtelen, partikuláris érdekből fakadó befolyást.

Az eddigi tapasztalatok alapján — a kapott felvilágosítások szerint — a decentralizáltság nem ment a statisztikai munka egységének rovására. Az önállóság és függetlenség mellett ugyanis vannak olyan szervezeti biztosítékok, amelyek lehetővé teszik a legfontosabb kérdésekben az egység megtartását.

Az első ilyen szervezeti biztosíték az országos statisztikai munkaterv. Az országos statisztikai éves munkatervet a Szövetségi Végrehajtó Tanács hagyja jóvá. A munkaterv minden országosan végrehajtandó időszakos

4 Statisztikai Szemle

összeírást vagy folyamatos felvételt magában foglal. A statisztikai munkatervben megszabott munkákra vonatkozó kérdőíveket, utasításokat a Szövetségi Statisztikai Hivatal központilag készíti el. A munkatervben megszabott feladatok végrehajtása — ugyancsak a munkatervben előírt módon és határidőre — valamennyi statisztikai szerv részére kötelező.

Az egyes statisztikai szervezetek részéről kiadott jelentések tartalmának, közlési módjának, formájának egységét oly módon biztosították, hogy a Szövetségi Végrehajtó Tanács felhatalmazta és egyben kötelezte a Szövetségi Statisztikai Hivatalt arra, hogy a tájékoztatás egységességének és árnyságának biztosítása érdekében valamennyi köztársasági, városi, vagy járási statisztikai szerv által kiadandó jelentést a kiadást megelőzően láttamozzon, azaz a kiadást engedélyezze.

A statisztikai munka egységességét és szervezettebbé tételét biztosítja a Szövetségi Statisztikai Hivatal kollégiuma is. A Szövetségi Statisztikai Hivatal vezetőin kívül a hat köztársaság és a két autonóm terület statisztikai hivatalának vezetői is tagjai a kollégiumnak. A kollégiumon a statisztikai munka körében felmerülő minden lényegesebb kérdést megvitatnak és ezekről határozatokat hoznak. E határozatokat a kollégium egyes tagjai (tehát a köztársasági statisztikai hivatalok vezetői is) magukra nézve kötelezőnek tartják.

A Szövetségi Statisztikai Hivatalnak továbbá joga és kötelessége, hogy ellenőrizze a területi statisztikai szervek munkáját. A jugoszláv statisztikai vezetők véleménye szerint a szervezeti rendelkezések elegendők ahhoz, hogy a statisztika egységét országosan biztosítsák.

Arra a kérdésünkre, hogy az önkormányzati szervek nem igyekeznek-e az alájuk rendelt statisztikai szervek egésszegtelen, partikuláris érdekből fakadó befolyást gyakorolni, azt a választ kaptuk, hogy ezzel a veszéllyel gyakorlatilag nem találkozott, mert az egyes önkormányzati szerveknek nem áll érdekükben saját munkájuk eredményeit a valóságosnál kedvezőbben feltüntetni. Mint ismeretes a jugoszláv közigazgatási rendszer felépítése ugyanis decentralizált, ami többek között azt is jelenti, hogy a felsőbb önkormányzati szervek nem vonják felelősségre az alsóbbakat olyan gazdasági feladatok végrehajtásáért, mint a vetés, begyűjtés, állatszaporulat, ipari termelési tervek teljesítése stb., hanem csak néhány feladat teljesítését, elsősorban a gazdálkodás eredményét — az előírt nyereség befizetését — kéri számon.

A statisztika és a tervezés közötti kapcsolat nem olyan szoros és közvetlen, mint nálunk. Ez a sajátosság a jugoszláv tervezési módszer jellegéből következik. A jugoszláv társadalmi tervet — sokoldalú és részletes számítások alapján — a Szövetségi Tervhivatal készíti el és a Szövetségi Végrehajtó Tanács hagyja jóvá. A jóváhagyott terv csak a népgazdaság fejlesztésének legfőbb mutatóira terjed ki. A központilag jóváhagyott leglényegesebb tervmutatók a következők: a nemzeti jövedelem termelése és felhasználása; a felhalmozás hányada; a beruházásokra fordítandó összeg összesen és ágazatonkénti megoszlásban; a szövetségi tervben szereplő ún. „kulcsberuházások”-ra fordítandó összeg; az ipari termelés növekedésének üteme összesen és iparcsopontonként; főbb pénzügyi mutatók, köztük elsősorban a központi alapha befizetendő nyereséghányad.

A társadalmi terv a népgazdaság fejlesztésének éves programja. A terv

végrehajtását különféle gazdasági — elsősorban pénzügyi — jellegű intézkedésekkel biztosítják. A tervben kitűzött célok megvalósításáért a Szövetségi Végrehajtó Tanács felelős. A tervnek olyan értelemben, mint nálunk, általában nincs címzett jellege: minisztériumok nincsenek és a vállalatok nem kapnak tervutasítást. (A vállalatok készítenek éves tervet, a tervet a terület szerint illetékes önkormányzati szerv felülvizsgálja, jóváhagyja, de csak a terv egyes részeinek teljesítése — pl. nyereségbefizetés, béralap — kötelező.) A statisztika ezért folyamatosan nem méri a tervet. A havi, negyedévi stb. jelentésekben csak a fejlődésről vagy az elmaradásról számolnak be. A tervidőszak elteltével azonban a Szövetségi Statisztikai Hivatal részletes elemzést készít arról, hogyan hajtották végre a társadalmi tervet. E jelentésben rámutatnak arra, hogy volt-e és a terv milyen részében lemaradás vagy lényeges túlteljesítés, mi volt az oka a tervtől való eltérésnek. A jelentés egyben bírálatot mond magáról a tervről is. A tervek előkészítése során a jugoszláv Statisztikai Hivatal szerepe hasonló a magyar Statisztikai Hivataléhoz. Amikor ugyanis a Tervhivatal a társadalmi terveket készíti, nagymértékben felhasználja a Statisztikai Hivatal által rendelkezésére bocsátott adatokat, számításokat.

A statisztikai adatgyűjtések eredményeit nemcsak a tervező szervek, hanem a tudományos dolgozók és általában az érdeklődők széles köre is felhasználhatja, mert az adatok általában nyilvánosságra kerülnek. A Statisztikai Hivatal kiadványai könyvtárútitási forgalomban bárki által megszerezhetők. 1955-ben például a Szövetségi Statisztikai Hivatal 180 oldalas kiadványát, igen szép kiállítású zsebkönyvet adott ki. E zsebkönyv a társadalmi és gazdasági élet legfontosabb adatait összefoglalóan tartalmazza. Ezen kívül évkönyvet is kiadnak, amely a zsebkönyvvel sokkal részletesebb. A legfontosabb adatokat az „Index” című folyóiratban havonként rendszeresen közlik. Az egyes köztársaságok és városok statisztikai hivatalai is kiadnak évkönyveket.

A Szövetségi Statisztikai Hivatal valamennyi kiadványát — beleértve a Statisztikai Társaság tudományos folyóiratát a „Statistica Revija”-t is — a Statisztikai Hivatal saját nyomdájában állítja elő.

A publikált adatok nagy száma lehetővé teszi a közzététel számára egy-egy terület konkrét, önálló vizsgálatát. Igen nagyszámú önálló adatfeldolgozással találkoztunk a Jugoszláv Statisztikai Társaság III. plenáris ülésén is.

A Jugoszláv Statisztikai Társaság, amely 1955. november 17-e és 21-e között tartotta III. plenáris ülését, tudományos társadalmi szervezet. A Társaság tagja csak az lehet, akit önálló statisztikai munkássága alapján a korábbi tagok maguk közé beválasztanak. Kezdetben igen kevés (10–15) tagja volt a Társaságnak, jelenleg már mintegy 80–90-re szaporodott a tagok száma. A III. plenáris ülésen nemcsak a tagok vettek részt, a résztvevők száma több, mint 200 volt.

Az ülésszak időtartama alatt 35 referátum és számos hozzászólás hangzott el. A referátumokat a Statisztikai Társaság titkársága sokszorosított formában előre megküldte a tagoknak és a meghívottaknak. Annak érdeké-

4*

ben, hogy a referátumokban felvetett kérdések a külföldiek számára is hozzáférhetőek legyenek, az egyes referátumok végéhez rövid francia vagy angol nyelvű tartalmi kivonatot is csatoltak.

A 35 referátum legtöbbje három téma: a területi statisztika, a munka termelékenysége és egyes demográfiai kérdések körül csoportosult. A referátumok egy része lényeges, széleskörű érdeklődésre számot tartó kérdéseket érintett, másrésze egy-egy részletkérdést vizsgált. Valamennyi referátum rövid volt, az előadók mellőzték az általánosságokat, általában azonnal rátertek az általuk felvetett kérdés lényegére. Az egyes kérdéseket önálló, konkrét elemző munka alapján tárgyalták.

Az első kérdéscsoport az új adminisztratív igazgatási területi beosztás statisztikai vonatkozásaival foglalkozott. Jugoszláviában az igazgatási területi egységeket átszervezték: a régi 350 helyett jelenleg csak 107 járás van. A statisztikai szervezet területi beosztása is szükségképpen követte az igazgatási területek új beosztását. Az első előadás — amelyet Ante Novak, a Szövetségi Statisztikai Hivatal igazgatója tartott — rámutatott azokra a jelentős előnyökre, amelyekkel a statisztikai szervezet összevonása jár. Kevesebb statisztikai szerv munkája áttekinthetőbb, könnyebben ellenőrizhető, közvetlenebb kapcsolat építhető ki a közsársági és a Szövetségi Statisztikai Hivatallal. A területi összevonások következtében csökkent a járási statisztikusok száma és ez lehetővé tette a színvonal növelését. Az eddigi kis járásokban a reprezentáció alkalmazásának nem volt meg a lehetősége. Ezentúl szélesebb körben lehet alkalmazni a reprezentációt. Megnőttek a statisztikai elemzés lehetőségei.

A területi statisztika kérdésével foglalkozó további előadások az átszervezéssel kapcsolatos újabb problémákat vetették fel. Külön nehézséget okoz az igazgatási beosztás változásával az időbeli összehasonlítás, azonos területekre vonatkozó idősorok képzése. Az előadások javaslatokat tartalmaztak arra vonatkozóan, hogy milyen mutatókra nézve és milyen egységes módszerrel kell az időbeli összehasonlítást biztosítani. Olyan javaslat is volt, amely szerint a területi összehasonlítást a jövőben nem a változó jellegű igazgatási beosztás, hanem inkább a gazdaságilag összefüggő, egynemű területekre vonatkozóan kellene elvégezni. Az ilyen állandó jellegű területi beosztásra vonatkozóan — Milos Macura, a Szövetségi Statisztikai Hivatal igazgatóhelyettese javaslata szerint — egy minimálprogramot kellene előírni. A minimálprogram felölelné azokat az adatokat, megoszlási és dinamikus viszonyszámokat, amelyeket az állandó jellegű területekre nézve folyamatosan ki kellene számítani. Más előadók a reprezentáció járásokban való alkalmazásának lehetőségeit vizsgálták és arra az álláspontra jutottak, hogy megfelelően előkészített mintavétel esetén a mezőgazdasági és a népesség-statisztikában széles körben lehet alkalmazni a járásokban is reprezentatív vizsgálatokat.

Igen jelentős helyet foglalt el az ülés napirendjében a munka termelékenységének vizsgálata. Különösen érdekesek voltak az ipari munka termelékenységének összevont (szintetikus) indexével kapcsolatos előadások, illetőleg hozzászólások.

Az ipari munka termelékenységének szintetikus indexét az ipari termelés volumene és a termelésre fordított munkaidő indexének segítségével lehet megállapítani.

A legtöbb problémát az ipari termelés volumenének meghatározása okozza. A referátumok bírálták azokat a módszereket, amelyek az ipari termelés volumenét a vállalatok által realizált termelés (lényegében vállalati teljes termelés) vagy akár a nettó termelés értékeiben mutatóinak a változása révén fejezik ki. Rámutattak arra, hogy a vállalatok által realizált termelés indexének alakulását — mint ismeretes — a termelés volumenének alakulásától független tényező, a vállalatok közötti kooperáció fokozódása is befolyásolja. Ezért a vállalati teljes termelés alakulása — szerintük — nem fejezheti ki a termelés volumenének alakulását.

Elvetendőnek tartották továbbá az olyan módszereket, amelyek az ipari termelés volumenét bármilyen fajta ár segítségével kiszámított értékbeni mutató alakulásán keresztül fejezik ki. Az elhangzott vélemények szerint az eladási árak nem lehetnek alkalmasak az ipari termékek különböző mértékegységgel kifejezett mennyiségeinek az összesítésére, mert az egyes cikkek eladási árának összetétele (az árakon belül az önköltség, nyereséghányad, és forgalmi adó aránya) különböző. Nem tartották alkalmasnak az önköltségi árat sem, mert az anyagérték zavarólag hat a volumen mérésére. Drágább anyag felhasználása esetén ugyanis a termelés volumenének mutatója nagyobb növekedést mutat, mint mutatna akkor, ha ugyanolyan mennyiségű használati értéket olcsóbb vagy kevesebb anyagból állítottak volna elő. Hangsúlyozták, hogy a fogyasztóknak nem szűnik meg akkor sem, ha a számítás alapjául az Amerikai Egyesült Államokban vagy a nyugat-európai államokban alkalmazott nettó termelési értéket veszik, mert az anyagérték levonása után is különböző az árak összetétele, azaz az egyes cikkekben különböző mértékű a nyereséghányad és a forgalmi adó, ami ugyancsak zavarja a volumenmérést. Ha ugyanis olyan cikkekből termelnek többet, amelyeknek az árában magas forgalmi adó van, akkor az egész termelés volumenét kifejező mutató gyorsabban nő, mintha azoknak a cikkeknek a termelését növelték volna, amelyeknek árában nincs forgalmi adó.

Jugoszláviában az ipari termelés indexét a következő módon számítják ki: külön-külön a természetes mértékegységben kifejezett mennyiségek alapján megállapítják az ipari termelés zömét kitevő és ezért a termelés alakulására jellemző 500 ipari termékre vonatkozóan a dinamikus viszonyszámokat. Az 500 dinamikus viszonyszám összesítéséhez, azaz a termelés volumenének változását kifejező index kiszámításához valamilyen mérlegelésre van szükség. A mérlegeléshez — mint ismeretes — nem használják az árakat, hanem abból indultak ki, hogy a termelés mennyiségét alapvetően két tényező — a ráfordított munkaidő és a gépesítettség foka — befolyásolja. E két tényezőt az összesíthetőség érdekében értékformában fejezik ki. A munkaidőt és a gépesítettséget a kifizetett munkabérről és az amortizáció összegével azonosítják. Az 500 cikk termelésének alakulását jellemző dinamikus viszonyszámokat az egyes cikkek előállítására fordított munkabér és amortizáció összegével mérlegelve állapítják meg a jugoszláv ipari termelés volumenindexét. Hasonló módon számítják ki az egyes közsárságok ipari termelésének volumenindexét is.

A termelékenység index kiszámításához szükséges munkaidőindexet a munkaslétszám változását kifejező indexszel jellemzik.

A referátumok utaltak az alkalmazott módszer hibáira is. Az 500 cikk termelésének növekedésében nem jut kifejezésre az új cikkek termelésének

bevezetése. A gépesítettség foka és ezen keresztül az amortizáció összege az egyes iparágaknál különböző mértékben változik, ezért megváltoznak azok az arányszámok, amelyek az 500 cikk összesítésének alapjául szolgálnak. A módszerek e fogyatékosai azonban — az elhangzott vélemények szerint — csak kisebb hibalehetőséget rejtenek magukban. A hibák csökkentésére időszakonként felülvizsgálják, esetleg megváltoztatják az indexben szereplő cikkek jegyzékét és a mérlegelési súlyokat. Hangsúlyozták, hogy rövid időszakra vonatkozóan az általuk alkalmazott módszer fogyatékosága az ipari termelés volumenindexében nem okozhat jelentős hibákat. A lehetséges hibák mértékére vonatkozóan nem álltak rendelkezésre adatok.

A továbbiakban az ipari termelékenységi index alakulását elemezte az egyik előadás. Mivel az ipari termelési indexet, mint változó állományú indexet számítják, szükséges annak a vizsgálata, hogy a termelékenységi index növekedésében milyen szerepe van annak, hogyan nőtt a magasabb termelékenységgel dolgozó vállalatok súlya a termelésben, valamint annak, hogy milyen mértékben nőtt a termelékenység az egyes vállalatokban. Mászóval szükségesnek tartották a változó állományú termelékenységi index mellett a változatlan állományú indexet és az arányeltolódási indexet is kiszámítani.

A referátumok egy része — konkrét vizsgálatok alapján — a mezőgazdasági munka termelékenységének alakulásával foglalkozott. Az egyik előadás a mezőgazdasági munka termelékenységét két mutatóval jellemezte: egy felnőtt férfi (a női és a fiatalok munkaeót átszámítási kulcs segítségével „felnőtt férfi” munkaerőegységben fejezik ki) mezőgazdasági munkaeörre jutó bruttó termelés és egy megművelt, illetőleg mezőgazdaságilag hasznosítható területegységre (hektárra) jutó bruttó termelés mutatójának alakulásával. Egy másik előadás a kézfűrés és a tejhozam közötti korrelációs összefüggést vizsgálta.

A harmadik kérdéscsoport Jugoszlávia konkrét népesedési problémáival foglalkozott. Elemezték a jugoszláviai természetes szaporodási mutatók alakulását, külön az egyes vidékek és városok természetes szaporodására, házassági termékenységre vonatkozó mutatókat. Összefüggéseket állapítottak meg az egyes területek gazdasági és kulturális fejlettsége, valamint a népmozgalmi mutatók között. Foglalkoztak a jugoszláv csecsemőhalandóság alakulásával és okaival. Igen érdekes volt az az előadás, amely a belső vándorlás kérdésével foglalkozott. A belső vándorlás Jugoszláviában igen nagymértékű, ami elsősorban az iparosítással függ össze. A háború óta kb. egy millió ember hagyta el korábbi lakóhelyét. A belső vándorlás méreteinek megállapítására — statisztikai megfigyelés hiányában — csak közvetett módszerek alkalmazása révén nyílt lehetőség: a születési és lakóhelyek összehasonlítása révén arra a megállapításra jutottak, hogy 1953-ban a népesség 65 százaléka élt a születési helyén, lényegesen kevesebb, mint korábban.

A többi referátum különféle metodikai kérdésekkel foglalkozott. Az egyik előadó például az egyéni jövedelmek alakulását vizsgálta. A jövedelmeket három ismérv — a jövedelem nagysága, foglalkozás és kor — alapján csoportosította. Vizsgálta az elméleti és a valóságos jövedelemmegoszlás közötti eltéréseket és felvetette, hogy a valószínűségszámítás alkalmazásával következtetéseket lehet levonni a jövőre vonatkozólag. Több referátum

részletesen foglalkozott a reprezentáció alkalmazásának költségkihatásával, a mintavételnél alkalmazandó módszerekkel és a reprezentatív vizsgálatnál nyert eredmények hasznosíthatóságával.

Egy külön ülés az ún. „matematikai szeminárium” foglalkozott a matematikai statisztika néhány kérdésével, köztük a sztochasztikus kapcsolatok, a faktoranalízis, a szériaanalízis kérdéseivel.

*

A Jugoszláv Statisztikai Társaság ülésén és a Szövetségi Statisztikai Hivatalban tett látogatás során számos hasznos tapasztalatra tettünk szert. Különösen figyelemreméltó az, hogy a reprezentatív módszereket sokkal szélesebb körben lehet alkalmazni és e módszerek alkalmazása révén jelentős költségmegtakarítással, sokkal szélesebb körű elemzésre van lehetőség, mint teljeskörű adatfelvétel esetén. Meggondolandó, hogy a mi statisztikai gyakorlatunkban is — különösen a volumenszámításoknál — milyen eredményekkel lehetne alkalmazni az értékbeli mutatók mellett vagy helyett a természetes mértékegységben kifejezett mutatókat is. Meg kell vizsgálni, hogy milyen ki nem használt lehetőségei vannak nálunk a matematikai módszerek alkalmazásának.

A Jugoszláv Statisztikai Társaság Zágrábban tartott XI. plenáris ülése nagymértékben elősegítette a nemzetközi statisztikai kapcsolatok kiszélesítését azáltal, hogy az ülésen a különböző országok statisztikusainak módjukban volt egymást személyesen megismerni, tapasztalataikat kicserélni és közös szakmai problémáikat közvetlen beszélgetések révén megvitatni.

SZEMLE

SZEMLE

153

Nezvál Ferenc országgyűlési képviselő hozzászólása
a Központi Statisztikai Hivatal költségvetéséhez

A 30 ÉVVEL EZELŐTTI

STATISZTIKAI SZEMLEBŐL:

...Eppen azért, mert a kisbérletek ügye szoros összefüggésben van a földreform végrehajtásának kérdésével, legfontosabb a kisbérletek területi elhelyezkedésének alapos vizsgálata. A vármegyei törvényhatóságok adatait végignézeve, magas százalékos arányával kimagaslik az Alföld néven összefoglalt törvényhatóságok kisbérleteinek nagysága. Míg ugyanis a Dunántúli dombosvidék törvényhatóságainak területén a közép- és nagybirtokok összes haszonbérbe adott részének csak 12,1 százaléka a 100 kat. holdon aluli kisbérlet, az Északi dombosvidéken ez az arányszám mindössze 11 százalék, addig az Alföldön a kishaszonbérletek a közép- és nagybirtokok összes haszonbérbe adott területének 32,9 százalékát teszik ki.

Köztudomású tény az, hogy a földnélküli — mezőgazdasággal foglalkozó — lakosság az alföldi törvényhatóságokban a legnyugtalanabb. A földéhség itt a legerősebb, ennek legalább részleges csillapítását áruja el az a kiemelkedő magas arányszám. Az Alföldön lakó mezőgazdasági nincstelenek megélhetését tudvalevőleg igen megnehezíti az a körülmény, hogy itten nagyon sok az 50—100 kat. hold kiterjedésű paraszt kisbirtok, ezek aránylag igen kevés munkaalkalmat nyújtanak, tulajdonosaik erősen rágaszkodnak birtokaikhoz, úgy, hogy még egy törpebirtok vétel útján való megszerzésére is csak igen ritkán van itten alkalom...

Ha az arányszámokat a vármegyei törvényhatóságokon belül tesszük kutatásunk tárgyává, rögtön szemünkbe tűnik itten négy alföldi vármegye magas százaléka. Csanád-Arad és Torontál ideiglenesen egyesített vármegyében a legmagasabb, 60,7 százalék a kishaszonbérletek aránya, utána következik Hajdú 59,2 százalék, Békés 47,9 és Csongrád 43,3 százalékos részesedéssel, tehát mind a négy törvényhatóság aránya erősen túlszárnyalja az Alföldnek a kishaszonbérletekben már említett 32,9 százalékos arányát.

A kishaszonbérletek elterjedésére vonatkozó fent ismertetett arányszámok számszerűleg is megerősítik Konkoly Thege Gyula a Magyar Statisztikai Szemle múlt évi 10. számában „Magyarország földbirtokviszonyai és a földbirtokreform” cím alatt megjelent tanulmányának azt a megállapítását, hogy a földműveléssel foglalkozó nincstelenek száma az Alföldön, főleg a most felsorolt négy törvényhatóságban, a legnagyobb; ezekben a törvényhatóságokban a legerősebb az agrárszocializmus propagandája, itt jelentkezik a földosztásra a legtöbb igényjogosult. Ez a mozgalom a kishaszonbérletekkel csak részben csillapítható, az állam további sürgős teendője a gazdasági eredményességének előmozdítása, a szükséges gazdasági felszerelés előnyös feltételek mellett leendő megszerezhetőségének biztosítása.

(Magyar Statisztikai Szemle. IV. évf. 1926. 2. sz. 77. 82. old.)

Az országgyűlés 1956. évi február 9-i ülésén Nezvál Ferenc képviselő, a város- és községgazdálkodási miniszter első helyettese a költségvetési vita során a Központi Statisztikai Hivatal munkájával foglalkozott. Megállapította: „...a múlt évben javult a Központi Statisztikai Hivatal munkája. A Központi Statisztikai Hivatal tájékoztató jelentései átfogóbbak lettek, jobban bemutatják a népgazdaság fejlődésének egész folyamatát és az egyes népgazdasági ágak közötti összefüggéseket. Emelkedett a statisztikai elemzés színvonala is. Javult a statisztikai fegyverem, az adatszolgáltatás megbízhatósága és ezen a téren is csökkent némileg a bürokrácia. Az elmúlt évben ennek ellenére több esetben előfordult, hogy egyes irányító szervek a statisztikai munka egyszerűsítésének elvét figyelmen kívül hagyva, újabb növekvő adatigényeket támasztottak. Ezekkel az igényekkel szemben a Statisztikai Hivatal nem lépett fel mindig a kellő erővel, aminek következtében még számottevő a párhuzamos

és felesleges statisztikai adatgyűjtés. Még mindig gyakori az engedély nélküli adatszolgáltatás és szép számmal akadnak ma is megbízhatatlan adatszolgáltatások. Eppen ezért a Statisztikai Hivatal munkáját a következő időkben mindenekelőtt a statisztikában meggyílvánuló bürokrácia további csökkentésére és megszüntetésére kell összpontosítani.

A Központi Statisztikai Hivatalnak érvényesítenie kell törvényes jogait és szigorúan el kell járnia az engedély nélküli statisztikák elrendeléseivel szemben, még, ha azokat a Statisztikai Hivatal szervei készítik is elő. Hasonlóképpen az adatok meghamisítókkal és az adatszolgáltatási határidők túllépőivel szemben is. Feltehetően biztosítani kell, hogy a bizonylati fegyver érvényesüljön. A statisztikát jobban a tervezés szolgálatába kell állítani. A Központi Statisztikai Hivatal adatgyűjtéseinek a tervteljesítés ellenőrzése mellett lényegesen nagyobb segítséget kell nyújtaniok a tervek elkészítéséhez.”

A textilipar fejlődése

1945—1954

A magyar textilipar utolsó évtizedében végbement fejlődéséről egy rövid tanulmány keretében minden részletében beszámolni igen nehéz feladat. Nehéz, mert egyrészt a textilipar gyűjtőfogalom, amely több iparágat foglal magában, amelyek önmagukban is érdemesek arra, hogy fejlődésükről beszámoljunk, másrészt egy-egy iparág munkájának értékelésénél olyan sok szempont, megvilágítandó körülmény merül fel, hogy egyes kérdések részletesebb megvilágítása csak más szempontok tárgyalásának rovására lehetséges. Ez a tanulmány nem kíván a textilipar fejlődésének minden problémájára, a tárgyalattal egyenlő fontosságú minden kérdésre kitérni, csak néhány fontos terület — egy rövid tanulmány keretében lehetséges — részletesebb megvilágítását tűzte ki célul.

Előljáróban még arra is rá kell mutatnunk, hogy a tanulmány összeállítását igen megnehezítette az a körülmény, hogy az egyes kérdések megvilágításához szükséges adatok nem minden időszaktól vagy nem az egész területről állnak rendelkezésre. Ilyen esetekben is megpróbáltuk megközelítő adatokkal jellemezni a vizsgált problémát, ez azonban nem pótolhatja a számszerű bizonyítást.

A magyar textilipar kialakulása

A magyar textil-nagyipar a két világháború között fejlődött ki. A húszas években jelentős külföldi részvétellel egymás után alapították a magas profitot biztosító textilgyárakat. A gyáralapítást elősegítették a magas védővámok, amelyekkel a tőkésosztály a maga számára biztosí-

totta a belső piacot. A profit növelésére a tőkés nem új berendezésekkel látták el gyáraikat, hanem a környező országokban, Csehszlovákiában, Lengyelországban stb. beállított gyárak gépeivel rendezték be üzemüket.

A fejlődést jól mutatja a legfontosabb termelőberendezések számának nagymértékű növekedése:

A legfontosabb termelőberendezések száma (db)

Megnevezés	1921. 1929. 1939.		
	évben		
Pamutfonórsók	33 000	106 000	334 760
Pamutszövőgépek	4 100	12 000	14 000
Gyapjufonórsók	5 800	20 000	89 000
Gyapjűzőgépek	370	1 800	2 200
Selym- és gyapjúszövőgépek	350	1 240	2 000
Lenfonórsók	10 000	20 700	29 000
Kendőfonórsók	1 500	5 500	7 000
Jutafonórsók	10 000	11 000	11 040
Len-selyemszövőgépek	600	1 320	1 393

A vállalatot alapító kapitalisták a lehetőségek kihasználására és a piac ingadozásai ellen védekezésül üzemüket a legváltozatosabb profilal rendezték be. Az egyik legnagyobb pamutüzemben, a Magyar Pamutiparban például pamutszöveten kívül selyem- és gyapjúszöveteket, különféle cernákat, sőt konfekciócikkeket is gyártottak. A Kistext 10–15 félé nyomó alapanyagot, tarkánzótt árúkat, ágyneműanyagokat, pamut férfi ruházóveteket, különféle műselyem ruházóveteket stb. gyártott.

A tőkés termelés ellentmondásai megmutatkoztak az egyes vertikális gyártási ágak különböző mértékű kiépítésében: egymásután létesítették az igen magas hasznosító kikészítőüzemeket, mint a Karlsonnyomógár, Textilfestőgyár, Felmayer Kikészítőgyár stb. Ezek a kikészítőgyárak, annak ellenére, hogy kartellben voltak, éles harcban állottak egymással, miután kapacitásuk többszöröse volt a szövődék kapacitásának. Nagy aránytalanság volt a pamutfonó és a szövődégek kapacitása között is. A pamutfonódnak létesítése nagyobb tőkét igényelt és hosszabb idő alatt térült csak meg, így kedvezőbb volt a tőkésnek számára a szövődék fejlesztése és a fonal behozatala.

* Arany József: A magyar ipar. Budapest, 1941. 307. old.

A magas profitlehetőségek kihasználására sok kis- és középzem alakult, úgy, hogy a textilipar csaknem minden ágában néhány nagyüzem mellett igen nagyszámú kis- és középzem is működött. Például a gyapjúiparban² a harmincas évek közepén az összes fonórsóknak 60 százaléka, a szövődégeknek 71 százaléka 9 üzemből koncentrált, a fennmaradó hányad 33 vállalat között oszlott meg.

A termelőberendezések számának növekedésével együtt megnőtt a textilipari termelés is, és a hazai iparnak, az akkori fogyasztási színvonalnak megfelelően, az ország szükségletét döntő részben sikerült is kielégítenie, sőt egyes területeken már exportot is bonyolítottak a vállalatok. A korszerűtlen termelőberendezések ellenére is jövedelmező exportot a tőkés az alacsonyra szorított munkabérről érték el.

A textilipar 1938-ban már jelentős helyet foglalt el az ország gazdasági életében: a gyáripar termelési értékének több, mint egyötödét a textilipar adta és hasonló volt az aránya a munkásszámban is.

A termelés alakulása a második világháború után

A második világháború a textilgyárakban is hatalmas pusztítást okozott. A gyárak 93 százaléka szenvedett háborús kárt, 30 százaléka termelőképeségének felét elvesztette. Súlyosan megrongálódott a pamutipar orsóállományának 30 százaléka, a pamutszövőgéppálmány 50 százaléka, a gyapjúipari kártolt orsók 17 százaléka, a fésűsorsók 15 százaléka, a gyapjúipari szövősorok 10 százaléka, a lenorsók 4 százaléka, a jutaorsók 20 százaléka és a len-kenderipari szövősorok 20 százaléka.

Súlyosbította a helyzetet, hogy a textilipar legtöbb ága, amely importnyersanyagból dolgozott, tartalékait teljesen felélt a háború alatt, vagy a fasiszták kifosztották, és a gyárak raktárai üresen állottak. A textilgyárak munkájának megindítását a Szovjetunió baráti segítsége tette lehetővé. Az 1945. év augusztusában megkötött szerződés értelmében a Szovjetunió évi 30 000 tonna gyapotot szállított készszövet és fonalbér munka ellenében.

* Húszár Tamás: A gyapjúipar fejlődése a felzárkózás útján. 10. kiadás. Magyar Textiltechnika, 1955. 4. sz.

A háborús károkat a hároméves terv megindulásáig már túlnyomórészt pótolták, és jelentősen emelkedett a termelés is: a pamutfonal termelés például 1947-ben az 1938-as termelés 82 százalékát, a pamutszövettermelés pedig 101,5 százalékát érte el.

Az egész textilipar termelése az 1945. évi mélypontról négy év alatt az 1938. évi szint fölé emelkedett, 1954-ben pedig már közel kétszerese volt:

A termelési érték alakulása (Index: 1938 = 100)

Időszak	Százalék
1947. VIII–1948. VII.*	82,1
1948. VIII–XII.*	91,2
1949.*	110,9
1951.	186,0

* Közgazdasági Szemle. 1955. 3–4. sz. 472. old.

Az első öt éves terv időszaka alatti fejlődésről a következő tábla tájékoztat:

Egyes fontosabb textilipari cikkek termelésének alakulása (százalékban)

Megnevezés	1940. 1950. 1951. 1952. 1953. 1954.					
	évben					
Textilipar termelési értéke	100,0	121,0	144,7	157,0	155,2	167,8
Pamutfonal (mennyiségben)	100,0	114,5	132,6	153,3	144,1	156,8
Gyapjúszövet	100,0	106,4	123,6	125,7	125,3	135,4
Pamutszövet	100,0	117,3	136,7	102,7	69,8	93,0
Selym- és gyapjúszövet	100,0	116,2	123,0	112,9	115,4	127,4
Kendőipar	100,0	124,3	170,3	200,2	224,5	275,1
Pamutárnya	100,0	119,6	136,4	142,7	103,1	142,6

A textilipari termelés az első öt éves terv időszaka alatt az 1938. évi minimális visszaeséstől eltekintve töretlenül emelkedett és közel 70 százalékkal haladta meg az 1949. évi színvonalat.

A textilipar egyes ágainak az öt éves terv időszaka alatti fejlődését az alábbi számok mutatják:

Megnevezés	Az 1954. évi termelés az 1938. évi termelés százalékában
Pamutipar	113,2
Len-kenderipar	224,0
Gyapjúipar	156,2
Selymipar	376,8
Kendőipar	263,9
Ruházóipar	256,8
Rost- és gyapjúipar	277,7

(Az egyes iparágak és a fontosabb termékek termelésének indexei közötti eltérések oka igen sokféle. Például a selyemipar és a selyemszövettermelés indexei közötti eltérés oka az, hogy a selyemszövetek kikészítése korábban a pamutiparban, később jelentős részben egy újonnan alakult selyemipari vállalatnál történt; a gyapjúipar és gyapjúszövettermelés indexeinek eltérését pedig az okozta, hogy 1951. után a kiesz gyapjúszövet helyett a gyapjúipari vállalatok egy része pamutszövetet gyártott. A tárgyi okokon kívül szerepet játszanak olyan ténye-

zők is, mint például a vállalati kooperáció bizonyos mértékű bővülése, a szervezeti változások, amelyeknek hatásait nem mindig lehet megfelelő módon kiszűrni stb.)

A főbb textilipari cikkek mennyiségben kifejezett termelése 1938-hoz viszonyítva a következő mértékben növekedett:

Megnevezés	Az 1954. évi termelés az 1938. évi termelés százalékában
Pamutfonal	219,3
Pamutszövet	154,8
Gyapjúszövet	107,6
Selyemszövet	136,4

A termelés növekedését a textilipari lényegében változatlan gépparkkal érte el. Jelentős kapacitásbővítés csak a pamutfonódnak történt, ahol az öt éves terv alatt indultak el új orsók beállításával növekedett, és még a hároméves terv alatt indultak el a Magyar Fonóipar (Lőrinci Fonó) Angliában vásárolt használt orsói. A termelés növelését a textilipar legtöbb ágában a termelőberendezések jobb kihasználásával és a berendezések teljesítőképességének növelésével érték el.

A termelőberendezések kihasználása
(százalékban)

Év	Egy pamutfonó óra és termelés	Egy pamutszövőféreg és termelés
1938	100	100
1949	111*	150
1954	131	188

* 1948

Az új pamutfonodák létesítésével, illetve a meglevők bővítésével sikerült ki-
küzöbölni a pamutszövődek és fonodák
kapacitásában fennálló aránytalanságo-
kat is:

Egy pamutszövőszékre eső fonóórák
száma:

Év	db
1938	24
1949	41
1954	43

A legfontosabb termelőberendezések
fajlagos teljesítményének alakulását mu-
tatják a következő adatok:

Az ezer órára eső fonótermelés
(kilométerben)

Megnevezés	1949.	1950.	1954.
	évi		
Pamutfonodák	470,0	491,0	519,8
Vígnyesodák	200,1	310,8	372,1
Fűsűs gyapjúfonodák	-	431,2	435,0
Kártolt	-	218,8	214,5
Lenfonodák	-	300,0	340,0
Kötőfonodák	-	425,0	301,0
Jutafonodák	-	677,0	701,0
Vetés/szövőgépóra			
Pamutszövődek	6 351	6 477	7 006
Gyapjúipari szövődek	-	2 540	3 715
Selyemipari szövődek	-	5 020	5 750
Lenkenderipari szövődek	-	3 953	4 579
Kötőszövődek	-	3 976	4 072

A termelés választékának és minősé-
gének alakulásáról sem 1938-hoz, sem
1949-hez viszonyítva nem tudunk részle-
tes képet adni, mert a szükséges adatok
nem állnak rendelkezésre. Így csak főre-
dekes adatok, illetve becslések alapján
tudunk a termelés két fontos jellemző-
jének változásáról beszámolni. Ismert
tény, hogy 1953-ig a textiltermékek vá-
lasztéka bizonyos mértékben összeszü-
kült. 1953. óta a termékek választéka
azonban már jelentősen bővült. Például a

gyapjúipar kollekciójában³ 1953. nyarán
47 minőség, 154 dessin, 615 szín, 1954. nyá-
rán pedig 73 minőség, 198 dessin, 710 szín
szerepelt.

A minőség alakulásáról talán még ne-
hezebb képet rajzolni. A textilipar termé-
kei minőségi osztályozással kerülnek for-
galomba, az osztályos áruk aránya tehát
használható mutatószám volna, ha a mi-
nősítési rendszer nem változott volna
többször is a vizsgált időszakban. Általá-
nosságban annyit megállapíthatunk, hogy
1952-ben egyes textilipari termékek mi-
nősége gyakran nem volt megfelelő. 1952
után a textilipari termékek minősége
nagy mértékben javult. A javulás nem-
csak az áruk külső megjelenésében mu-
tatkozott, hanem jelentős részben a ma-
gasabb belső minőségi (tartósság stb.) tu-
lajdonságú áruk gyártásának fokozásában
is. A példát itt is a gyapjúiparból vesszük,
a szövetek anyagösszetétele ugyanis a
„fogasztói” minőségének igen fontos
eleme.

A kártolt szövetek gyapjútartalmának
(g/m²) indexe:

Év	Százalék
1949	100,0
1950	130,4
1952	126,3
1953. I. f. é.	179,0
1954. I. f. é.	184,5

A termékösszetétel is a minőséget fe-
jezi ki bizonyos esetekben, így a gyapjú-
iparban a fűsűszövet — kártolt szövet
aránya.⁴

A gyapjúszövettermelés százalékos megoszlása

Év	Fűsűszövet	Kártolt szövet
	aránya	
1939	20,0	80,0
1949	21,4	78,6
1952	20,0	71,0
1954	22,5	67,3

Bár a fűsűszövettermelés arányának
növekedését bizonyos mértékben a kár-
tolt szövet

³ Bárdossy Tamás: A gyapjúszövetválaszték ki-
bővítése. Magyar Textiltechnika. 1954. 8. sz. 274.
oldal.

⁴ Huszár Tamás: A gyapjúipar fejlődése a felsza-
badás óta eltelt 10 esztendő alatt. Magyar Textil-
technika. 1955. 4. sz.

tolt szövetek minőségének átmeneti visz-
szaezése is szükségessé tette, a két szövet-
fajta arányának ilyen mértékű eltolódása
a lakosság jobb áruval való ellátását is
jelenti.

Nem volna teljes a kép, amit a textil-
ipar termelésének fejlődéséről adtunk, ha
nem említünk meg, hogy a termelés nö-
velésével együtt hatalmas mértékben, az
1938-as exporthoz viszonyítva kb. tízsze-
resére nőtt a textilipar exportja. A Szov-
jetunió, a népi demokratikus országok
fontos áttevői a magyar textilipar termé-
keinek, de jelentős a textilipari termé-
kek exportja csaknem a világ minden ré-
szébe.

A textilipar szerkezetének (iparági
összetételének) változása

A textilipar iparcsoport hat iparágat
ölel fel. Nem érdektelen kérdés, hogy az
elmúlt tizenöt év alatt milyen eltolódás
következett be az iparági összetételben.
Az eltolódást három adatsoron mutatjuk
be: a textilipar termelési értékének (két
változatban) és munkáslétszámának ipar-
ági megoszlása. Az összehasonlítás ter-
mészetesen csak korlátozott érvényű, mert
a gyáripár fogalmi meghatározása az ösz-
szehasonlított két időszakban nem azo-
nos, és a fogalmi ellérés nem egyforma
az egyes textiliparágakban. Az adatokból
jelentkező tendenciát azonban ennek el-
lenére valóságosnak foghatjuk fel.

A textilipar egyes ágainak részesele (százalékban)
a textiliparcsoport termelési értékében és munkáslétszámában

Megnevezés	Nettó termelési érték		Termelési érték eladási áron		Munkáslétszám	
	1938**	1954	1938	1954***	1938	1954
Pamutipar	45,3	45,3	47,0	40,6	43,3	48,3
Len-kenderipar	32,9	32,9	32,0	14,2	15,1	16,3
Gyapjúipar	18,0	20,5	19,7	19,3	16,2	18,2
Selyemipar	8,6	4,8	7,1	5,6	7,2	4,1
Kötőszövőipar	11,7	9,9	10,0	7,2	14,4	9,6
Rövidáruipar	3,5	3,5	2,4	4,1	3,8	3,1
Textilipar összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

* Rostiparral együtt.

** Csak a gyáripár statisztikájában szereplő anyagköltségek levonásával, az amortizáció levonása nélkül.

*** 1951. évi nettó termelési árakon.

Az adatok szerint 1938-hoz viszonyítva
megnőtt a pamut-, a len-kender- és a
gyapjúipar jelentősége, lényegében válto-
zatlan maradt a rövidáruipar, és csök-
kent a selyemipar és kötőszövőipar ará-
nya. Feltétlenül helyesnek kell tartanunk
a len-kenderipar arányának növekedését,
amely a hazai alapanyagbázis szűkítését
jelenti.

A selyemipar visszaesése részben lát-
szalagos csak, mert az 1938. évben a se-
lyemiparban szereplő üzemek közül több
üzem most a pamutipar üzemek között
szerepel. Kedvezően a kötőszövőipar
aránylagos lemaradása, amely egyértel-
műen jelentkezik mindhárom adatsorban.

Más képet nyerünk, ha az utolsó öt év
adatait vetjük össze:

A textilipar egyes ágainak százalékos részesele
a textiliparcsoport termelési értékében és
munkáslétszámában

Megnevezés	Termelési érték (1949. évi válto- zatlan árakon)		Munkáslétszám	
	1949.	1954.	1949.	1954.
	évi			
Pamutipar	50,9	51,2	51,7	48,3
Len-kenderipar	7,2	9,8	11,0	10,8
Gyapjúipar	22,4	20,9	20,8	18,2
Selyemipar	2,8	6,2	4,2	4,1
Kötőszövőipar	5,3	8,2	8,2	9,6
Rövidáruipar	2,4	3,7	3,2	3,1

* Rostiparral együtt.

A len-kenderipar fejlődése lényegében
ebben az időszakban folyt le (a rostipar
munkáslétszáma az 1949. évi 2,2 százalé-

ról 4,5 százalékra nőtt), és emelkedett a kötszövőipar aránya is. A pamutipar aránya már csökkenni kezdett ebben az időszakban. A gyapjúipar a már korábban említett okokból 1949. óta jelentősebből veszített.

A termelés fokozott koncentrációja és specializációja

Az államosítás után hatalmas lépésekben haladt előre a termelés koncentrációja, az egységes gép- és áruprofillal rendelkező vállalatok kialakítása. A kis- és középvüzetek egész sora nagy vállalatok-

kal olvadt össze, és gépparkukat vagy annak tekintélyes részét is áthelyezték. Bár az 1930-as évekkel való összehasonlítást nehezíti, hogy akkor telepéknél történt az ipari számbavétel, és a vertikális vállalatok gyáregységei önálló telephelyre kerültek, a következő adatok szemléltetve mutatják azt a hatalmas átalakulást, amely a textilipar vállalati struktúrájában bekövetkezett.

A pamut- és gyapjúiparban bekövetkezett változásokat, a nagyüzemek arányának megnövekedését bizonyítja a következő táblázat:

Az üzemek számdnak alakulása a munkások létszáma szerint

Megnevezés	A Textilgyárak Országos Igazgatójához tartozó pamut- és gyapjúipari vállalatok*		A pamut és gyapjúipari vállalatok	
	számdnak megoszlása a foglalkoztatott munkások létszáma szerint százalékban			
	1938-ban		1954. december	
2000 munkáson felül	7,7	13,6		
1500—2000 munkáson között	3,8	9,1		
1000—1500 " "	3,8	31,5		
500—1000 " "	27,0	27,3		
200—500 " "	27,0	16,2		
100—200 " "	9,6	—		
100 munkáson alul	21,1	—		
Összesen	100,0	100,0		

*Az 1938. évi adat nem tartalmazza a GYOSZ-hoz emeltek a 100 munkáson aluli vállalatok arányát. (Forrás: Rézler Gy.: Magyar gyári munkásság. Szociális helyzetkép. Budapest, 1910. 125. old.)

Az egy telephelyen dolgozó munkások létszáma számítások szerint a következőképpen alakult a pamutiparban:

Év	Index: 1938 = 100
1949	162
1954	228

A gyapjúiparban az egy üzemre eső létszám az 1947. évi 300 főről 1950-re 620 főre emelkedett.⁶

A koncentráció következtében az egyes vállalatok létszáma jelentősen megnőtt.

A termelés koncentrációjával egységesen megnőtt az üzemek helyes profiljának kialakítása. A profilozás során a pamut-

iparban több ezer szövőgépet kellett (részben vállalatban belül) áthelyezni, hogy egy-egy szövővázban a megfelelő gép- és termékprofil kialakítható legyen. Megszűnt a kevert termékprofil a pamut- és gyapjúipari üzemekben: külön tarkászövő üzemeket, széles szövővázokat stb. hoztak létre. A kikészítőüzemek átszervezése is befejeződött, a négy nyomógépgyár mindegyike sajátos területet kapott, a fehér és a darabban festett sima árúk kikészítése pedig a többi, nyomóval nem rendelkező kikészítőbe került.

Az államosítás előtt a selyemiparban kb. 25 selyemszövő üzem volt, amelyek 10—400 géppel dolgoztak, 1954-ben 7 szövőüzem működött 120—450 szövőgéppel.

A rövidáruiparban 1938-ban száznál több, túlnyomórészt kisipari jellegű üzem működött. 1950-ben az első összevonások

után 25 középüzem 100—300 dolgozóval és 20—30 kisüzem alakult ki 15—50 dolgozóval. 1952-ben befejeződött az üzemek átszervezése, 8 üzem maradt meg határozott gép- és cikkiprofillal, 200—400 munkással.

A kötszövőipar is hatalmas átalakuláson ment keresztül, az átlagos üzemekénti munkáslétszám az 1938. évi 104 főről 1954-ig 658 főre emelkedett. A termelés koncentrációja itt is együtt járt a specializációval, sőt, talán az egész textiliparon belül a kötszövőipar területén hajtották végre a profilozást a legerőteljesebben, például a harisnyaiiparban, ahol a feladat elvégzéséhez a gyárak egész sorozatával szemben (GFB, Columbia, Perlesz, Hellas, Storch, Kokron, Magyaróvári, Borbás stb.) ma a pamutharisnya gyártásával csak egy, a selyemharisnya gyártásával két vállalat foglalkozik (a selyemharisnya kikészítése is egy vállalatnál történik).

A Budapesti Harisnyagyár 3 nagy és 20 kisebb üzemből alakult. Ez a vállalat 25 százalékkal kevesebb létszámmal, 20 százalékkal nagyobb termelésre képes, mint a 23 üzem volt.

Viszonylag kisebb a változás a len-kenderiparban (rostiparral együtt), ahol a rostikészítő ipar adottságai miatt a termelés koncentrációjának lehetőségei lényegesen kisebbek. Az egy telepre eső munkáslétszám ebben az iparágban 50 százalékkal emelkedett 1938-hoz képest. A specializáció ebben az iparágban is előrehaladt: a rostiparban különválasztották a len-, illetve kenderkőrő feldolgozást, a szövőiparban pedig specializáltak egy-egy vállalatot a háztartási lenárúk, a divatcikkek, a nehéz len-kenderárúk, műszaki szövetek stb. gyártására.

A termelés ilyen nagymértékű koncentrációja és specializációja a termelés növelésének, a termelőeszközök megfelelő kihasználásának döntő feltétele volt, egyes területeken azonban bizonyos nehézségeket okozott. A nagyüzemek kialakítása, amely különben szükséges folyamat volt, és a termelés mennyiségi növelésnek egyoldalú szorgalmazása a termékváltszék túlzott szűkülését okozta. A nagyüzemi termelés a nagy szériákban való termelésre, a gyártásban bevált minták, modellek állandó termelésére ösztönözte a vállalatokat, amelyek elhanyagol-

ták a sok üzem által korábban termelt választék további bővítését, új gyártmányok bevezetését.

A műszaki színvonal fejlődése

A felszabadulás óta eltelt tíz év alatt a textilipar műszaki színvonala jelentős mértékben fejlődött, bár ez még mindig nem kielégítő. E fejlődés nélkül elképzelhetetlen lett volna a termelés már ismeretelt növelése.

A textilipar erősen gépesített ipar, a termékek megmunkálását csaknem kizárólag gépek végzik. Igen jellemző mutatószám az ipar technikai felszereltségére az egy munkásra eső villamosmotor-teljesítmény:

Az egy munkásra eső villamosmotor-teljesítmény (kW-ban)

Megnevezés	1938. 1954.	
	évben	
Pamutipar	1,36	1,61
Len-kenderipar*	0,79	1,39
Gyapjúipar	1,01	1,54
8-4-empár	0,59	2,16
Kötszövőipar	0,21	0,35
Rövidáruipar	0,39	1,07
Textilipar összesen	0,96	1,48

* Rostiparral együtt.

Az adatok az elmúlt 10 évben bekövetkezett hatalmas fejlődést szemléltetik. Az új létesítmények a legkorszerűbb berendezéssel rendelkeznek. Például a Szegei Textilművek, amelynek teljes gépi berendezését a Szovjetunió szállította, messze kimagaslik eredményeivel a hasonló fonalszámot gyártó többi fonoda közül.

Vállalat	A 34-es pamutfonal megmunkálási költsége
Szegei Textilművek	100,0
Pamuttextilművek	139,0
Budai Pamutfonógyár	141,0

Sok területen az elavult berendezéseket korszerűbbre cserélték ki, vagy korszerű felszereléssel látták el. Így például a pamutfonodákban 1948. óta a fonóorsók 47 százalékat cserélték ki új orsókra, a fonógépek mintegy 14 százaléka a nyújtóműveket magas nyújtási egyezsias nyújtóműre cserélték ki, a kártyalógókat 29 százaléka merev bevonatot húztak fel, ami

* Balázs-Rogánovics: Hasi pamutfonóiparunk 10 esztendeje. Magyar Textiltechnika, 1955. 4. sz.

a gyapot jobb minőségi kihasználását segíti elő.¹

A pamut-, a selyem- és a gyapjűszövődé-
kben a gépeket ún. láncfonalókkal
szerelték fel, ami lehetővé tette a terme-
lékenység növelését és a termékek minő-
ségének javítását. Sok olyan berendezést
állítottak üzembe, amelyek növelik a
munka termelékenységét, mint a láncfő-
tőzőgépek, a nyírógépek stb. Új gyártmá-
nyokat, gyártási eljárásokat honosítottak
meg, számos korábban nem használt
nyersanyag felhasználására került sor.
Így az ötéves terv időszakában indult
meg a nylonharisnya és fehérneműgyár-
tás, a durva gyapjűszövetek előállítás
stb. A kikészítőiparból csak a folyamatos
fehérítés és festés bevezetését említjük
meg. A folyamatos fehérítés eljárásának
bevezetése például 20 000 méter szövet fe-
hérítési idejét a korábbi 36,5 óráról 12,5
óraúra csökkentte.

A szovjet tapasztalatok alapján vezet-
ték be a textiliparban is a tervszerű meg-
előző karbantartást. Jelentőségét akkor
tudjuk igazán felmérni, ha figyelembe
vesszük, hogy a textilipar legnagyobb ré-
szében a gépek átlagos életkora 30–40 év
között van, és hogy általában három mű-
szakban működnek.

Az elért jelentős eredmények mellett el-
maradás, sőt egyes területeken visszaesés
is mutatkozik textiliparunk műszaki szín-
vonalában.

Már a bevezetőben említettük, hogy
textiliparunk jelentős részben, különösen
a szövődék és a szövőelőkészítő üzemek,
külföldi használt gépekkel létesültek.
Ezek, a vállalatok alapításakor sem kor-
széri gépek azóta tovább öregedtek, és
így szövőiparunk technikai színvonalát el-
marad az élenjáró országok színvonalától.

Nem kielégítő a helyzet az automatagé-
pek alkalmazásának területén. Az auto-
mata pamutűszövőszékeknek az összes pa-
mutűszövőszékhez viszonyított aránya
Magyarországon és néhány európai or-
szágban a következő:²

Ország	Százalék
Franciaország	45
Olaszország	35
Belgium	30
Anglia	7
Magyarország	4

¹ *Bolter-Doponovics*: Hazai pamutlőpárunk 10
évtizede. Magyar Textiltechnika, 1956. 4. sz.

² *Textil Praxis*, 1954. 2. sz.

A selyemipari szövőszékek között az
automaták aránya Magyarországon 7,
ugyanakkor Csehszlovákiában 33 száza-
lék. Hasonló a helyzet a gyapjűszövőszé-
kek automatizálása terén is: más orszá-
gokban olyan automata szövőgépeket
használnak, amelyeknek percenkénti for-
dulatszám 120, és a 8 óra alatt elért ve-
tősszám 45–50 000, ami kb. 40 százalé-
kal több a magyar gépteljesítményeknél.³

A gépek állapota az elmúlt években a
TMK bevezetése következtében javult,
azonban a gépek fordulatszám alacsony:
a különböző szövőgéptípusok fordulatszám
a Szovjetunióban alkalmazott gépsze-
geknek alig 75 százalékat éri el. A fel-
vetőgépek sebességében még nagyobb a kü-
lönbség. Nálunk a felvetés sebessége
150–200, a Szovjetunióban 650 méter per-
cenként.⁴

Lemaradás mutatkozik az új anyagok,
a szintetikus fonalak és szálak felhasználá-
sának területén is. A világ textilnyers-
anyag felhasználásában a szintetikus fo-
nalak és szálak 1953-ban 1,6 százalékos
arányú szerepeltek, Magyarországon
1955-ben is csak 0,2 százalékos volt a sú-
lyuk. Ez a lemaradás nemcsak a belföldi
ellátás színvonalát jellemzi, hanem azt is
jelenti, hogy az új anyagokból készült
cikkek exportja terén is hátrányos hely-
zetbe kerülünk a többi országgal szem-
ben (a nylon fonalból készült harisnyát
és zoknit kivéve).

A textilipar túlnyomórészt import
nyersanyagokat dolgoz fel. Döntő kérdés
ezért, miként használja fel az ipar a ren-
delkezésre álló nyersanyagot. A fonadai
anyagkihozatal vizsgálva, nagyon vegyes
képet nyújt.

A fonadai anyagkihozatal alakulása százalékból

Megnevezés	1950.	1954.
	évben	évben
Pamutfonodák	90,1	91,0
Gyapjú- (és) pamutfonodák	91,0*	92,8
Gyapjú- (és) pamutfonodák	85,2*	81,7
Jenfonodák	70,5	76,6
Erődfonodák	78,1	71,6
Jutafonodák	81,1	86,6

* 1952. évi adat.

³ *Gosztonyi Sándor*: A textilipar fejlődésének irá-
nya. Magyar Textiltechnika, 1955. 7. sz.

⁴ U. o.

Az összehasonlított két időszakban az
egyes iparágak anyagellátása anyagűsz-
szetével szempontjából igen különböző
volt, s ez az összehasonlítást megnehezíti.
Bizonyos azonban, hogy még igen sok a
tennivaló az anyagok gazdaságos felhasz-
nálásának fokozása terén.

A munkatermelékenység és az önköltség alakulása

A termelés hatalmas ütemű fejlődésé-
ben jelentős szerep jutott a munkaterme-
lékenység emelkedésének is. Az 1938-as
színvonalhoz viszonyítva az egy munká-
sra eső termelési érték mutatója a követ-
kezőképpen alakult:

Év	Százalék
1938	100,0
1949	103,0
1954	141,0

Az egyes iparágaknak az első ötéves
terv időszakában elért fejlődését a követ-
kező adatok mutatják:

A munkatermelékenység alakulása 1954-ben
1949-hez viszonyítva
(százalékban)

Megnevezés	Egy munkásra eső termelési érték (1949 = 100)	Egy teljesített munkára eső termelési érték (1949 = 100)
Pamutipar	124,6	119,0
Len-kenderipar	142,1	132,6
Gyapjúipar	144,4	136,2
Kőszövőipar	214,5	196,6
Rövidáruipar	185,0	168,6
Rostipar	90,5	100,2

Az egy főre eső termelési érték évenkénti növekedése százalékból

Megnevezés	1949–1950.	1950–1951.	1951–1952.	1952–1953.	1953–1954.
Pamutipar	10,5	9,3	4,1	— 2,6	1,7
Gyapjúipar	14,1	19,0	— 0,6	3,9	3,1
Len-kenderipar	10,5	7,4	18,0	10,9	— 4,4

5 Statisztikai Szemle

A termelékenység fejlődése a pamut-
és a rostipar kivételével töretlen volt
1949. és 1954. között. A termelékenység
növelésében igen sok tényező játszott sze-
repet: a műszaki adottságok javulása, a
műszaki normáknak egyes területeken
történt bevezetése és a prémios bére-
zés alkalmazása a legfontosabb területe-
ken, amely ösztönzően hatott a dolgozók
teljesítményére. Az üzemek közötti és az
üzemekben belül folyó munkaverseny
örösi lendületet adott a dolgozóknak. Ja-
vult a munkaidő kihasználása is, amit a
két mutató indexe közötti eltérés is mu-
tat. A termelékenység növelésében jelen-
tő rész esik a gépi fajlagos teljesítme-
nyek fokozására.

A termelékenység növekedése 1953. óta
megállt, sőt egyes iparágakban vissza
is esett. (Lásd az alábbi táblát.)

A termelékenység emelkedése megtor-
panásnak, illetve helyenként jelentkező
visszaesésnek döntő okát a meglazult
munka- és technológiai fegyelemben, a
munkaerő nagymértékű cserélődésében
stb. kell keresnünk. Ezt mutatja az is,
hogy a lazaságok felszámolása után 1955-
ben újból jelentős mértékben emelkedett
a munka termelékenysége.

A termelékenység növelésének még ko-
moly tartaléka vannak a textiliparban.
Itt csak a munkásszállomány stabilizálásá-
ban rejlő lehetőségekre kívánunk utalni,
amelynek megvalósítása a textilipar dön-
tő kérdése, mert az üzeméhez ragaszkodó,
ott hűségesen kitartó munkásgárda a ter-
melékenység szüntelen emelkedésének
egyik feltétele. A jelenlegi helyzet elég
kedvezőtlen, mert a munkásoknak csak-
nem fele két évnél rövidebb ideje dolgo-
zik a vállalatoknak.

Az ipari munkások megosztása szolgálati éveik szerint az összes munkásszám százalékában 1955. III. 31-én

Megnevezés	2 évnél kevesebb	3—10 éves	10 évnél több	Összesen
	szolgálati évvel rendelkezik			
Pamutipar	42,4	49,5	8,1	100,0
Gyapjúipar	44,9	46,1	9,0	100,0
Selyemipar	44,2	42,7	13,1	100,0
Len-kendőipar	41,5	48,0	10,5	100,0
Kötszőipar	53,8	33,3	7,9	100,0
Rövidáruipar	46,6	49,0	4,4	100,0
Rostipar	63,8	32,3	3,9	100,0
<i>Textilipar összesen</i>	<i>45,6</i>	<i>46,1</i>	<i>8,4</i>	<i>100,0</i>

A női munkások aránya az összmunkási létszámon belül — a céltűzéseknek megfelelően — emelkedett.

Női munkások az összes munkások százalékában

Megnevezés	1938. évben	1955. évben
Pamutipar	55,8	67,0
Len-kendőipar	55,2	63,0
Gyapjúipar	55,5	65,8
Selyemipar	75,4	77,7
Kötszőipar	78,7	82,8
Rövidáruipar	78,4	79,9
Textilipar összesen	61,0	68,7

A selyem- és rövidáruiparban a női munkások arányának kismértékű visszaesését a kikészítőüzemeknek az iparágba való beolvadása okozta.

Kedvezőtlenül alakult az öt éves terv időszakára az alkalmazottak aránya. Az 1938. évi adatokkal történő összehasonlítás nem ad reális képet, mert az alkalmazottak elhatárolása másképpen történt 1938-ban, mint az elmúlt években. 1949-ben az egész textiliparban 24,1 százalék volt az alkalmazottak aránya a munkások számához viszonyítva. Ez az arány 1952-re 28,9 százalékra emelkedett, az 1953-1954-ben végrehajtott átszervezések eredményeképpen 27,0 százalékra csökkent.

Az alkalmazottakon belül emelkedett a műszaki alkalmazottak aránya, s jelentősen nőtt a nem ipari alkalmazottak csoportja az üzembehelyezett szociális és kulturális létesítmények nagy számának megfelelően.

Az önköltség alakulásáról átfogó képet alkotni megfelelő adatok hiányában alig

lehet. Az első öt éves tervben alkalmazott tervezési és mérési módszer csak egymás után következő két évre vonatkozóan teszi lehetővé az önköltség összehasonlítását. Így csak megközelítő számítások alapján állapíthatjuk meg az egyes iparágakban az öt év alatt elért önköltség-csökkenés hozzávetőleges mértékét:

Megnevezés	Önköltségcsökkentés mértéke százalékban az 1950-1954. években (1950. évihez viszonyítva)
Pamutipar	1,5
Len-kendőipar	8,0
Gyapjúipar	12,0
Selyemipar	7,5
Kötszőipar	10,0
Rövidáruipar	21,0
Rostipar	+3,5

Már a korábbiakban rámutattunk arra, hogy bár a textilipar az anyagtakarékoság, az anyagköltségek csökkentése területén ért el eredményeket, ezek azonban közel sem voltak olyan mértékűek, hogy az önköltség előirányzott csökkentését biztosíthatták volna. A lemaradás másik oka a termelékenység nem kielégítő emelkedése volt. A legkisebb mértékű termelékenységemelkedést elért iparágakban (a pamut és a rost) csökkent az önköltség a legkisebb mértékben, illetve a rostiparban még emelkedett is.

A textiliparágak közül a kötszőipar fejlesztésére az eddigienél sokkal nagyobb figyelmet kell szentelni, mert ebben az iparágban az utolsó években külföldön igen jelentős technikai fejlődés következett be. A kötszőipar fejlesztését követeli a kötéstarték egyre növekvő térhódítása nemcsak az alsóruházatban, de a gyermek és a női, sőt a férfi felsőruházatban is. A textiliparban belül tehát to-

vább kell növekednie a kötszőipar arányának.

A lakosság textillakkal való jobb ellátásának biztosítására emelni kell a fészfonalfelhasználás arányát a pamut-, a gyapjú- és a kötszőiparban. A műszalak, elsősorban a szintetikus szálak felhasználási arányának az egész nyersanyag felhasználásban meg kell közelítenie az élenjáró államok színvonalát, mert a szintetikus szálakból készült árucikkek a válaszlék növelése mellett olyan tartós árukkal való ellátást biztosítanak, amely a népgazdaság és a fogyasztók számára is egyaránt nagyon kedvező.

A textilipar műszaki színvonalát közelebb kell hozni az élenjáró államok színvonalához. Ha rövid időn belül nem is szüntethető meg például az automatizálás terén fennálló elmaradottságunk, jelentős lépéseket kell tennünk az elmaradás csökkentésére. Igen alapos mérlegeléssel dönthető csak el, hogy mely területeken érhető el a legnagyobb eredmény a berendezések automatizálásával. Megállapították például a pamutiparban, hogy a lánccszövőgépek automata gépekre való kicserélése előreláthatóan 4,6 százalékkal növelné a termelékenységet, ugyanakkor az írozógépek korszerűsítése, ami az előbbiek több, mint háromszorosára ke-
tülne, csupán 0,78 százalékkal növelné a

munka termelékenységét, vagy új automata vetülékcselezőgépek beszerzése 9,87 százalékkal növelné a termelékenységet, ugyanakkor a nyersárutisztítás ugyanakkor összegbe kerülő mechanizálása alig két százalékos növekedést eredményezne.¹²

A termelés gazdaságosságát növelő új gyártási eljárások bevezetése, elterjesztése, mint a rövidített fonási eljárás (általában a géplecsők számának csökkentése), a szakaszos eljárások folyamatosabbá tétele igen fontos területe a textilipar fejlesztésének.

A textiliparra a második öt éves tervben is nagy feladatok várnak. Dolgozó népként egyre több, jobb és szebb textiláruval kell ellátni. Ezt a feladatot elsősorban a meglévő berendezésekkel kell megoldania. A textilipar munkása, műszaki és egyéb dolgozó sok nehéz feladatot oldott meg az elmúlt tíz év alatt. Az elmúlt időszak eredményeinek és hiányosságainak felmérése és az azok való okulás, az iparban rejlő tartalékok feltárása, a műszaki fejlesztési tervek maradéktalan megvalósítása segíteni fogja a második öt éves terv feladatainak megvalósítását.

Dr. Fülöp Sándor

¹² Szabad Nép, 1955. október 19. sz.

Az ipari termelői árak változásának mérése

Iparvállalatok az önálló elszámolás rendszerében működnek, amelynek egyik legfontosabb alapelve, hogy a vállalatoknak kiadásait saját bevételeikből kell fedezniük. Ezt úgyis megfogalmazhatjuk, hogy a vállalatok által érvényesített előadási áraknak felel meg a vállalatok önköltsége. Az önálló elszámolás rendszere tehát feltételezi a vállalatok gazdaságos és jövedelmező működését, amiben a dolgozók anyagilag is érdekeltek. Ezek az alapelvek megkövetelik, hogy a vállalatok és irányítószerveik nagy figyelmet fordítsanak az árkérdésre, mert részben az árrendszer helyességétől is függ, hogy az iparvállalatok gazdálkodása eredményes-e.

Ismeretes, hogy az önálló elszámolás alapelve egyrészt területeken nem érvénye-

sülhet kellőképpen, mivel vannak fontos termékek, amelyeknek az ára jóval alacsonyabb mint az önköltség, másutt pedig indokolatlanul afölött van. Ez azt eredményezi, hogy — a termelési és anyagfelhasználási tervekben megszabott költősség ellenére — a vállalatok bizonyos termékek termelését előnyben részesítik, más, főleg veszteséges termékek termelésének rovására. Az árrendszer hibái ezenkívül lényegesen befolyásolják a termelés gazdaságosságát és minőségét is. A Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének 1955. év novemberében hozott határozata¹ leszögezi: „Ár-, bér-, pénzügyi és hitelrendszerünk nem ösztönöz eléggé a technika fejlesztésére, a takarékos gaz-

¹ Szabad Nép, 1955. november 13. sz.

dálkodásra, a minőség javítására." Mind-
eből világosan következik, hogy irányító
szerveinknek — amelyek egyúttal az ár-
hatóságok is, az eddigieknél többet kell
vizsgálniuk az árrendszer és a termelés
közötti összefüggéseket, az árrendszer hi-
báinak kihatását, mert csakis így lehet a
gazdasági mechanizmusok e fontos elem-
ét szocialista gazdaságunk fellendítésé-
nek és irányításának hathatós eszközévé
tenni.

Az áraknak az önköltséghez és más ter-
mékek áraihoz viszonyított arányának
helyességéről, illetve kihatásáról külön-
sen akkor kapunk világos képet, ha a
vizsgált területen az árak megváltoznak
és felmérjük az árvaltoztatás eredménye-
ként jelentkező új törekvéseket, új ter-
melési eredményeket stb. Például bizo-
nyos alapanyagok árának felemelése ese-
tén a termelő vállalatoknál növekszik a
termelés, ugyanakkor a felhasználó vá-
llalatoknál jobban takarékoskodnak a fel-
emelt árú anyaggal, vagy azt más anyag-
gai helyettesítik, aminek következtében a
korábban fennállott krónikus anyaghiány
csökken.

Levonhatjuk tehát azt a következtetést,
hogy gazdaságunk mai körülményei
között minden igazgatóságnak és minisz-
tériumnak meg kell szervezni az árszta-
tisztikát, vagyis azt az elemző munkát,
amely az áraknak az önköltséghez, más
termék árához való arányát, továbbá az
árak változásának mértékét és kihatását
vizsgálja. Eppen ezért a Minisztertanács
előírta, hogy a Központi Statisztikai Hiva-
tal az egész népgazdaságra kiterjedően
szervezze meg az ársztaisztikát, dolgozza
ki annak irányelveit és egyúttal arra kö-
telezte a minisztériumokat, hogy a szük-
séges adatokat gyűjtsék be és vezessenek
árnyilvántartást. A Központi Statisztikai
Hivatal ennek megfelelően többek között
bevezette az ipari termelői árak változá-
sának mérését.

A Központi Statisztikai Hivatal által
előírt adatgyűjtés az árkereséseknél csak
egy részét, mégpedig az „*ipari átadási
árak*” változásának vizsgálatát öleli fel.
(Átadási árakon értjük a bruttó terme-
lői árakat, illetve a forgalmi adó-mentes
termékeknet a nettó termelői árakat. Ez
utóbbiaknál ugyanis az eladás a nettó ter-
melői árakon történik.) Kíváncsok azon-

ban, hogy az irányítószervek a szükség-
leteknek megfelelően azokra a területekre
is kiterjesszék az ársztaisztikát, amelye-
ken a termelési, önköltségi, jövedelmező-
ségi stb. feladatok teljesítése, illetve
elemzése ezt indokolja.

A Központi Statisztikai Hivatal az árszta-
tisztikai munka megindításához első lé-
pésként azért figyelt meg az átadási árak
változását, mert egyrészt az ipari terme-
lés teljes értékét (a társadalmi össztermé-
ket) az átadási árakon számított termelési
érték mutatja, másrészt az átadási árak
megfigyelésével viszonylag a legkevesebb
munka árán meg lehet alapozni a szük-
séges árelemzések jelentős részét. Azokon
a területeken ugyanis, ahol a termékek
forgalmi adó-mentesek, (tehát a bruttó és
nettó termelői ár egybeesik), az árvaltozá-
sok számbavétele teljeskörű.

Ebben a cikkben azokat a főbb alap-
elveket ismertetjük, amelyekre az ipari át-
adási árak megfigyelésének és az árszta-
tisztításnak előírt módját építettük.

Az ipari átadási árak indexének kiszá-
mításához az ún. „teljeskörű megfigyelés”
módszerét alkalmazzuk. Ez azt jelenti,
hogy a beszámolójelentésben minden ter-
méket fel kell sorolni, amelyeknek ára a
vizsgált időszak alatt megváltozott. A fel-
sorolt termékeknet egyenként ki kell szá-
mítani az árvaltozás „súlyát”, vagyis
mekkora összegű értéknövekedést vagy
csökkenést eredményezett az árvaltozta-
tás a termelési értékben. Ezeknek az ér-
tékeknek az előjelek figyelembevételével
számított összege alapján kiszámítható,
hogy a több-kevesebb terméknet végre-
hajtott különböző mértékű árvaltoztatá-
s a vizsgált terület egész termelésére
vonatkoztatva mennyire változtatta meg
az árszínvonalat. Például egy vállalat ál-
tal termelt 10 termék közül kettőnek az
árát megváltoztatták. Az egyik terméknet
az ár 10 százalékkal emelkedett, a másik-
nál 5 százalékkal csökkent. Az első termék
termelési értéke felemelt áron 55 000 fo-
rint, a második leszállított áron 950 000 fo-
rint. A vállalat egész évi termelésének ér-
téke 12 635 000 forint.

Az árvaltozásoknak súlyát, összegét a
következésképpen számítjuk ki:

Megnevezés	Árindex (régi ár = 100)	Termelési érték		Különbség (Ft)
		új árakon (Ft)	régi árakon (Ft)	
A termék	110	55 000	50 000	— 5 000
B termék	95	950 000	1 000 000	+ 50 000
Együtt	—	1 005 000	1 050 000	+ 45 000

Az árvaltozásból következően az egész
vállalatnál a termelési érték 45 000 forint-
tal kisebb, mintha nem történt volna ár-
valtozás. Az árvaltozás kikapcsolásával
(tehát a bázisidőszak árain) számított ter-
melési érték:

$$12\,635\,000 + 45\,000 = 12\,680\,000 \text{ forint.}$$

Az egész termelésre vonatkoztatott ár-
index tehát:

$$I_{\text{ár}} = \frac{12\,635\,000}{12\,680\,000} = 0,996, \text{ azaz az}$$

árszínvonal átlagosan 0,4 százalékkal
csökkent.

Az itt alkalmazott árindex általános
képletét az árindexek harmónikus formá-
jából vezetjük le. Ha a forgalmi adóval
együtt folyóáron értékelte termelés:

$\Sigma Q_i \cdot P_i$, és ebből azon termékek ér-
téke, amelyeknek ára változott: $\Sigma q_i \cdot p_i$,
akkor az ipari termelői árindex általános
alakja:

$$I_{\text{ár}} = \frac{\Sigma Q_i \cdot P_i}{\Sigma Q_i \cdot P_i - \left(\Sigma q_i \cdot p_i - \sum \frac{q_i \cdot p_i}{p_0} \right)}$$

Ez a képlet az általunk előírt számítás
menetét mutatja, ahogyan az árindexet
az igazgatóságoknak és a minisztériu-

moknak ki kell számítaniuk. Technikai-
lag a munka menete a következő.

Az igazgatóságok a „Munkalapon” ipar-
ágak szerint rendezve felsorolják a vál-
tozott árú termékeket, és a később ismer-
tetett módon megállapítják a felsorolt ter-
mékek termelési értékét egyrészt folyó-
áron, másrészt az előző év árain. Azután
iparági összesítésben megállapítják a két
termelési érték különbségét, mégpedig
úgy, hogy az előző évi áron számított ter-
melési értékéből kivonják a folyóáras ter-
melési értéket, és ennek megfelelően po-
zitív vagy negatív előjellel látják azt el.
(Pozitív előjellel különbség árcsökkenést
jelent.) Mivel minden iparágnál kiszá-
mították az árvaltozás kihatásának ösz-
szegét, elkészítik a „Jelentőlapot”, amely
az iparági és a minisztériumi árindexek
kiszámítására szolgál. A jelentőlapra elő-
ször az iparágak folyóáron számított befe-
jezett termelési értékét (tehát mind a vál-
tozott, mind a változatlan árú termékek
értékét) kell rávezetni, ezután a munka-
lapokról iparágnként az árvaltozások
összegét kell felírni. Az előjelek figye-
lembevételével történt összesítés után
megkapjuk az iparág teljes termelési ér-
tékét az előző év árain. A két termelési
érték hányadosa az iparágnéti, illetve
a minisztériumi árindexet adja. A jelen-
tőlap formája:

Iparágak	A befejezett termelés				Árindexe (%)
	értéke termelői folyóáron, forgalmi adóval együtt	értékében az árváltozásból származó érték- növekedés (—) vagy értékcsökkenés (+)	értéke 1955. június 30-i árakra átírva		
1955. évben, 1000 Ft-ban					
1	2	3	4 (2 + 3)	5 (2 : 4)	
A	3 423 293	— 152 448	3 270 845	104,7	
B	1 218 701	+ 128 312	1 345 073	90,6	
C	4 823 295	— 261 819	4 061 476	106,4	
Minisztérium	8 065 349	— 227 963	8 077 396	103,3	

A Központi Statisztikai Hivatalban az ipari áradási árak indexét még egy viszonylag lényeges tényező figyelembevételével készítjük el. Ez a tényező az ún. „új termékek” áralakulása.

Új termékek közhasználatban olyan cikket értünk, amelyhez használati értékben hasonlót korábban még nem hoztak forgalomba. Ilyenek például a nyolból készült ruházati cikkek, a televíziós vevőkészülék stb. Ezeknek a cikkeknek a köre egy-egy év alatt viszonylag nagyon szűk, és ha az elvi megfontolások ellenére árszínvonalukkal számolni is kellene, a főindex készítésekor elhanyagolhatók volnának. (Elvileg sem lenne helyes, ha az először forgalomba kerülő termékek ármegállapításait be akarnák építeni az árszínvonal változását mérő indexbe.)

A valóságban az árhatóságok egy év alatt mégis tízezerrel „új termék”-re kénytelenek árat megállapítani (nem változtatni). Ezek a termékek valójában csak a választéknak, az anyag összetételének, a kiserelés módjának stb. változása következtében jelentkeznek „új termékeknek”. Mivel valamivel mégis eltérnek a hasonló rendeltetésű régi termékektől, elvben meg van az indoka annak, hogy új árat állapítsanak meg rá. Ezeknél a cikkeknek számolnunk kell árváltozással, mert áruk a régi termékek árszínvonalától függ. Az új termékek árat ugyanis az ún. „beazonosítás” módszerével állapítják meg, ami azt jelenti, hogy az árhatóságok az új termékhez használati értékben, méretben, minőségben legközelebb álló termék árat veszik alapul, és ahhoz képest rögzítik az új árat. Mármost, ha a mérték szerepét betöltő termék ára a vizsgált időszak alatt megváltozott, akkor nyilván az új termék ára is alacsonyabb vagy magasabb lesz a bázisidőszak árszínvonalánál, hiszen a „beazonosítás” az ármegállapítás időpontjában érvényes árához történik.

Ennek figyelembe vételén alapszik az a megfontolás, hogy az új termékek árszínvonalának változását tekintsük azonosnak a régi termékek árszínvonalának alakulásával. Ez azt az általában megengedhető feltételezést foglalja magában, hogy egy-egy iparágban belül az új termékek köre (száma és volumene) viszonylag arányosan oszlik meg azon termékek kö-

zött, amelyeknek ára változott, illetve amelyeké nem változott.

Nem látszott kívánatosnak, hogy a jelentősen az árszínvonal kiszámítását az új termékek figyelembevételével írjuk elő az adatszolgáltatóknak, mert az új termékek köre és megoszlása területenként lényegesen változik, árváltozásuk mértéke általában nem állapítható meg elég konkrétan és a mechanikus eljárás többször téves eredményekre vezetne. Mivel az adatszolgáltatónak előírt árszínvonalban az „új termékek” nem kell figyelembe venni, az általuk számított árindex még nem tekinthető véglegesnek. A Központi Statisztikai Hivatal ezzel szemben az „új termékek” is számításba veszi az árváltozást. Megfelelő előzetes vizsgálat után úgy állapítja meg a tulajdonképpeni árszínvonalat, hogy fent ismertetett képletben mind a számláló, mind a nevező értékét csökkenti az új termékek értékével. (Erre szolgál a jelentősen az új termékek termelési értékére vonatkozó rovat.)

Például: valamely iparágban a forgalmi hódót magában foglaló termelési érték folyó áron 500 millió forint, ebből az „új termékek” termelési értéke 100 millió forint. A régi termékeknek az árváltozás összege + 50 millió forint, vagyis az árcsökkenés kihatásaként a folyóáron számított termelési érték 50 millió forinttal kevesebb, mint az előző év árszínvonalánál volt. Feltételezve, hogy az új termékek arányosan oszlanak meg a változott és változatlan áru régi termékek között, azokra is ugyanolyan árváltozást számíthatunk, mint a régi termékekre.

A régi termékeknek az árszínvonal:

$$\frac{500 - 100}{(500 + 50) - 100} = \frac{400}{450} = 0,889, \text{ azaz } 88,9\%$$

Mivel az új termékeknek is 11 százalékos árcsökkenést tételezünk fel, a 89 százalékos árszínvonal az iparág valamennyi termékére általánosítható. Az árváltozás teljes összege tehát:

$$\frac{500}{0,889} - 500 = + 62,5 \text{ millió forint.}$$

Az iparágak összesítésekor már a teljes összegekkel számolunk.

Természetesen azok az igazgatóságok és minisztériumok, amelyeknél jelentős

az árváltozás és az „új termékek” termelési értéke viszonylag nagy súlyarányú szerepet, célserű, ha fenti elgondolások alapján megfelelő mérlegelések és vizsgálatok után szintén helyesbítik az árindexet.

Az „új termékek” ármegállapításainál azonban lehetőség van arra, hogy különböző érdekeknek megfelelően az új ár a régi termékek árszínvonalától bizonyos mértékben indokolatlanul is eltérjen. Nem a véletlen hibákról, a kisebb-nagyobb tévedésekről van szó, mert azok jelentéktelenek és kiegyenlíthetők egymást. Gyakran az új termékek ára tendenciózusan magasabb, mint amekkora árat a bekövetkezett változás indokolja. Ez a burkolt ármegállapítások egyik módja. Ezeket az árváltozásokat, — éppen mert az egyes vállalatok és igazgatóságok szándékos törekvései nyomán következtek be, — nem lehet a beszámolójelentésekben bekérni, és még kevésbé megkapni. Azt, hogy ilyen esetek előfordulnak, és ezeknek milyen a kihatása, csak külön és sajátos vizsgálattal lehet felderíteni. Éppen ezért csupán arra szorítkozhatunk, hogy az árszínvonal elemzésekor — felhasználva a minőségellenőrző és ármegállapító szervek, továbbá a kereskedelmi apparátus gazdasági anyagát — példák és hozzászólások segítségével jelöljük az árszínvonal alakulására ható tényezőkről is.

Az ipari áradási árak színvonalának változását az ún. „láncindexek” módszerével mérjük. Ez azt jelenti, hogy minden évben csak a közvetlen megelőző év árához számítjuk ki az árindexet és amikor az árszínvonal mozgását több éven át, valamely fix bázisidőszakkhoz viszonyítva kell kimutatni, akkor az ún. bázisindexeket a láncindexek összeszorításával képezzük. Például, ha az 1953. és 1954. közötti árváltozás indexe 105 százalék, továbbá 1954. és 1955. között 102 százalék, akkor az 1953. évi bázison számított árindex:

Év	Százalék
1953.	100,0
1954.	105,0
1955.	107,1

(Ugyanis $1,05 \cdot 1,02 = 1,071$)

Igaz ugyan, hogy a láncindexes módszernek vannak hibái: A láncolással készített árindexek az előző években bekövetkezett árváltozásokat ugyanis még akkor is mutatják, ha azok hatása már nem érvényesül, vagyis ha a változott árú termék termelését megszüntették, vagy súlyaránya lényegesen megváltozott. Például 1956-ban egy igazgatóságnál csupán egyetlen termék árat változtatják meg: 20 százalékkal felemelik, és ez az ármegállapítás az igazgatóság árszínvonalát átlagosan 2 százalékkal növeli. 1957-ben egyetlen termék ára sem változik, de az előbb említett cikk termelését megszüntetik. Az 1956. és 1957. közötti árindex tehát 100. Az 1955. és 1957. közötti bázis-árindex valószínűleg szintén 100 százalék, hiszen a termelt termékek közül egyik ára sem magasabb az 1955. évinél. Mégis a láncindexek szorzata $(1,02 \cdot 1,00 = 1,02)$ 2 százalékos ármegállapítást jelez 1957-re is. Ennek a módszernek a használata — a később ismertetett gyakorlati előnyökön kívül — mégis megengedhető, mert a többé-kevésbé azonos rendeltetésű cikkek meglehetősen magában foglaló cikksorozatban belül az áruk nagyjából egyenletesen alakulnak. Például a gajpajzszöveteken belül a különböző tartósságú, színű stb. szövetek árai között nagyjából meghatározott aránynak kell lennie, különben egyes szövetfélések raktáron maradnak, másokban pedig hiány keletkezik. Az árakat előbb-utóbb nivellálni kell. Így tehát, ha valamelyik szövetfélést termelését meg is szüntetik, a megmaradó szövetek árszínvonaláról közel azonos képet kapunk, mintha a termelésben nem következett volna be cserélődés. Természetesen itt is számolnunk kell azzal a hibaforrással, amit az „új termékek” ármegállapításával kapcsolatban vázolunk. Ha ugyanis például az új cikk árat tendenciózusan magasabban állapítják meg, mint a régiét, ugyanakkor a régi termékek közül a viszonylag olcsóbbak termelését megszüntetik, akkor a megmaradó termékek átlagos árszínvonalára esetleg magasabb lesz, mint amennyit a láncindex kimutat. Ilyen folyamatok figyelembevételéhez ugyanakkor a speciális vizsgálatok szükségesek, mint az új termékek aránytalan ármegállapításához.

Ez a hiba nem áll fenn akkor, ha a mindenkori árakat egyetlen fix időpont (pél-

dául 1954. január 1.) áraihoz viszonyítjuk. Ezzel szemben a bázis-indexes módszer-nél számolnunk kell más, de kihatásában az előbbivel legalább azonos méretű hi-baforrással. Ugyanis a forgalomba kerülő új termékek száma az évek során egyre növekszik és egy-két év múlva már ezek ára is ugyanúgy változhat, mint a régi termékeké. Mivel azonban az új termé-keknek a bázisidőpontban még nem volt árak, az összehasonlításnál kimaradnak, árváltozást mérni nem lehet. Hosszabb időszak után a torzítás jelentős méretűvé növekedhet.

Ezenkívül a bázisindexes módszer azt követelte volna meg, hogy az adatszolgál-tatók minden évben, tehát mondjuk négy év múlva is az 1954. január 1-től bekövet-kezett valamennyi árváltozást sorolják fel és gyűjtsék ki a termékek termelési értékét. Így például 1958-ban az ipar-igazgatóságoknak mindazon termékek ter-melési adatait közölniök kellett volna, amelyeknek ára 1950-ban elért az 1954. január 1-i áráktól, tehát amelyeket 1954., 1955., 1956., 1957. és 1958-ban változtat-tak. Erre a munkára még akkor is szük-ség van, ha mondjuk 1957. januártól 1958. december 31-ig egyetlen árváltozás sem következik be. Ez a nagyarányú munka nem állna arányban az elért eredménnyel.

Mivel a láncindexes módszer nem eredményez több hibát, mint a bázisindexes módszer, de ugyanakkor lényegesen ke-vezebb munkával oldható meg, a láncin-dexes eljárás mellett döntöttünk.

A láncindexes módszer még egy problé-mát vet fel, amely a munka technikát egyszerűsítéséből ered, ez pedig az előző év árának meghatározása. Ha a beszám-olási időszakot megelőző évben az árak változtak, akkor roppant nagy munkával ki kellene számítani az előző évi átlag-árakat és ezekhez az árakhoz kellene mérni a beszámolási időszak évi átlag-árait. Ehelyett a beszámolójelentésben az előző év közepén érvényben volt árakat kell alapul venni, ezeket tekintjük az év átlagárának. Ezen eljárásnak alátámasz-tására és a keletkező hiba nagyságrend-isére a következő elgondolás ad választ.

Az ipari termelői árindex kiszámításá-hoz az árváltozás kihatásaként jelentkező termelési értékkülönbséget megállapítása az alapvető feladat. Ezt az összeget úgy kapjuk meg, hogy a beszámolási idősza-kban felvett termelési értéket terméken-ként elosztjuk az egyedi árindexekkel és a kapott eredményből (amely a bázisidő-szak árain számított termelési érték) ki-vonjuk a folyóáron számított termelési ér-téket. Ez a módszer akkor helyes, ha az egyedi árindexeket éves átlagárakból számítjuk ki, majd ezekkel elosztjuk a beszámolási időszak termelési értékeit, és azután megállapítjuk a két termelési ér-ték közötti különbséget. Amennyiben nem ezt a módszert követjük, úgy kell eljárni, hogy a végeredmény az előzővel meg-egyezzék.

A rendszeresített beszámolójelentésben az árkülönbséget összegét számítjuk ki, anélkül, hogy akár a bázis-, akár a be-számolási időszak átlagárait meghatároztuk volna. Most be kell bizonyítanunk, hogy a nyert eredmény megegyezik azzal az összeggel, amelyet az átlagárak kimu-nkálása és az árindex szokásos formáinak alkalmazása esetén kapnánk.

Vegyük először a bázisidőszak árait. Mint fentebb már említettük, nem köve-teljük meg cikkekenként az évi átlagár ki-számítását, hanem az évközepti (június 30-i) árat tekintjük átlagárnak. Mekkora a hibalehetőség?

Ha az árak a bázisidőszak folyamán nem változtak, akkor bármelyik időpont ára pontosan megegyezik az évi átlagár-ral.

Ha azonban az árak évközben változ-tak, akkor az átlagár attól függően, hogy mekkora az árváltozás előtti és utáni ter-melés aránya, a két ár közül ahhoz lesz közelebb, amelyen a termelés nagyobb ré-szét elszámolták. Ha ezzel szemben mégis a június 30-i árat vesszük átlagárnak, ak-kor évi egyenletes termelést feltételezve, az első félévben bekövetkezett árcsökke-nés esetén a június 30-i ár a valódi át-lagárnál alacsonyabb lesz, míg az év má-sodik felében végrehajtott árcsökkentés esetén a június 30-i ár magasabb lesz, mint a helyes átlagár. (Ugyanis június 30-án még a régebbi magas ár volt ér-vényben). Így tehát minden olyan termé-k-nél, ahol évközben változott az ár, az al-

kalmazott módszer termékenként eltor-zítja az árváltozás mértékét.

Ha azonban az évközi árváltozások egyenletesen oszlanak meg az év külön-böző hónapjaiban, tehát ugyanannyi ter-mék árát csökkentik az első félévben, mint a másodikban, és az árváltozások összességéről kihatása egyenlő, akkor a jú-nius 30-i ár alkalmazása esetén pontosan annyit torzítottunk pozitív, mint negatív irányban, tehát a végső eredmény torzí-tástól mentes lesz.

Mekkora a reális alapja ennek a felté-telezésnek? Először is ismeretes, hogy az iparban az árváltozások nagyobb része január 1-i hatállyal lép érvénybe, így az esetek túlnyomó többségében a június 30-i ár pontosan megegyezik az évi átlag-árral. A hibaforrás tehát már viszonylag szűk területre szorul. Másodsorban nincs okunk azt feltételezni, hogy tendenciózusan az első félévben vagy csak csupa kis súllyal és kevésszámú, vagy csak a ter-melésben csupa nagy súllyal szereplő cikk árát változtatják meg, míg a másik fél-ében fordítva következik be az árváltozás. A hibaforrás kétségkívül fennáll, ami azt a feladatot tűzi elénk, hogy az évközi ár-változások időbeli megoszlására is fordít-sunk figyelmet.

Ezekután vizsgáljuk meg a beszámolási időszak árának figyelembevételét. Ott nincs semmi probléma, ahol a termékek ára a beszámolási év első napján válto-zott meg, és egész évben érvényben ma-radt, mert az új ár itt is megegyezik az évi átlagárral.

Ha a beszámolási év későbbi időpontjá-ban változik meg az ár, akkor úgy ka-punk helyes eredményt, hogy az egész évi termelésből csupán az árváltozás utáni időszak termelési értékét vesszük figye-lembe, és a beszámolási időszakhoz csak az árváltozás utáni új árat állítjuk be. Vegyük példaként azt az esetet, amikor valamely termék ára a bázisidőszakban változatlan volt, és azt a beszámolási év-ben október 1-én 20 százalékkal felemel-ték. A termelés minden negyedévben 200 tonna, az ár pedig 10, majd 12 forint volt.

Az egyedi árindex ezek szerint 12:10 =

1,20. A figyelembeveendő termelés meny-nysége 200 tonna, ennek az új áron szá-mított értéke 2400 forint. Ha ezt a ter-melési értéket elosztjuk az egyedi árindex-szel $2400 : 1,2 = 2000$ forint, akkor a bázis-időszak árain számított termelési értéket kapjuk meg. A két termelési érték kü-lönbsége $(2400 - 2000) = 400$ forint (ár-emelkedés). Ez az összeg pontosan meg-egyezik a különbséggel, amelyet a két átlagáron számított termelési érték kivonása útján kapunk.

Fentiekben az ipari termelői árindex elkészítésének csak főbb kérdéseivel fog-lalkoztunk. A gyakorlatban azonban nem-csak ezeknek előírás szerinti megvalósí-tása okoz feladatot, hanem jól meg kell oldani azokat a sokrétű, elvi és technikai problémákat is, amelyek a különböző he-lyi adottságoknak megfelelően a legkü-lönbözőbb formában tömegesen vetődnek fel, és amelyeket nem lehet egységes ki-töltési utasításban szabványozni. Az er-edmény attól függ, hogy egyrészt az igaz-gatóságok és minisztériumok mennyire is-merik fel ennek a munkának a jelentősé-gét, és milyen nagy gonddal foglalkoznak vele, másrészt, hogy problematikus ese-tekben mennyire képesek önállóan és ér-telemszerűen kiválasztani a helyes meg-oldást.

Az ipari termelői árak változásának méréséről a fent ismertetett rendszerben ez év elején szereztük az első tapasztala-tokat. Az elért eredmények és levont kö-vetkeztetések — akkor is, ha sok a problé-ma és azok egy részét talán nem is si-kerül teljesen megoldani — mégis előre-haladást jelentenek ezen a területen. A következő időszakban a hibák kiküszö-bölésével, a munka jobb felmérésével, és ütemezésével, reálisabb követelmények kiszabásával a kezdeti eredményeket to-vább lehet növelni és a jövőben jobban lehet biztosítani az árstatisztikai elemzé-sek feltételeit.

Árva János
Szabó László

A Begyűjtési Minisztérium statisztikai munkájának néhány kérdése

A 2002/13/1954. sz. MT határozat szerint „A beszámolási rendszer (program) kialakításának jelenlegi rendszerét úgy kell továbbfejleszteni, hogy az 1952. évi VI. törvényben meghatározott alapelvek megfelelően egy-egy minisztériumon belül az illetékes miniszter legyen felelős az egész területén folyó statisztikai munka megszervezéséért, tehát a beszámolási rendszer kialakításáért, a bizonylatok megteremtéséért, a rendszeres ellenőrzésért, a statisztikai fegyelem biztosításáért”.

A mezőgazdasági termékek szervezett begyűjtéséért, a begyűjtési tervek teljesítéséért elsősorban a Begyűjtési Minisztérium felelős. Ennek alapján a begyűjtési statisztika megszervezése is a Minisztérium feladata lenne. A Minisztérium azonban csak a begyűjtés elvi irányításával és megszervezésével foglalkozik, a mezőgazdasági termékek átvételét — a termények kivételével — más minisztériumok, illetve szervek irányítása alá tartozó vállalatok (az élő állatok, tej és bor átvételét az Élelmiszeripari Minisztérium vállalatai, a tojás, baromfi, zöldség és gyümölcs átvételét a földművelésszövetkezetek) végzik.

A begyűjtés elvi irányítását és szervezését a Minisztérium — a kb. másfél évvel ezelőtt létrehozott — begyűjtési hivatali szervezete útján biztosítja. E szervezet (a begyűjtési megbízottak széles hálózata, a járási és megyei begyűjtési hivatalok) elsősorban a kötelező beadással kapcsolatos feladatokat látja el, a szerződéses és szabadfelvételű adatokat ellenőrzi.

A fentiekben ismertetett szervezeti felépítés következtében a Begyűjtési Minisztérium, bár felelős az egész begyűjtési statisztikáért, nem feladata — a terményforgalmi vállalatok kivételével —, hogy az átvett vállalatok statisztikai munkáját megszervezze és ellenőrizze. A Begyűjtési Minisztérium irányelveket ad az érdekelt minisztériumoknak a vállalatok adatszolgáltatásának megszervezéséhez, annak érdekében, hogy a munkájához szükséges adatok rendelkezésre álljanak.

A következőkben vizsgáljuk meg, hogy a Begyűjtési Minisztérium hogyan tett eleget az említett minisztertanácsi határozatban megjelölt követelményeknek, hogyan alakította ki a begyűjtési hivatalok beszámolási rendszerét, az adatok bizonylati alátámasztását, továbbá hogyan szervezte meg a rendszeres ellenőrzést és szilárdította meg a statisztikai fegyelmet.

A Begyűjtési Minisztérium a begyűjtési hivatalok beszámolási rendszerének kialakítása terén kötségtelenül ért el eredményeket. 1955. folyamán egységesen szabályozta a községi begyűjtési megbízottak, a járási és megyei begyűjtési hivatalok adatszolgáltatási kötelezettségét. Ezzel megszüntette azt a helytelen gyakorlatot, hogy az egyes járási, vagy megyei hivatalok önkényesen, többször szakaszonként adategyenekkel terhelik az aljuk rendelt szerveket, sőt több esetben a vállalatokat is. Ugyanakkor a múlt év folyamán rendezte a Minisztérium a begyűjtést lebonyolító vállalatoknak a begyűjtési hivatalokkal szemben fennálló adatszolgáltatási kötelezettségét. Megszervezte az egységes nyilvántartási rendszert a vételi jegyek alapján, biztosította a statisztikai adatok nagy részének bizonylatát.

A begyűjtési hivatalok beszámolási rendszerének azonban több hibája van:

1. A begyűjtési szervezet beszámolási rendszere túlságosan bonyolult és túlméretezett.

Az egyes jelentéseket a begyűjtési megbízottaknak, illetve járási és megyei hivataloknak különböző időközönként kell elkészíteniük, például a termény és bor begyűjtéséről heti, az állatok és állati termékek begyűjtéséről dekad és havi jelentést rendszeresítettek. A gabonabegyűjtés időszakában két napos jelentést és hetenként kétszer cséplési jelentést is kér a minisztérium. A mezőgazdasági termelészövetkezetek beadásáról a beadást követő napon kell jelentést készíteni. Minden hó 20-án „Sertés fedezeti kimutatás”

c. jelentés, 28-án „Sertés begyűjtési határidő napló” c. jelentés készül stb., stb.

A községi megbízott hetijelentése kb. 150, havi jelentése pedig mintegy 200 adatot tartalmaz.

A községi megbízott a heti jelentésében adatokat szolgáltat arról például, hogy a termelők közül a cséplést (begyűjtést) hányan fejezték be (halmozva), mennyi a határidőn belül teljesített termelők száma (halmozva), a jelentés napján a hátralékosok száma ebből mennyi az egy hétnél régebbi hátralékos, mennyi a helyszínen elszámoltatottak száma, meg kell adni a helyettesítésre előjegyzettek, a tanácsi felszólítások számát stb.

A heti jelentés 150 adatából kb. 50 hasonló természetű.

A „Sertés begyűjtési határidő napló” c. havi jelentésben a községi megbízott a járási hivattalal név és cím megjelölésével köteles közölni, hogy a megnevezett termelő a következő hónapban mely napon adja át a sertést, a „Sertés fedezeti kimutatás”-ban (ezt a jelentést a Minisztérium is bekéri) azt is megadja, hogy három hónap múlva mennyi lesz a beadandó sertések száma és ezek jelenleg milyen súlyúak.

A megyei begyűjtési hivatalok saját szerveik adatszolgáltatásán kívül az átvétellel foglalkozó vállalatoktól is kapnak adatokat. A vállalatok jelentéseit, amelyeket a megyei hivatalok részére készítnek, igen részletesek és gyakoriak, például a tejbegyűjtésről a vállalatok napi, továbbá dekadjelentést adnak, ez utóbbiban címenként mutatják ki a begyűjtött tej mennyiségét. Havi jelentésükben közösenként és járásonként is közlik a kötelező beadásra átadott tej mennyiségét.

E lényegében párhuzamos adatszolgáltatások azt a célt kívánják szolgálni, hogy a begyűjtési szervek és vállalatok adatainak helyességét egyeztetés útján biztosítsák. Az adatok helyességének ilyen módon történő biztosítása elvileg helyes. Jelenleg azonban az egyeztetés csak igen nagy munkával lenne megvalósítható (az adatok közötti eltérések tisztázásához gyakran a vételi jegyekig lemenő egyeztetésre lenne szükség), ugyanakkor a begyűjtési szervek a rendszeres és gyakran elrendelt rendkívüli jelentések elkészítésével annyira igénybe van-

nak véve, hogy e munkát elvégezni nem tudják. Ezért általában csak megállapítják, hogy az adatok elternek, a részletes egyeztetés, a hibák megállapítása és így a felelősségrevonás rendszerint elmarad.

Ilyen körülmények között a párhuzamos adatszolgáltatás nem felel meg céljának. Súlyosbítja a helyzetet, hogy a Minisztérium megelégedve az egyeztetés formális lehetőségével, nem fektet elég súlyt az adatszolgáltatás megjavításának legfontosabb eszközére: a helyszíni ellenőrzésekre.

2. Gyakori a statisztikai jelentések módosítása. 1955. szeptemberében például a Minisztérium hetijelentést rendszeresített a kukoricaértékesítési és sertéshizlálási szerződés-kötésekről. A jelentést az utasítás kiadása után néhány nappal már kibővítették. A begyűjtési hivatalok 1955. II. félévi adatszolgáltatását októberben több olyan mutatóval (összes hátralékosok száma, határidőre át nem adott sertések mennyisége stb.) egészítették ki, amelynek szükségességét már a beszámolási rendszer júniusi rendezése alkalmával is előre láthatták volna.

A Begyűjtési Minisztérium ellenőrzési munkája egyes területeken fejlődött az utóbbi években. A Minisztérium például az adatok alapos ellenőrzésével biztosítja, hogy hamis vagy téves adatok alapján egy megye, járás vagy község se részesülhessen versenyjuttatásban stb. A Minisztérium ellenőrzési munkájának fejlődése azonban korántsem kielégítő. A begyűjtési szervek adatszolgáltatásának rendszeres ellenőrzését nem szervezték meg. Nem ellenőrzik kellőképpen a megyei hivatalok adatainak helyességét.

A megyei begyűjtési hivatalok a megye vezetőit a hozzájuk beérkező járási adatokból tájékoztatják. A járási hivatalból beérkező adatokat azonban érdemben nem mindig vizsgálják felül, előfordul, hogy az elentmondó állami és hivatali adatokat nem tisztázzák. Az alsóbb szerveknél kevés ellenőrzést végeznek, így a munka helyes elvégzéséhez sem adhatnak megfelelő útmutatást. A járási hivatalok statisztikai ellenőrző munkát jóformán nem végeznek, a végzett ellenőrzések is általában mechanikusak és nem járulnak hozzá a községi adatok megbízhatóságának megjavításához. Így például nem se-

gíthette elő a munka megjavítását a gyomai járási begyűjtési hivatal előadójának az endrődi begyűjtési hivatal ellenőrzési könyvében olvasható 1955. március 28-i bejegyzése: „Megállapítottam, hogy az előadó és a megbízottak között szakadék van, nincsen kollektív szellem. Utasítottam a vezető elvtársat, hogy a szakadékot 48 órán belül szüntesse meg, és a kollektív szellemet építse úgy ki, hogy egy az egészért és az egész egyért.”

A begyűjtési szervezet statisztikai beszámolórendszerének hibái és az ellenőrzés elhanyagolásának következményeként a közölt adatok nem egyszer hibásak. Például a Somogy megyei tabi járási begyűjtési hivatal 1955. augusztus 13-i jelentése szerint a termelészövetkezetek a jelentés időpontjáig 774 mázsa tavaszi búzát csempeltek, az augusztus 18-i jelentés szerint — az eddig elcsempelt gabonával együtt — csak 316 mázsa.

A Hajdú megyei Báránd község begyűjtési előadóját a püspökladányi járási begyűjtési hivatalnak telefonon 128 mázsa vágósertés begyűjtését jelentette, írásbeli jelentésében pedig 103 mázsa szerepelt. A püspökladányi begyűjtési hivatal összefüggésében — ahelyett, hogy megvizsgálta volna, melyik adat helyes — a telefonon jelentett mennyiséget szerepeltette, mivel az kedvezőbb volt. (A helyes adat 95 q.)

A Békés megyei Endrőd község begyűjtési megbízottja 1955. március 20-i dekádjelentésében 15 mázsa helyett 18 mázsa tojás és 12 mázsa helyett 14 mázsa baromfi begyűjtését jelentette. Versenyjelentésében 471 mázsa hús szerepelt a ténylegesen begyűjtött 345 mázsa helyett.

A szeghalmi járás 1955. I. negyedévi jelentése szerint a begyűjtési tervet vágómarhából 75,8, tejből 79,1 százalékra teljesítették. A tényleges tervteljesítés 37,9, illetve 77,2 százalék volt.

A Begyűjtési Minisztérium statisztikai munkájában fellelhető hibák forrásait főleg a túlzottan centralizált vezetésben és a statisztikai munka bizonyos mértékű lebecsülésében kell keresnünk.

A túlzott centralizációra mutat az a nagy számú, részletes és gyakori utasítás,

amelyet a Minisztérium a begyűjtési apparátus részére kiad. A nagytömegű utasítás végrehajtásának ellenőrzésére nincs lehetőség. Ebből adódik, hogy a Minisztérium a kiadott utasítások végrehajtását statisztikai jelentések rendszeresítésével igyekszik ellenőrizni. Ezt a megállapítást támasztja alá az is, hogy az adatszolgáltatással kapcsolatos számos kérdésben a Minisztérium közvetlenül intézkedik. Ehhez viszont igen részletes jelentésekre van szüksége.

A statisztikai munka lebecsülésére enged következtetni, hogy a kiadott utasítások nem mindig elég körültekintőek, egyértelműek. Az 1954. évi hátralekötőkre vonatkozó igen részletes felvételt például meg kellett ismételni, mert a kiadott utasítás nem volt megfelelő.

A statisztikai munka lebecsüléséről tanúskodik a statisztikai munka ellenőrzésének előzőekben ismertetett elhanyagolása is.

Végül ezt a megállapításunkat támasztja alá az a tény, hogy a statisztikai adatok mélyreható elemzését, az eredmények és hibák vizsgálatát a Minisztérium vezetői nemcsak az alárendelt szervektől, de még saját statisztikai osztályuktól sem mindig követelik meg.

A Minisztérium statisztikai osztályának rendszeresen, havonta és negyedévenként kiadott tájékoztató jelentései igen jól összeállított számanyagot tartalmaznak, amelyek nemcsak dokumentáció céljára, hanem közgazdasági elemzések készítésére is alkalmasak. Mégis e kiadványokban között szöveges értékelés általában csak a táblázatokból amúgyis kiolvasható adatokat ismétli.

Az ilyen jelentések nem segítik elő a Minisztérium vezetőinek munkáját, mert nem tájékoztatják az összefüggéseket és nem hívják fel a figyelmet az elkövetett hibákra és a hibák okaira.

A begyűjtési szervek statisztikai munkája csak úgy javítható meg, ha a Minisztérium a statisztikai adatszolgáltatás következtetés — az eddigigé alaposabb és rendszeresebb — ellenőrzésével, az ellenőrzések során szerzett tapasztalatok feldolgozásával és hasznosításával kialakítja a megfelelő, a jelenleginél egyszerűbb és számolási rendszer, megszilárdítja a statisztikai fegyelmet.

Lóránt Vilmosné

STATISZTIKAI TÁJÉKOZTATÓ

Az élelmiszeripar fejlődése az első öt éves terv időszakában

Az első és a második világháború között hazánk iparára a könnyűipar túlsúlya volt a jellemző.

A nehézségi, a könnyű- és az élelmiszeripar teljes termelése (váltakozóan áron)

Megnevezés	Termelési érték a gyártási termelésének százalékában	
	1938	1954
Gyártási összesen	100,0	100,0
Ebből:		
Nehézipar	38,7	52,6
Könnyű- és élelmiszeripar	61,3	47,4
Csak élelmiszeripar	21,2	21,4

A szocialista iparosítási politika megváltoztatta az ipar szerkezetét, a nehézségi és a könnyűipar termelési arányát, biztosította a nehézipar túlsúlyát.

A nehézipar gyors ütemű fejlődése azonban nem jelentette a könnyűipar és az élelmiszeripar fejlődésének lassúbbodását. Ellenkezőleg, a nehézipar elsődleges, a könnyűiparnál gyorsabb ütemű fejlődése biztosította mind a könnyű-, mind pedig az élelmiszeripar termelésének tartós emelkedését. Ha 1949-től vizsgáljuk a könnyű- és az élelmiszeripar volumenének növekedését a következőket láthatjuk:

A könnyű- és élelmiszeripar teljes termelésének alakulása (Index: 1949 = 100)

Év	Teljes termelés	
	Könnyű- és élelmiszeripar	Ebből élelmiszeripar
1919	100,0	100,0
1950	137,9	150,8
1951	172,0	180,0
1952	199,4	217,8
1953	208,1	240,3
1954	220,6	260,6

A termelési érték alakulása (Index: 1938 = 100)

Megnevezés	Évben					
	1938	1949	1950	1951	1952	1953
Élelmiszeripar	100,0	131,7	198,6	237,0	286,0	316,4
Malomipar	100,0	62,8	85,5	111,0	124,0	125,7
Sör-malmai	100,0	195,3	279,0	365,1	445,0	552,6
Édesipar	100,0	142,0	237,3	325,2	438,9	515,8

Igen jelentősen megnőtt az alábbi fontos élelmiszeripari cikkek termelése.

Főfontosabb élelmiszerek termelésének alakulása (Index: 1949 = 100)

A termék megnevezése	Évben					
	1949	1950	1951	1952	1953	1954
Liszt	100,0	137	174	136	187	181
Cukor	100,0	125	170	125	213	170
Sör	100,0	165	203	285	353	422
Szivar	100,0	88	116	141	153	173
Dobozolt konzerv	100,0	153	189	252	102	132
Kolbászek	100,0	194	248	182	255	246
Bírdó és szar	100,0	204	137	223	207	303
Vörösrák	100,0	172	131	212	192	234
Szalámik	100,0	155	175	250	251	300
Sajt	100,0	88	41	117	118	172
Rum-pálinka	100,0	352	304	490	530	801
Likőr	100,0	200	213	195	225	308
Rizs	100,0	120	185	179	212	296

A termelés gyors emelkedését elősegítette a korszerű technika alkalmazása. Az élelmiszeripar termelésének tökéletesítése, illetve új üzemek építése érdekében jelentős beruházásokat kellett eszközölnünk.

Az élelmiszeripari beruházások alakulása az első öt éves tervben
(Index: 1949 = 100)

Év	Százalék
1950	179,2
1951	174,3
1952	133,5
1953	261,0
1954	286,0

Az öt éves terv folyamán az élelmiszeripar 22 új üzemet kapott, több vállalatnál pedig nagyobb üzem bővítéseket hajtottak végre.

Az élelmiszeripari cikkek tárolása szük-

ségessé tette fejlett hűtőipar megteremtését. Új hűtőüzemeinket vidéken építettük. Így Győr, Debrecen, Kecskemét, Szeged kapott hűtőüzemet az öt éves terv időszaka alatt.

A termelőberendezéseket vizsgálva megállapítható, hogy 1938-hoz képest az erőgépek darabszáma csökkent. A csökkenés részben a háborús károk, részben pedig annak a következménye, hogy a gyengébb, korszerűtlen gépeket nagyobb teljesítményű gépekkel cserélték fel. 1949-hez viszonyítva azonban lényeges az emelkedés.

Az erőgépek számának alakulása

Megnevezés	1938	1949	1950	1951	1952	1953	1954
			évben				
Erőgépek száma	1938 = 100	100,0	55,1	66,8	87,9	93,3	90,8
	1949 = 100	—	100,0	115,1	150,5	161,2	159,3
							148,0

Különösen nagyarányú az emelkedés az elektromotoroknál, amelyeknek darabszáma az első öt éves terv utolsó évére megkétszereződött.

erő 1954-ben meghaladta az 1938. évi háztartási kétszeresét.

A gépek teljesítőképességének alakulása
(Hajtóerő: kW-ban)
(Index: 1938 = 100)

Év	Százalék
1950	115,3
1951	123,7
1952	138,4
1953	167,2
1954	225,8

Év	Százalék
1949	152,4
1950	170,2
1951	192,0
1952	168,9
1953	208,7
1954	210,4

A felhasznált villamosenergia mennyisége 1954-ben mintegy kilencszerese volt az 1938. évinek.

A korszerűbb, nagyobb teljesítményű gépek beállítása, a gépek számának állandó növekedése következtében a hajtó-

erő 1954-ben meghaladta az 1938. évi háztartási kétszeresét.

A termelés ésszerű megszervezése a termelés koncentrálását, a közép- és nagyüzemek kialakítását tette szükségessé.

Az élelmiszeripar gyárainak megoszlása a termelési érték nagysága és az alkalmazott átlagos munkáslétszám nagyság-csoportja szerint a következő:

A gyárak száma a termelési érték nagysága szerint százalékban

Termelési érték	1938	1949	1950	1951	1952	1953	1954
			évben				
Legfeljebb 10 millió Ft	82,5	78,6	62,0	73,3	59,9	42,9	31,2
10–50 millió Ft-ig	17,5	21,4	29,2	18,7	34,1	39,2	41,4
50–100 millió Ft-ig			4,4	4,7	0,6	11,0	10,5
100 millió Ft-on felül			8,8	3,3	2,4	6,9	10,9
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A gyárak száma az átlagos munkáslétszám nagyságcsoportja szerint százalékban

Munkáslétszám	1938	1949	1950	1951	1952	1953	1954
			évben				
Legfeljebb 50 munkásig	89,5	69,6	54,3	68,7	54,4	42,7	33,0
50–100 munkásig	4,2	10,1	11,4	6,8	12,7	19,3	22,1
100–300 munkásig	5,3	17,6	17,4	12,3	20,7	25,7	28,9
300–600 munkásig	1,0	2,7	8,0	5,4	5,9	6,7	7,4
600-on felül			8,0	6,8	6,3	6,9	8,6
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Jelenleg az élelmiszeripari munkáslétszám háromnegyed része közép- és nagyüzemben dolgozik. A termelési érték 70 százalékát a közép- és nagyüzemek állítják elő.

Az öt éves terv időszakában jelentősen emelkedett az élelmiszeripari munkások száma, valamint az egy munkásra eső termelési érték.

A munkások száma és az egy munkásra eső termelési érték
(százalék)

Megnevezés	1949	1950	1951	1952	1953	1954
			évben			
Ipari munkások létszáma	100,0	109,0	109,9	134,1	153,6	167,3
Egy munkásra eső termelési érték	100,0	146,4	163,8	162,5	156,4	161,2

Az élelmiszeripar előtt a szocializmus megvalósításáért vívott harcban igen fontos feladatok állnak. Élelmiszeripari termékeink mennyiségének növekedése és minőségének javítása a lakosság fogyaszt-

tási igényeinek egyre jobb kielégítésével közvetlenül hozzájárul a lakosság élet-színvonalának emeléséhez.

Molnár Tibor

A budapesti építőipari szövetkezetek fejlődése

Budapesten az első építőipari szövetkezet 1948-ban alakult. Az első budapesti építőipari szövetkezet megalakulása óta a szövetkezeti építőipar jelentős fejlődésen ment keresztül. 1955. év végén a Budapesti Építőipari Kisipari Szövetkezetek Szövetsége (KISZÖV) irányítása alá már 34 építőipari, 4 építőanyagipari és 1 vasipari szövetkezet tartozott.

A szövetkezetekben dolgozók létszáma évről évre emelkedett. 1949-ben a budapesti építőipari szövetkezetekben összesen 95, 1954-ben 3356, 1955-ben 3434 fő dolgozott.

A szövetkezetekben dolgozók létszámának növekedésével együtt emelkedett az egy szövetkezetben dolgozók átlagos száma is. 1949. évben egy szövetkezetben átlag 32, 1954-ben 102, 1955-ben 101 termelő dolgozott.

Az építőipari szövetkezetek átlagos termelő létszáma

Év	Átlagos létszám (fő)
1949	95
1950	132
1951	464
1952	2237
1953	3131
1954	3356
1955	3434

Az 1949. évben egy szövetkezet évi teljes termelése 1523 000 forint volt. 1955-ben ez 6 377 000 forintra emelkedett, ami több mint négyszerese az 1949. évinek.

Az építőipari szövetkezetek évi teljes termelése

Év	Termelési érték (1000 Ft)
1949	4 570
1950	7 094
1951	10 610
1952	104 270
1953	175 780
1954	194 374
1955	216 880

Az egy főre jutó termelés értéke az elmúlt hét esztendő alatt 31 százalékkal emelkedett. Míg az 1949. évben 48 105 forint, addig 1955-ben 63 142 forint értékű termelés jutott egy dolgozóra.

A szövetkezetekbe tömörült dolgozók munkája eredményes volt. Méréjük minden évben nyereséggel zárult. 1955-ben egy-egy szövetkezet nyeresége már több mint kétszerese volt az 1949. évinek.

Az építőipari szövetkezetek évi nyeresége	
Év	Nyereség (1000 Ft)
1949	332
1950	1010
1951	3140
1952	15 078
1953	23 223
1954	19 957
1955	27 886

Az építőipari szövetkezetek egyik legfontosabb feladata, amint ezt a Minisztertanácsnak „Az építőipar munkaerőhelyzetéről és az építőipari szervezetekkel kapcsolatos intézkedésekről” szóló határozat kimondja: „...a lakosság építési és tatarozási igényeinek kielégítése”. Ennek ellenére a Budapesti Építőipari KISZÖV már az éves termelési tervének készítésénél sem tartja be gyakran a Minisztertanács fenti határozatát. Egyes szövetkezetek (például a Bútorművelő, az Univerzál, a Lakásválasztó kisipari szövetkezetek) egyáltalán nem irányoznak elő a lakosság részére végzendő munkát, más szövetkezetek pedig termelési előirányzatuknak csak igen alacsony hányadát tervezik közvetlen a lakosság szükségleteinek kielégítésére.

A Szovjetunió népgazdaságának fejlődése

A Szovjetunió Kommunista Pártjának XX. kongresszusa áll ma az egész haladó emberiség érdeklődésének középpontjában. A magyar nép is mély érdeklődéssel tanulmányozza a XX. kongresszus anyagát. A nemzetközi helyzet sokoldalú, alapos marxista elemzése mellett különös figyelmet, lelkesedést és szinte csodálatot váltanak ki a Szovjetunió gazdasági helyzetét és fejlődésének perspektíváit ismerető tények és elemzések.

E cikk nem kívánja bemutatni a szovjet népgazdaság egészének fejlődését, csupán

Néhány építőipari szövetkezet termelési terve (1000 forintban)

Művelet	1955			
	I. negyedévi		II. negyedévi	
	épitőipari termelési terv	ebből: közvetlenül a lakosság részére végzendő munka	épitőipari termelési terv	ebből: közvetlenül a lakosság részére végzendő munka
IX. ker. Bádógos Ksz.	910	10	1340	10
IV. ker. Lakáskarbantartó Ksz.	1090	0	1280	6
X. ker. Lakáskarbantartó Ksz.	1200	4	1515	6
XIV. ker. Lakáskarbantartó Ksz.	1140	0	1205	8

A budapesti építőipari szövetkezetek 1955-ben csak 6 354 000 forint értékű munkát végeztek közvetlenül a lakosság részére, ami az 1955. évi építőipari jellegű termelésüknek csak 3,5 százaléka. 1954-hez viszonyítva a közvetlenül a lakosság részére végzett termelés 3,7 százalékkal csökkent annak ellenére, hogy az építőipari jellegű termelés 5 százalékkal növekedett.

Ezen a helyzeten kíván változtatni a Minisztertanácsnak „Az építőipar szervezeti kérdéseiről” hozott újabb határozata, amely — a lakosság építőipari szükségleteinek jobb kielégítése érdekében — az építőipari szövetkezeteket arra kötelezi, hogy építőipari tevékenységük 50 százalékát a lakosság szükségleteinek kielégítésére fordítsák.

Nobilis Gábor

a szocialista ipar és mezőgazdaság fejlődésének legjellemzőbb vonásaival foglalkozik.

A SZOVJET IPAR ÉS MEZŐGAZDASÁG FEJLŐDÉSE 1913-TÓL 1940-IG

A világ első győzelmes szocialista forradalma gazdaságilag elmaradott országban győzött, ahol a gazdasági és politikai életben erősen meggyökerezett feudális maradványok gátolták a termelők fejlődését.

Oroszország, Franciaország, Anglia, Németország és az Egyesült Államok 1913. évi ipari termelését összehasonlítva a következő képet kapjuk:

Az ipari össztermelés 1913-ban
(Oroszország ipari termelése = 100)

Franciaország	218
Anglia	458
Németország	581
Egyesült Államok	1448

Planojevo Hozzájáruló, 1939. 3. szám adatai alapján.

A cári Oroszország — amely mind a terület nagysága, mind a lakosság száma tekintetében megelőzte ezeket az országokat — az ipar fejlettsége szempontjából messze elmaradt a fejlett kapitalista államok mögött. 1913-ban Anglia ipari termelése csaknem ötször, az Egyesült Államoké több mint tizennégyeszer akkora volt, mint Oroszországé s így az első világháború előestéjén a cári Oroszország az egy főre jutó ipari termelés nagysága szempontjából sokszorosan lemaradt a ve-

zető kapitalista országok mögött, és Európa egyik legelmaradottabb országa volt.

A fiatal szovjet állam által a cári Oroszországtól átvett örökség azonban még ennél is súlyosabb volt, mivel a polgárháború és a külföldi intervenció pusztításai következtében 1920 végén a nagyipari termelés az 1913. évinek csak 13,8 százalékát tette ki.

Csak ebben az összefüggésben, csak ilyen történelmi távlatban mérhető fel a szovjet gazdasági fejlődés teljes jelentősége.

A szovjet népgazdaság évszázados gazdasági elmaradottságát történelmileg rendkívül rövid idő alatt küzdötte le. Két ötéves terv (1926–1937) leforgása alatt a Szovjetunióban a szocialista iparosítás eredményeként az ipari össztermelés volumene már meghaladta a főbb nyugat-európai országok ipari össztermelésének volumenét: Németországtól 17 százalékkal, Angliától 46 százalékkal, Franciaországtól 2,3-szer. Ezt az eredményt az ipari termelés hatalmas arányú növekedése tette lehetővé.

A Szovjetunió és a főbb kapitalista országok ipari termelésének növekedése

Ország	1913.	1929.	1933.	1935.	1937.	1938.
	éven					
Szovjetunió	100	104,3	380,5	562,0	816,4	908,8
Egyesült Államok	100	170,2	108,7	128,6	156,9	122,7
Anglia	100	99,1	87,0	104,0	121,9	113,7
Németország	100	113,0	75,4	105,9	129,3	133,6
Franciaország	100	139,0	107,0	91,0	101,0	93,7

Forrás: Szocialistácsiesszke sztruktúráltató SzSzSzR. 1933–1938. 31. old.

A Szovjetunióban az ipari termelés növekedésének üteme tehát messze felülmúlta a főbb kapitalista országokét. A növekedés egyenletes üteme a szocialista rendszer fölünyét bizonyítja a kapitalista gazdaság felett, melynek fejlődését időről időre mélyreható válságok rázkódtatták meg.

Az ötéves tervek idején a Szovjetunió-

6 Statisztikai Szemle

ban egy sor teljesen új iparág létesült: a szerszámgépgyártás, a traktoripar, a gépkocsipar, a repülőgépipar, a vegyipar sok más stb. Új ipari központokat építettek az Uralban, a Volga mentén, Szibériában, a Távol-Keleten stb.

A főbb iparágak és a legfontosabb termékek termelése a következőképpen alakult:

Főbb iparágak és ipari termékek termelése a Szovjetunióban az első és második öt éves terü végén

Megnevezés	Mértékegység	1913.	1928.	1932.	1937.	1937. év az 1913. év	1937. év az 1932. év
		éven			százalékában		
Vasfeldolgozó ipar	milliárd rubel (1926-27. évi árakon)	1,4	2,2	9,4	27,5	19,6-szer	2,0-szer
Vegyipar	"	0,450	0,610*	1,97	5,94	13-szor	2,0-szer
Szén	millió t	29,1	35,5	64,4	128,0	4,4-szer	2,0-szer
Nyervek	"	4,2	3,3	6,2	14,5	3,5-szer	2,0-szer
Acél	"	4,2	4,2	6,0	17,7	4,2-szer	3,0-szer
Olaj és gáz	"	9,2	11,7	22,3	30,5	3,3-szer	136,7
Villamosenergia	milliárd kWó	1,0	5,0	13,5	30,4	10-szer	2,7-szer
Cement	ezer t	1 520	2 232	2 710*	5 459	3,6-szer	2,0-szer
Gépkocsik	ezret db	—	1,4*	49,7**	211,4***	—	4,2-szer
Traktor	"	—	26,7	148,5	451,5	—	3,0-szer
Kombájn	"	—	—	14,5	128,8	—	8,8-szer

* 1929. évi termelés

** 1933. évi termelés

*** 1938. évi termelés

Forrás: Kuzmenko: A szovjet népgazdaság a statisztika tükrében. Moszkva, 1946., oroszul.

A szocialista iparosítás folyamán teljesen megváltozott a népgazdaság jellege. A Szovjetunió elmaradott mezőgazdasági országból fejlett ipari ország lett, s az iparon belül is a termelőeszközök gyártása jutott túlsúlyra a fogyasztási cikkek gyártásával szemben.

A: ipari termelés részaránya és szerkezete a Szovjetunióban

Megnevezés	1913.	1928.	1932.	1937.
	éven			
Ipari és mezőgazdasági össztermelés	100,0	100,0	100,0	100,0
Ebből:				
a) ipari termelés	42,1	54,5	70,7	77,4
b) mezőgazdasági termelés	57,9	45,5	29,3	22,6
Ipari össztermelés	100,0	100,0	100,0	100,0
Ebből:				
a) A szektor	40,7	53,0	53,3	57,8
b) B szektor	59,3	47,4	46,7	42,2

Forrás: Kuzmenko: A szovjet népgazdaság a statisztika tükrében. Moszkva, 1946., oroszul.

A gépgyártás nagyarányú fejlesztése (míg a gépgyártás részaránya az ipari össztermelésben 1913-ban 7,3 százalék volt, 1937-ben már 26,9 százalékra emelkedett) lehetővé tette az egész népgazdaság át-szervezését az új, modern technika alapján. Ezt bizonyítja, hogy az új vagy teljesen felújított üzemek részesedése a nehézipari termelésben 1936-ban 84 százalék volt, 1937-ben az ipari termékek több

mint 80 százalékát az öt éves tervek ideje alatt épített üzemek bocsátották ki.

A szovjet iparban végbement nagyarányú fejlődés eredményeként a Szovjetunió 1937-ben a világ ipari termelésében a második helyre került az 1913-ban elfoglalt ötödik helyet szemben, Európában pedig már az első helyet foglalta el. Az egy főre eső termelés tekintetében azonban még elmaradt a vezető kapitalista országok mögött.

A Szovjetunió helye a világ ipari termelésében

Megnevezés	1913		1929		1937	
	Világ	Európa	Világ	Európa	Világ	Európa
Ipari össztermelés	5	4	6	4	2	1
Gépipar	4	3	4	3	2	1
Mezőgazdasági gépgyártás	5	3	4	3	1	1
Villamosenergia	15	7	9	6	3	2
Szén	6	5	6	5	4	3
Nyervek	5	4	6	5	3	2
Acél	5	4	5	4	3	2
Cement	6	5	8	6	4	3

Forrás: Szocializációske sztróitelszto SzSzSzt, 1933-1938., 25. oldal.

Az elmúlt öt éves tervek időszaka alatt a mezőgazdaság is nagy változáson ment keresztül. A kollektivizálás eredményeként likvidáltak a kizsákmányoló osztályok utolsó maradványát, a kulákságot, az elaprózott kisparaszti gazdaságokat pedig szocialista nagyüzemekbe egyesítették. A második öt éves terü végére a szovjet mezőgazdaságban mintegy 242 000 kolhoz, 4000 szovhoz és 5800 géppálmás működött, s az egyénileg dolgozó parasztság is a mezőgazdasági össztermelésben másfél százalékra zsugorodott.

A szovjet mezőgazdaság fejlődését az az 1930-as évek elején a vetésterület nagyarányú növekedése jellemezte (1929-1932-ig az évi átlagos növekedés 4,8 százalék volt), majd 1933-tól áttértek a vetésterület gyors növeléséről a mezőgazdasági növények terméshozamának emelésére (1933-tól 1937-ig a gabonatermék átlagos terméshozama 9,1 mázsára növekedett az ezt megelőző öt év 7,5 mázsás terméshozamával szemben).

A több mezőgazdasági termékek termelése a következőképpen alakult a Szovjetunióban:

Főbb mezőgazdasági termékek össztermelése (millió mázsa)

Megnevezés	1913.	1929.	1932.	1937.
	éven			
Összes gabonatermék*	801,0	717,4	898,0	1 202,0
Ebből:				
a) tavaszi és őszi búza	262,0	188,8	277,3	408,0
b) búzatermék aránya az összes gabonatermékben (%)	32,7	26,3	30,9	30,0
Cukorrépa	109,0	62,5	89,9	218,6
Burgonya	233,1	456,3	492,5	650,3
Gyapott	7,4	8,6	13,2	25,3

* Búza, rozs, árpa, zab, kukorica.

Forrás: Szocializációske sztróitelszto SzSzSzt, 1933-38.

Az adatokból kitűnik, hogy a kollektivizálás után meggyorsult a növekedés üteme a növénytermelésben. Figyelemre méltó, hogy a gabonatermék össztermelésén belül a búzatermék gyorsabban növekedett, mint a többi gabonafélék termelése.

A növénytermelés gyors fejlődésének alapja a mezőgazdaság gépekkel való fokozott ellátása volt. Ezen a téren jelentős sikereket ért el a Szovjetunióban. 1937-

ben a Szovjetunió traktorállománya többszörösen meghaladta a fejlettebb nyugat-európai kapitalista országok traktorállományát, s e téren csak az Egyesült Államok mögött maradt el. Azonban a jobb kihasználás következtében a szovjet traktorkar négy-szer több munkát végzett az Egyesült Államokénál! Az 1000 hektárra jutó traktorok száma illetően a Szovjet-

* Phavovok Hozzájárulva, 1939. évi 3. sz.

unió 1938-ban Európában az első helyek egyikén állott.

A gépesítés eredményeként nőtt a munka termelékenysége a kolhozokban, ami különösen azért volt fontos, mert lehetővé tette, hogy a mezőgazdaság munkaerőjét adjon át az iparnak. 1932 és 1937 között a mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma 13 százalékkal csökkent, ugyanezen idő alatt azonban a mezőgazdasági termelés nem esett vissza, hanem egyenletesen nőtt.

Az állattenyésztés alakulása jóval kedvezőtlenebb volt, mint a növénytermelésé.

Az állatállomány a kollektivizálás kezdetén megközelítőleg az 1916. évi színvonalon mozgott, sőt a szarvasmarha-, juh- és a kecskeállomány magasabb volt a forradalom előttinél, de 1930 és 1933 között az állatállomány nagymértékben csökkent, amit hosszú évek alatt csak részben tudtak pótolni. 1938-ban a szarvasmarha- és a sertésenyésztés terén már meghaladták a forradalom előtti színvonalat, de a ló-, a juh- és a kecskeállomány még alatta maradt az 1916. évinek.

A Szovjetunió állatállománya
(millió darab)

Megnevezés	1916.	1929.	1930.	1933.	1937.	1938.	1938. év	
							1916.	1933.
							évesh viszonyítva százalékkal	
Ló	35,1	34,0	30,2	16,6	16,7	17,5	49,8	105,4
Szarvasmarha	58,9	68,1	62,5	38,4	57,0	63,2	107,3	164,6
Juh és kecske	117,2	147,9	108,8	50,2	81,3	102,5	88,7	204,2
Sertés	20,3	20,9	13,6	12,4	22,8	30,3	159,7	292,8

Forrás: Szólin M. 13. k. Szikra, Budapest. 1951. 310. old. és A leninizmus kérdései. Szikra. Budapest. 1953. 694. old.

A két ötéves terv eredményeinek alapján a Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának XVIII. kongresszusa feladat-ként tűzte ki, hogy be kell hozni, és túl kell szárnyalni a főbb kapitalista országokat gazdasági téren is, azaz az egy főre jutó termelés mennyisége tekintetében. A kongresszuson jóváhagyott harmadik ötéves terv végrehajtása nagy lépést jelentett volna e téren.

A terv előirányzata szerint 1942-ben a Szovjetunióban az egy főre jutó ipari termelés terén megközelítették volna Németország és Anglia 1937. évi színvonalát, és jelentősen — 59 százalékkal — meghaladták volna e téren Franciaország 1937. évi színvonalát, de alatta maradtak volna még az Egyesült Államok 1937. évi színvonalánál. Egyes legfontosabb termékek egy főre jutó termelése terén mutatkozó lemaradás behozása még több ötéves terv teljesítését követelte meg.

A német fasiszták támadása azonban megszakította a harmadik ötéves terv teljesítését és hatalmas károkat okozott a szovjet népnek. A Szovjetunió népgazdaságának és polgárainak okozott közvetlen

anyagi kár 679 milliárd rubelre tehető, nem emlíve az anyagilag fel nem mérhető, mintegy hétmilliós emberáldozatot.

AZ IPAR ÉS MEZŐGAZDASÁG FEJLŐDÉSE A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ UTÁN

A háborús pusztítások nyomainak el-tüntetése és a szovjet népgazdaságnak új, az 1940. évinél jóval magasabb színvonalra való emelése az 1946—1950. évi negyedik és az 1951—1955. évi ötödik ötéves tervben valósult meg. E két ötéves terv teljesítésének eredményeként 1955 végén az ipari termelés több mint háromszorosan haladta meg a háború előtti 1940. évi termelést, és több mint húszszorosan múlt felül az 1929. évi színvonalat.

A szovjet ipar növekedésének üteme továbbra is meghaladta a főbb kapitalista országok iparának növekedési ütemét, mely a militarizálás következtében gyorsabb volt, mint általában a két világháború között.

A: ipari termelés évi átlagos növekedése
1950-1951 1954-ig

Ország	Évi átlagos növekedés
Szovjetunió	13,2
Egyesült Államok	2,6
Anglia	2,5
Franciaország	5,2
Német Szövetségi Köztársaság	11,4*

* A nyugat-német ipar magas növekedési üteme főként a helyreállítási munkákkal kapcsolatos.

Az ipari termelés növekedését a háború utáni időszakban is a nehézipar elsődleges fejlődése jellemezte. 1950-ben a termelőeszközök gyártása 189 százalékkal, a fogyasztási cikkek termelése pedig 176 százalékkal növekedett a háború előtti (1940. évi) színvonalhoz viszonyítva. 1955-ben a termelési eszközök gyártása 91 százalékkal, a fogyasztási cikkek pedig 76 százalékkal volt magasabb mint 1950-ben, azaz 1940-hez viszonyítva több mint há-

rom és félszeresére, illetve több mint háromszorosára emelkedett. A nehézipar gyorsabb növekedése következtében az ipar két alosztálya közötti aránya a következőképpen alakult:

A Szovjetunió ipari termelésének megoszlása
A és B szektor szerint

Megnevezés	1940.		1955.*	
	évesh		évesh	
A szektor	61,0	70,0	61,0	70,0
B szektor	39,0	30,0	39,0	30,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

* Beállítás.

A fontosabb alapanyagok termelésének emelkedését a következő adatokból láthatjuk:

A fontosabb alapanyagok termelése a Szovjetunióban

Megnevezés	Mértékegység	1940.				1955. év	
		évesh				1940-hez viszonyítva	
Villamosenergia	milliárd kWó	48,3	90,8	147	166	3,4-szeres	
Acél	millió t	166	200	346	391	2,4-szeres	
Ásványolaj	"	31	37,8	58	70	2,2-szeres	
Nyersvas	"	15	19,4	30	33	2,2-szeres	
Arca	"	18,3	27,3	41	45	2,5-szeres	

Forrás: A Szovjetunió Minisztérium mellett működő Központi Statisztikai Hivatal közleményei.

A legfontosabb alapanyagok termelése a Szovjetunióban 1954-ben több mint négyszáztízötte ki a főbb nyugat-európai kapitalista országok együttes termelésének. Így például 1954-ben egyedül a Szovjetunióban annyi kőszén és villamosenergiát termeltek, mint Anglia és a Német Szövetségi Köztársaság együttesen, annyi acél, mint Anglia, a Német Szövet-

ségi Köztársaság és Olaszország együttesen, a szovjet nyersvastermelés pedig meghaladta Anglia, a Német Szövetségi Köztársaság és Belgium együttes nyersvastermelését.

Az ásványolajtermelés kivételével a Szovjetunió minden főbb alapanyag világtermelésében fokozta részesedését.

A Szovjetunió és a főbb kapitalista országok szén- és villamosenergia-termelésének részese

Megnevezés	Szovjetunió		Egyesült Államok		Anglia		Németország	
	1938.*	1954.	1938.*	1954.	1938.*	1954.	1938.*	1954.***
	évesh							
Szén	10,4	20,2	27,7	22,0	18,0	13,3	13,4	7,5
Ásványolaj	11,7	8,5**	50,7	45,0**	-	-	0,2	0,4
Nyersvas	17,9	23,2	23,9	41,1	5,5	9,4	22,0	9,4
Acél	16,7	15,4	20,2	36,0	9,6	8,4	20,7	7,8
Villamosenergia	8,0	10,8	31,3	34,8	5,6	5,4	12,2	5,0

* A világ ipari termelése Kína nélkül.

** A világ ásványolajtermelése Kína nélkül.

*** Német Szövetségi Köztársaság.

Statistical Yearbook, 1954. Monthly Bulletin of Statistics, 1955. október és Csou En-laj 1954. szeptember 20-ai beszéde (Tartós békéért, népi demokráciáért) 1954. okt. 3-ai alapján számított.

A második világháború utáni időszakban jelentősen — bár a nehézipari termelésnél lassabban — emelkedett a fogyasztási cikkek gyártása is a Szovjetunióban. Az alapvető fogyasztási cikkek gyártása a következőképpen alakult:

Néhány fontosabb közszükségleti cikk termelése a Szovjetunióban

Megnevezés	Mértékegység	1940.	1950.	1954.	1954. év	
		éven		az 1940.	az 1950.	év százalékában
Pamutszövet	millió m	3 863	3 840	5 550	143,6	144,5
Gyapjúszövet	"	120	155	242	201,6	156,1
Selyemszövet	"	75	150	516	6,8-szer	380,9
Bőrűbél	millió pár	205	205	251	127,0	137,0
Hús	ezer t	1 150	1 207	2 170	188,6	171,2
Cukor	"	1 436	1 694	2 793	194,3	164,8
Konzervek	millió doboz	1 000	1 480	2 502	250,2	173,1

Forrás: Oltov ekonomiceszkovo polozenija Evrópi v 1954 godu.

A legutóbbi 2–3 évben a nehézipar egyes ágaiban is — elsősorban a gépgyártásban — jelentősen emelkedett a közszükségleti cikkek termelése. Ennek tudható be a forgalomba hozott járművek, mosó- és porszívógépek, villanyvasalók, fémágyak stb. mennyiségének és választékának jelentős növekedése.

Kevésbé kielégítő a mezőgazdaság terén elért eredmények. Bár a szovjet mezőgazdaság termelése meghaladja a háború előtt, azonban növekedése elmarad az ipari termelés emelkedése és a lakosság növekvő szükségletei mögött. Ezért a szovjet kormány különös figyelmet fordított és fordít a mezőgazdasági termelés terén mutatkozó elmaradás gyors kiküszöbölésére.

A növénytermesztésben a legfontosabb feladatknak jelölték meg a gabonatermék össztermelésének gyors növelését. Ezt a célt szolgálta a szűz- és parlagföldek nagyarányú feltértele és bevetése.

1954–1955-ben mintegy 33 millió hektár szűzföldet törtek fel, ami kb. egyharmada a Szovjetunió területének.

A Szovjetunió állatállományának (millió darab)

Megnevezés	1941.	1953.	1953*	1954*	1955*
	január 1	október 1			
Szarvasmarha	54,5	56,6	63	64,9	67,0
Rővid: tehén	27,8	24,3	26	27,5	
Sertés	27,5	28,5	17,6	51,0	52,1
Ló	21,0	15,3			
Juh és kecske	91,6	109,9	114,9**	117,3**	121,9**

* A korábbi évekkel való összehasonlítást megnehezíti az állatállomány új utópotjának.

** Csak juh.

Forrás: N. Sz. Hruscsov 1953. szeptember 3-i beszéde. (Szabad Nép, 1953. szeptember.)
A Szovjetunió Minisztériumainak mellett működő Központi Statisztikai Hivatal közleményei.

Az állattenyésztés elmaradása a takarmánybázis hiányával függött össze. Ezért helyezték a Szovjetunióban nagy súlyt a takarmánygabona (elsősorban a kukorica) termesztésének meggyorsítására. 1955-ben az előző évihez viszonyítva négyszeresére növelték a kukorica vetésterületét, amely így elérte a 18 millió hektárt. A hatodik ötéves terv 1960-ra a kukorica vetésterületének újabb 10 millió hektárral való növelését irányozza elő.

A HATODIK ÖTÉVES TERV FŐBB IPARI ÉS MEZŐGAZDASÁGI ELŐIRÁNYZATAI

A nemrég nyilvánosságra hozott új ötéves terv irányvonala új távlatokat nyitott meg a szovjet népgazdaság fejlődésében. A tervben megjelölt hatalmas feladatok méltán váltottak ki egyrészt csodálatot és elismerést a békészerető és haladó közvéleményben, másrészt zavart és megdöbbenést az imperialista körökben.

E cikk keretében csupán a terv néhány főbb ipari és mezőgazdasági előirányzatára kívánjuk felhívni a figyelmet.

Az új ötéves terv szerint a legfontosabb ipari termékek 1960. évi termelése a következő lesz:

A legfontosabb alapanyagok és közszükségleti cikkek gyártása a Szovjetunióban 1960-ban

Megnevezés	Mértékegység	1960. évi előirányzat	Az 1960. év az 1940. év százalékában
Villamosenergia	milliárdkW	320	602
Szén	millió t	293	357
Ásványolaj	"	135	435
Nyersvas	"	63	353
Acél	"	68,3	373
Cement	"	55	948
Pamutszövet	millió m	7 270	189,6
Gyapjúszövet	"	303	303
Selyemszövet	"	1 074	14-szeres
Cipő	millió pár	455	206
Hús	ezer t	3 050	343

Forrás: Az SZKP Központi Bizottságának terveze. Az SZKP XX. kongresszusának irányelvei a Szovjetunió 1956–1960. évi hatodik népgazdasági fejlesztési ötéves tervéhez. Szabad Nép 1956. január 16.

Az új ötéves terv ipari előirányzatának teljesítése nagy lépést fog jelenteni a Szovjetunió fő gazdasági feladatának, az előbbi megvalósítása terén. A legfontosabb

sabb ipari termékek előirányzott növekedés üteme azt bizonyítja, hogy a Szovjetunióban minden szükséges feltétel megvan ahhoz, hogy történelmileg rövid idő alatt elérje és túlszárnyalja gazdasági téren a főbb kapitalista országokat.

Az új ötéves terv legfontosabb ipari termelési előirányzatai összehasonlítva az ötödik ötéves terv előirányzataival a következőket mutatják:

Az ötödik és hatodik ötéves terv fontosabb ipari előirányzatai

Megnevezés	Az ötödik ötéves terv előirányzata az 1950. évi termelés százalékában	A hatodik ötéves terv előirányzata az 1950. évi termelés százalékában
Ipari össztermelés	170	165
Földművelés és energiatermelés		
Villamosenergia	180	188
Szén	143	152
Ásványolaj	185	191
Gáz	180	388
Vaskohászat		
Nyersvas	176	150
Acél	162	151
Hengerek	164	152
Szénfeldolgozás		
Finomított szén	190	180
Alumínium	260	210
Horgany	250	177
Vasérc	153	104
Ön	180	142

Gépipar		
Gépgyártás összesen*	kb. 200	180
Kohászati berendezések	185	163
Ásványolajipari berend.	350	248
Vasipari berendezések	330	184
Géptulcsók	120	146
Traktor	110	107

Vegy- és élelmiszeripar		
Műtrágya	186	204
Máróanyag	170	177
Kalciumhidroxid	184	168
Cement	220	245
Pala	290	295

Fogyasztási cikkek		
Pamutszövet	161	123
Gyapjúszövet	154	145
Lábbeli	184	153
Hús	192	178
Hal	158	157
Növényi olaj	177	165
Konzerv	210	178

* Főneműmunkással együtt.

Az adatok alapján megállapíthatjuk a következőket:

A második világháború utáni időszakban jelentősen — bár a nehézipari termelésnél lassabban — emelkedett a fogyasztási cikkek gyártása is a Szovjetunióban. Az alapvető fogyasztási cikkek gyártása a következőképpen alakult:

Néhány fontosabb közszükségleti cikk termelése a Szovjetunióban

Megnevezés	Mértékegység	1940.	1950.	1954.	1954. év	
		évenként			az 1940. év	az 1950. év
Pamutszövet	millió m	3 863	3 840	5 550	143,6	144,5
Gyapjúszövet	"	120	155	242	201,6	150,1
Selyemszövet	"	75	130	516	6,9-szer	306,9
Bőrdaubell	millió pár	205	205	251	137,0	137,0
Hús	ezer t	1 150	1 207	2 170	188,6	171,2
Cukor	"	1 436	1 694	2 793	194,3	164,8
Konzervek	millió doboz	1 091	1 480	2 502	256,2	173,1

Forrás: Obaor ekonomiceszkovo polozsenija Evrópi v 1954 godu.

A legutóbbi 2—3 évben a nehézipar egyes ágaiban — elsősorban a gépgyártásban — jelentősen emelkedett a közszükségleti cikkek termelése. Ennek tudható be a forgalomba hozott jégszekrények, mosó- és porszívógépek, villanyvasalók, fémágyak stb. mennyiségének és választékának jelentős növekedése.

Kevésbé kielégítő a mezőgazdaság terén elért eredmények. Bár a szovjet mezőgazdaság termelése meghaladja a háború előtt, azonban növekedése elmarad az ipari termelés emelkedése és a lakosság növekvő szükségletei mögött. Ezért a szovjet kormány különös figyelmet fordított és fordít a mezőgazdasági termelés terén mutatkozó elmaradás gyors kiküszöbölésére.

A növénytermesztésben a legfontosabb feladatként jelölték meg a gabonatermék előállításának gyors növelését. Ezt a célt szolgálta a szűz- és parlagföldek nagyarányú feltérése és bevetése.

1954—1955-ben mintegy 33 millió hektár szűzföldet törtek fel, ami kb. egyharmada a Szovjetunió területének.

A Szovjetunió állatállománya (millió darab)

Megnevezés	1941.	1953.	1953*	1954*	1955*
	január 1	október 1			
Szarvasmarha	54,5	56,6	62	64,9	67,0
Évelő: tehén	27,8	24,3	26	27,5	-
Sertés	27,5	28,5	17,6	51,0	52,1
Ló	21,0	15,3	-	-	-
Juh és kecske	91,6	109,9	114,9**	117,5**	124,9**

* A korábbi évekkel való összehasonlítást megnehezíti az állatszámítás új időpontja.

** Csak juh.

Forrás: N. Sz. Hruscsov 1953. szeptember 3-i beszéde. (Szabad Nép, 1953. szeptember.)
A Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Központi Statisztikai Hivatal közleményei.

Az állattenyésztés elmaradása a takarmánybázis hiányával függött össze. Ezért helyeznek a Szovjetunióban nagy súlyt a takarmánygabona (elsősorban a kukorica) termesztésének meggyorsítására. 1955-ben az előző évihez viszonyítva négyeszeresére növelték a kukorica vetésterületét, amely így elérte a 18 millió hektárt. A hatodik ötéves terv 1960-ra a kukorica vetésterületének újabb 10 millió hektárral való növelését irányozza elő.

A HATODIK ÖTÉVES TERV FŐBB IPARI ÉS MEZŐGAZDASÁGI ELŐIRÁNYZATAI

A nemrég nyilvánosságra hozott új öt éves terv irányvonala új távlatokat nyitott meg a szovjet népgazdaság fejlődésében. A tervben megjelölt hatalmas feladatok méltán váltottak ki egyrészt csodálatot és elismerést a békeszerető és haladó közvéleményben, másrészt zavart és megdöbbenést az imperialista körökben.

E cikk keretében csupán a terv néhány főbb ipari és mezőgazdasági előirányzatára kívánjuk felhívni a figyelmet.

Az új öt éves terv szerint a legfontosabb ipari termékek 1960. évi termelése a következő lesz:

A legfontosabb alapanyagok és közszükségleti cikkek gyártása a Szovjetunióban 1960-ban

Megnevezés	Mértékegység	1960. évi előirányzat	Az 1960. év az 1940. év arányában
Villamosenergia	milliárd kW	330	662
Szén	millió t	593	357
Ásványolaj	"	135	436
Nyersvas	"	63	353
Acel	"	68,3	273
Cement	"	55	948
Pamutszövet	millió m	7 270	189,5
Gyapjúszövet	"	363	303
Selyemszövet	"	1 074	14-szeres
Cipő	millió pár	455	206
Hús	ezer t	3 950	343

Forrás: Az SZKP Központi Bizottságának terveze. Az SZKP XX. kongresszusának irányelvei a Szovjetunió 1956—1960. évi hatodik népgazdasági-tervezési öt éves tervéhez. Szabad Nép 1956. január 16.

Az új öt éves terv ipari előirányzatának teljesítése nagy lépést fog jelenteni a Szovjetunió fő gazdasági feladatának, az előbbi megvalósítás terén. A legfontosabb

sabb ipari termékek előirányzott növekedés üteme azt bizonyítja, hogy a Szovjetunióban minden szükséges feltétel megvan ahhoz, hogy történelmileg rövid idő alatt elérje és túlszárnyalja gazdasági téren a főbb kapitalista országokat.

Az új öt éves terv legfontosabb ipari termelési előirányzatai összehasonlítva az ötödik öt éves terv előirányzataival a következőket mutatják:

Az ötödik és hatodik öt éves terv fontosabb ipari előirányzatai

Megnevezés	Az ötödik öt éves terv előirányzata az 1950. évi termelés százalékában	A hatodik öt éves terv előirányzata az 1960. évi termelés százalékában
Ipari összesítés	170	165
Fűtőanyag- és energiatermelés		
Villamosenergia	180	188
Szén	143	152
Ásványolaj	185	191
Gáz	180	388
Fekvőerő		
Áram	176	199
Acel	162	151
Hengereltár	164	152
Származéktermelés		
Fémfontított rúd	190	199
Alumínium	260	210
Horgany	250	177
Nikkel	153	164
Ól	180	142

Gépipar		
Gépgyártás összesen*	kb. 200	180
Kohászati berendezések	185	163
Ásványolajipari berend.	350	248
Vegyipari berendezések	330	184
Gépkocsi	120	146
Traktor	119	197
Vegy- és élelmiszeripar		
Műtrégya	188	204
Marcoszló	179	177
Kalcinált szód	184	168
Cement	230	245
Pala	260	205

Fogyasztási cikkek		
Pamutszövet	161	123
Gyapjúszövet	154	145
Lábbeli	134	133
Hús	192	178
Hal	158	157
Növényi olaj	177	163
Konzerv	210	178

* Fémgyémunkálással együtt.

Az adatok alapján megállapíthatjuk a következőket:

a) Az új ötéves terv az ipari termelés valamennyi ágában gyorsütemű fejlesztést irányoz elő.

b) A fejlesztés üteme az ipar egészében s ágainak többségében — így a kohászatban és a gépgyártásban is — valamivel lassabb lesz mint az előző ötéves tervben volt. (Szem előtt kell tartani azonban, hogy az új ötéves tervben az ipari termelés százalékos növekedése az előző ötéves terv mintegy 1,9 százalékos növekedésével egyenlő volument jelent.)

c) Különös figyelmet érdemel az, hogy a fűtőanyag és energiatermelés fejlesztését meggyorsítják: mind a villamosenergia, mind a szén, az ásványolaj és a gáztermelés növekedési előirányzata nagyobb, mint az előző ötéves tervben volt.

d) A mezőgazdaság előtt álló feladatok megoldása szempontjából nagyjelentőségű a műtrágya és a traktortermelés növekedési ütemének fokozása.

A Szovjetunió fő gazdasági feladatának megoldása csak a korszerű technika alapján s a munka magasabb fokú termelékenységével érhető el. Ezért az új ötéves tervben rendkívül nagy súlyt helyeznek a termelés technikai színvonalának emelésére: átfogó automatizálási programot írtak elő és a műszergyártás gyors ütemű fejlesztését határozták el. A műszerek és az automatizáláshoz szükséges eszközök termelése összesen 3,5-szeresére emelkedik. (Például az ellenőrző és szabályozó műszerek termelése 4,0-szeresére, a számoló és lyukkártya gépeké 4,5-szeresére, a villamos mérőműszereké 3,0-szeresére, az optikai-mechanikai műszereké 3,0-szeresére, az elektromos műszereké 2,6-szeresére.)

A technikai színvonal emelése alapján a hatodik ötéves terv az iparban a munka termelékenységének 50 százalékos növeledést irányozza elő.

Az ipari termelés növeledésének fontos

forrásoként a terv a meglevő termelési kapacitások jobb kihasználását jelöli meg.

A termelés előirányzott növeledésének a jobb kapacitáskihasználásból eredő hányada*

Megnevezés	százalék
Széntermelés	35 (25)
Olajtermelés	34
Burgonyatermés	47
Nikkeltermelés	60
Nyersvasgyártás	35 (30)
Traktorgyártás	69
Gépkocsigyártás	55
Cementgyártás	32 (30)

* Ahol rendelkezésre állt, zárójelben közöljük az előző ötéves terv előirányzatát is.

1955 és 1960 között jelentősen fokozni kívánják az iparvállalatok specializálását. A specializálás fokozása elő fogja segíteni az önköltség csökkentését és a minőség javítását. Ezzel egyidejűleg a gazdasági egységet képező vidékeken belül kibővítik a vállalatok közötti kooperációt.

Tovább gyorsítják a keleti országrészek ipari fejlesztését. A keleti területeken elsősorban a fűtőanyagigényes és villamosenergia igényes iparágakat fejlesztik, míg a Szovjetunió európai részén — sőt az Urban is — korlátozzák ezek további kiépítését. Az új iparvállalatokat általában a nyersanyagbázis közvetlen közelében építik.

Nagy feladatok állnak az új ötéves tervben a mezőgazdaság előtt is. A terv 1960-ra a gabonatermelés 180 millió tonnára való emelését, a nyersgyapottermelés 56 százalékos, a cukorrépa-termelés 54 százalékos, a burgonyatermelés 85 százalékos, a főbb állati termékek termelésének átlagosan 100 százalékos emelését irányozza elő. E feladatok sikeres teljesítését a gépésztés, valamint a munka termelékenységének nagyarányú emelésével kívánják biztosítani.

A hatodik ötéves terv a traktorállomány több mint kétszeresére való emelését és a kombájnokok számának 160 százalékos növeledést irányozza elő.

A főbb mezőgazdasági gépek számának alakulása a Szovjetunióban (ezerben)

Megnevezés	1940.	1955.	A mezőgazdaság számára 1955-1960 között átadásra kerülő gépek (előirányzat)
	évben	évben	
Traktor*	684	1 400	1 650
Gabonakombajn	182	350	680
Telergépkocsik	228	450	

* 15 lőeresre átszámítva.

Forrás: N. A. Bulganin, Az iparfejlesztés feladatairól, Szikra, Budapest, 1955. 6. old.
Az SZKP Központi Bizottságának terveiről, Az SZKP XX. kongresszusának irányelvei a Szovjetunió 1954-1960. évi hatodik népgazdaságfejlesztési ötéves tervéhez, Szobad Nép, 1956. január 10.

A továbbiakban számos eddig nem gyártott mezőgazdasági gép gyártását (hidraulikus vezérlésű traktorok, traktorra szerelhető mezőgazdasági gépek stb.) a régebben gyártott géptípusok modernizálását, a villamosenergia széleskörű alkalmazását, a terméshozam növelését biztosító vegyi anyagok termelését vették tervbe.

Nagy jelentőségűek a gépállomások munkájára vonatkozó irányelvek, melyek 1960-ra előírják a gépállomások villamosításának befejezését, a traktorok és kombájnokok napi teljesítményének legalább 30-35 százalékos növelését és a traktormunkák önköltségének mintegy 16 százalékos csökkentését.

Az ipari és a mezőgazdasági termelés növekedésének alapján az új ötéves terv feladatátul a szovjet nép anyagi jólétének és kulturális színvonalának további jelentős emelését tűzi ki.

Az ötödik ötéves terv utolsó évében, 1955-ben az ipari munkások és alkalmazottak realbére 91 százalékkal volt magasabb az 1940. évinél és 39 százalékkal haladta meg az 1950. évit. A parasztok jövedelme 122 százalékkal emelkedett 1940-hez viszonyítva és 50 százalékkal volt magasabb az 1950. évinél. Az új ötéves terv a nemzeti jövedelem 60 százalékos, a munkások és alkalmazottak realbéreének átlagosan 30 százalékos, a kolhozparasztok jövedelmének pedig átlagosan 40 százalékos növekedését írja elő. Ez azt jelenti, hogy 1960-ban a munkások és alkalmazottak realbére másfélszerese, a parasztok jövedelme pedig több mint kétszerese lesz a háború előtti színvonalnak.

Az állami lakásépítkezést az új ötéves tervben mintegy 200 százalékkal kívánják növelni.

Hatalmas eredményeket érték el a Szovjetunióban a gazdasági és a műszaki szakemberek képzése terén. Míg az 1927-28-as tanévben a szovjet főiskolákon mindössze 160 000 diák tanult, addig 1954-55-ben 1,8 millió diák tanult. Az ötéves terv kezdetén a népgazdaságban mindössze 146 000 közép- és felsőfokú végzettséggel rendelkező szakember dolgozott, ma

mintegy 5 és félmillió. Ezen a téren a Szovjetunió a világon az első helyet foglalja el; ami nem kis mértékben foglalkoztatja és nyugtalanítja a nyugati sajtót.

Az ötéves terv új hatalmas feladatokat állít az iskolai és az egyetemi oktatás ki- és fejlesztése és színvonalának emelése elé. A terv előírja az általános középiskolai (10 osztályos) képzésre való áttérést s a középfokú és felsőfokú végzettséggel rendelkező szakemberek számának 150 százalékos növelését.

Összefoglalólag megállapíthatjuk: az elmúlt három évtizedben a Szovjetunióban az ipar páratlan ütemben fejlődött. Ez a fejlődés gyorsabb volt még a leggyorsabb ütemben iparosodó kapitalista ország, az Egyesült Államok iparának növekedésénél is.

A Szovjetunió 1929-től 1960-ig, azaz ke- reken 30 év alatt nyersvastermelését négy millió tonnáról 53 millió tonnára, acélttermelését 4,9 millió tonnáról 68,3 millió tonnára, villamosenergiatermelését pedig 6,2 milliárd kilowattórától 320 milliárd kilowattórára emeli. Az Egyesült Államok ugyanezt a fejlődést a nyersvastermelésben 60 év alatt, az acélttermelésben 50 év alatt, a villamosenergiatermelésben pedig 45 év alatt érte el. E két fejlődési időszak összehasonlításánál figyelembe kell még vennünk, hogy míg az Egyesült Államok gazdaságában a háború nem okozott károkat, sőt a háborús konjunktúra serkentően hatott a gazdasági fejlődés menetére, ugyanakkor a Szovjetunióban a második világháború pusztításai egy időre megszakították a szovjet gazdaság töretlen fejlődését és a népgazdaság helyreállítása hatalmas anyagi áldozatokat igényelt.

A gyorsütemű fejlődés eredményeként a szovjet ipar előtt reális feladatként áll az a célkitűzés, hogy az elkövetkező évek folyamán elérje és túlhaladja a legfejlettebb kapitalista országokat az egy főre eső termelés tekintetében is.

Fóti Istvánné

Pravda, 1956. február 3.

A második indiai öt éves terv

Az indiai közgazdasági sajtó az utóbbi időben sokat foglalkozik az új indiai öt éves terv problémáival. Amint ismeretes, Indiában az első öt éves terv időszaka 1955-ben lezárult és 1956-ban már a második öt éves terv végrehajtásához kezdnek hozzá.

Az eddig megjelent közlemények alapján az új indiai öt éves terv következő jellegzetességeire mutathatunk rá:

1. A tervek szerint a második öt éves terv célkitűzései jóval nagyobbak lesznek, mint az első voltak s így a terv jelentősége mind az indiai gazdaság, mind a nemzetközi gazdasági élet szempontjából túlnő az első öt éves terv jelentőségén.

2. A második öt éves terv az ipar — ezen belül elsősorban a nehézipar és a közlekedés — gyorsított fejlesztésére összpontosítja a rendelkezésre álló erőforrásokat, s így az ország elmaradt gazdasági szerkezetének bizonyos fokú megváltoztatására törekszik, amíg az első öt éves terv központi célkitűzése a mezőgazdaság fejlesztése és az öntözéses gazdálkodás kiterjesztése volt.

3. Fontosak ezenkívül a terv társadalmi jellegű célkitűzései is. A tervek szerint ugyanis a második öt éves terv idején a beruházások nagy részét a már állami tulajdonban lévő vállalatoknak juttatják, illetve elsősorban állami tulajdonú képező új létesítményeket szándékoznak létrehozni. (Ez a célkitűzés elsősorban a kulcsiparágakra, így a szén-, vas-, acéliparra, a hajó- és repülőgépgyártásra, valamint az ásványolajiparra vonatkozik.)

Ebben az összefüggésben érdemes megemlíteni, hogy Nehru egyik nyilatkozatában — a távolabbi jövőre vonatkozóan — felvetette a bankok államosításának a gondolatát is.

A második öt éves terv célkitűzéseire vonatkozó főbb adatok — az eddigi közlések alapján — a következők:

A nemzeti jövedelem évi növekedését körülbelül hat százalékra, az egész terv-időszakra vonatkozóan 25–27 százalékra tervezik. Az első öt éves terv első három

éve alatt a nemzeti jövedelem együttes növekedése 12,5 százalék volt, így tehát a második öt éves terv célkitűzése reálisnak látszik. A beruházások aránya a megnövekedett nemzeti jövedelemben 11 százalék lesz, szemben az 1951–55-ös időszak 7 százalékal.

A második öt éves tervben az összes beruházások előirányzata kb. kétszerese az első öt éves terv előirányzatának. Az 1956-tól 1960-ig terjedő tervidőszak alatt a még nem végleges tervek szerint kb. 63 milliárd rupiát ruháznak be. Ennek a megoszlására vonatkozó adatok eddig még nem jelentek meg, viszont ismeretese a nettó állóalpnövekedés megoszlására vonatkozó adatok. A nettó állóalpnövekedés megoszlása a tervek szerint a következőképpen fog alakulni:

Nettó állóalpnövekedés a második öt éves terv alatt a főbb nemgazdasági ágazatokban

Megnevezés	Nettó állóalpnövekedés (millió rupia)	Az összes nettó állóalpnövekedés százaléka
Mezőgazdaság és kőszén, erdőgazdálkodás (folyvizeszámításokkal és öntözéssel együtt)	9 500	17,1
Energiaipar	5 000	8,9
Közlekedés és távközlés	9 000	16,1
Ipar és hányászat (kőszén kivételével)	14 000	25,0
Építkezés	13 500	24,0
Készletek és egyéb	5 000	8,9
Összesen	56 000	100,0

Forrás: Industry and Labour, 1955. október 1.

Az összes beruházásokon belül az ipari és közlekedési beruházásoknak, az ipari beruházásokon belül a nehézipari beruházásoknak biztosítanak elsőbbséget.

Az ipari beruházások megoszlása

Megnevezés	százalék
Vas- és acélipar	30,4
Gépipar és felszerelés előállítás iparágak	20,3
Vegyipar (nehézipar kivételével)	22,2
Kis- és falusi ipar	11,3
Egyéb	12,8
Összesen	100,0

New Age, 1955. október 1-én alapján számított.

1 000 indiai rupia = 240,33 forint.

¹ Az első indiai öt éves tervre vonatkozóan lásd Simon József: India gazdasági helyzete a második öt évben. (Statistikai Szemle 1955. 6. sz. 572–581. old.) c. cikket.

A jelentős ipari beruházások az ipari legfontosabb iparágak termelésére vonatkozó célkitűzéseket és az első öt éves terv során elért eredményeket.

Főbb iparágak termelésének alakulása az első és a második öt éves terv alatt

Megnevezés	Az első öt éves tervre vonatkozó adatok			A második öt éves terv feladatai	Az 1960–61. évi előirányzat az 1955–56. évi termelés százaléka
	1950–51. (bázis év)	1953–54.	1955–56. (becsülés)	1960–61. évi előirányzat	
	évi termelés				
Nyersvas (millió t)	1,1	1,1	0,35	1,8	514,3
Acél (")	1,1	1,1	1,3	5,0	384,0
Cement (")	2,7	4,0	4,8	10,0	208,3
Alumínium (ezer t)	3,7	3,8	4,0	40,0	1 000,0
Szén (millió t)	32,0	30,0	37,0	90,0	102,2
Vasérc (")	3,0	4,0	4,0	13,0	325,0
Mangánérc (")	1,0	2,0	2,0	3,5	175,0
Négyévesgyártási cikkek (%)	-	-	100,0	-	300,0
Műtárgyak (%)	-	-	100,0	-	400,0
Öröplőanyag (millió ton)	18,0	19,6	20,0	25,0	125,0
Páncsolt (millió yard)	3 718,0	4 906,0	5 000,0	5 500,0	110,0
Cukor (millió t)	1,1	1,1	1,4	2,1	

Forrás: Industry and Labour, 1955. október 1.

A mezőgazdasági beruházások arányának csökkenése természetesen nem azt jelenti, hogy Indiában ne kívánnak mondani a mezőgazdaság fejlesztéséről. Világosan kitűnik ez a következő táblából, amely a mezőgazdasági termelés emelésére vonatkozó célkitűzéseket tartalmazza.

A főbb mezőgazdasági termékek termelésének alakulása az első és a második öt éves terv alatt

Megnevezés	Az első öt éves tervre vonatkozó adatok			A második öt éves terv feladatai	Az 1960–61. évi előirányzat az 1955–56. évi termelés százaléka
	1950–51. (bázis év)	1953–54.	1955–56. (becsülés)	1960–61. évi előirányzat	
	évi termelés				
Gabona (millió t)	50,0	65,7	66,0	76,0	115,2
Egyéb élelmiszerek (%)	-	-	100,0	-	125,0
Öröplőanyag (millió ton)	2,0	3,0	4,2	5,8	138,0
Nyerskenyér (millió t)	5,0	4,6	5,0	7,5	150,0
Olajos magvak (millió t)	5,1	5,6	5,6	7,0	125,0
Dohány (ezer t)	258,0	250,0	250,0	300,0	120,0
Tea (millió ton)	607,0	675,0	675,0	750,0	111,0

Forrás: Industry and Labour, 1955. október 1.

Az új öt éves terv idején mintegy 12 millió új munkalehetőség nyílt meg.

A mezőgazdasági termelés emelését jó részét az öntözéses gazdálkodás kiterjesztésével akarják elérni. A tervek szerint 1960-ban az öntözött területek 40 millió hektárt fognak elérni. (1950-ben 20 millió hektárt öntöztek Indiában.)

mezőgazdaságban	8 800 000–9 700 000 személy számára,
banyságban	300 000–400 000 személy számára,
gyárakban	1 200 000–1 400 000 személy számára,
szőlő- és borsfeldolgozó iparban	300 000–400 000 személy számára,
szőlő- és borsfeldolgozó iparban	2 000 000 személy számára,
állami gazdálkodásban	500 000 személy számára.

A terv egyes egészségügyi, kulturális és szociális célkitűzései a következők:

Szociális területről az első és a második öt éves terv időszakai alatt

Megnevezés	Az első öt éves tervre vonatkozó adatok			A második öt éves terv feladatai	Az 1960-61. évi előirányzat az 1955-56. év százházalékában
	1950-51. (bázis év)	1953-54.	1955-56. (becslés)	1960-61. évi előirányzat	
	évtelen				
Kórházi ágyak száma (ezerben)	107,0	112,0	125,0	250,0	200,0
Orvosok száma (ezerben)	65,0	70,0	80,0	125,0	125,0
Városi házak (ezerben)	10 100,0	12 000,0	15 000,0	15 000,0	125,0
Iskolázás (a 6-14 éves korú gyermekekből az iskolába járók aránya százalékában)	32,0	40,0	50,0	150,0	

Forrás: Industry and Labour, 1955. október 1.

Amint ezekből az adatokból láthatjuk, a második öt éves terv idején megkésztetik a kórházi ágyak, s csaknem 30 százalékkal növelik a képzett orvosok számát. Az általános műveltség emelése érdekében pedig a 6-14 éves korú gyermekek csoportjában 50 százalékkal emelik az iskolába járók arányát.

A lakásépítési program keretében hárommillió városi házat építenek s emellett nagymértékű falusi lakásépítkezési tevékenységet kívánnak kifejleszteni.

Amint a fentiekben láthattuk, az új indiai öt éves terv számos, az ország felmerkedése szempontjából igen fontos feladatot tűzött ki célul. A terv körüli viták azonban még nem zárultak le, s a terv végleges formája még nem alakult ki.

mert bizonyos indiai körök ellenzik a terv egyes alapvető célkitűzéseit, így többek között a nehézipar és az állami szektor fejlesztését.

Az Indiai Kommunista Párt azonban erélyes küzdelmet vív annak érdekében, hogy a tervnek az a változata győzedelmeskedjék, amely India égető gazdasági problémáira a lehető legjobb megoldást adja.

A Szovjetunió és India között az utóbbi időben megerősödött kapcsolatok s a szovjet népnél a népgazdaság fejlesztése terén szerzett gazdag tapasztalatai — amelyek kész megosztani az indiai néppel — minden bizonnyal termékenyen fognak hatni az indiai gazdaság fejlődésére is.

Simon Józsefné

STATISZTIKAI HIRADÓ

A „Fényes Elek” statisztikai kör megalakulása a Központi Statisztikai Hivatalban

A Központi Statisztikai Hivatalban, a hivatali DISZ szervezet keretében „Fényes Elek” néven Statisztikai Kör alakult.

A Kör a szakmai és tudományos továbbképzés érdekében célul tűzte ki, hogy elősegíti tagjainak közgazdasági, statisztikai fejlődését. Az alapszabálytervezet szerint a Kör célja a statisztikai munka és a közgazdasági elemzés továbbfejlesztése. Mindezek alapján a Kör eredményesebbé akarja tenni tagjai gazdasági, hivatali munkáját.

A Kör e célok megvalósítására a közgazdaságtudomány és a statisztika egyes elméleti és gyakorlati kérdéseiről a Központi Statisztikai Hivatalban havonta rendszeresen előadásokat tart, vitákat és ankétokat rendez, különböző időszerű kérdésekről pályázatokat ír ki és tanulmányok készítésére munkaközösségeket szervez.

A Kör Előkészítő Bizottsága 1956. január 19-én nyilvános ülést rendezett. Az ülésen az Előkészítő Bizottság nevében Nyilas András ismertette a Kör célját, az alapszabályzat és az 1956. évi munkaprogram tervezetét. Az ülés második napirendi pontjaként Ferge Sándorné felolvasta Mészáros István tanulmányát a Kör névadójának. Fényes Eleknek életéről és munkásságáról.

Az előadás rámutatott arra, hogy a magyar statisztika történetének jelentős haladói hagyományai vannak. Fényes Elek a hazáját forrón szerető, nemzetért minden áldozatra kész hazafi jelképe. Tudományos kutató munkáját az igazi tudós szerénysége, az igazság szenvedélyes szeretete és keresése jellemezte. A Kör a haladó magyar statisztikai tudomány egyik legkimagaslóbb képviselőjét éppen ezért választotta névadójául.

HELYREIGAZÍTÁS. A Statisztikai Szemle 1956. évi 1. sz. 35. oldalán az ábra címe helyesen: A műtrágyatermelés alakulása 1929—1954. évben.

IRODALOM

ВЕСТНИК
СТАТИСТИКИ

A Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő
Központi Statisztikai Hivatal folyóirata

1955. ÉVI 6. SZÁM

A helyi statisztikai szervek munkája
színvonalának emeléséért.

L. Volodarszkij: Az iparstatistika leg-
közvetlenebb feladatai.

F. Korrelj: A terméshozam indexei.

A. Bojarszkij: A termelés minőségi sta-
tisztikájának problémái.

A termelés ütemességének statisztikai
vizsgálata.

V. Krilov: A reprezentatív módszer al-
kalmazása a zemsztvosztisztikában.

M. Szorokopud: Az értéktöbblet ráta az
Egyesült Államokban.

G. Vladikin: A kuzbisevi Statisztikai Hi-
vatalnak a háztartásstatistika terén szer-
zett tapasztalatai.

M. Nicsij: Az általános üzemi költség-
gek elosztásának módszerei vegyes gép-
járműállomány esetében.

T. Kozlov: N. K. Druzsinin professzor:
Statisztikai előadások a kereskedelmi fő-
iskolák részére.

統計工作通訊

TUNGCSI KUNGCO TUNGHSZUN

(Statisztikai Hírek)

A Kínai Népköztársaság

Állami Statisztikai Hivatalának folyóirata

1955. ÉVI 9. SZÁM

Javítsuk meg a tervellenőrzést, így har-
coljunk első öt éves tervünk győzelméért.

Emeljük a vezetés színvonalát, küzdjünk
le a nehézségeket, s időben és országosan
hajtsuk végre az ipari ellenőrzéseket.

FOLYÓIRATSZEMLE

Vang-Szö-Hoa: Az alapfokú statisztikai
munka néhány kérdése.

Sjao-Ji-ven: Hogyan valósítsuk meg a
nem szocialista ipar statisztikai ellenör-
zését.

A beruházások pénzügyi befejezettsége
mértékének számítása.

STATISTICKÝ
OBZOR

A Csehszlovák Köztársaság
Állami Statisztikai Hivatalának folyóirata

1955. ÉVI 8. SZÁM

J. Kozák: A mezőgazdasági termékek
vetésterületének összeírásával kapcsola-
tos ellenőrzés módszeréhez.

S. Ginzburg: A városi és kerületi la-
kosság vásárlólapjainak megtervezése a
Szovjetunióban.

A. Cerny: A teljes termelés és a bér-
alapfelhasználás viszonyának kérdése az
iparban.

Dr. Fr. Vávrowszky: A használatra át-
adott lakások kimutatása.

J. Novák—dr. V. Trnka: A vasúti sta-
tisztika egyes időszéri kérdései.

A gazdasági eredmény terve teljesítési
százalékának kiszámítása.

Dr. V. Haas: A munkaképzetlenséggel
járó betegségek nyilvántartásának és
statisztikájának jelenlegi helyzete.

1955. ÉVI 9. SZÁM

Dr. Fr. Vávrowszky: A munkatermelé-
kenységi terv teljesítésének szerepe a
termelési terv teljesítésében.

A fogyasztói kereslet vizsgálata a ház-
tartási költségvetések statisztikájának
alapján.

IRODALOM

191

Jiri Skolka: A változatlan és változó
allományú index helyes és téves magya-
rázata.

Dr. Vl. Srb—M. Kucera: A gyermek-
halandóság alakulása Csehszlovákiában.

A. Podesva: A városstatistika problé-
mái.

J. Bulina: B. Korda gazdasági indexei.

PRZEGLĄD
STATYSTYCZNY

A Lengyel Közgazdasági Társaság
statisztikai szakosztályának folyóirata.

1955. ÉVI 2. SZÁM

St. Szulc: Az emberi élet meghosszabbí-
tásának kérdése a demográfia megvilá-
gításában.

E. Vielrose: Lengyelország népessége a
háború utáni években a potenciális de-
mográfia szempontjából.

A. Karpinski: A beszámlás túlbuján-
zása ellen folytatott harc kérdései.

J. Oderfeld: A munkahely átbocsátóké-
pesége.

I. Morsztynkiewicz: A Központi Statisz-
tikai Hivatal könyvtára.

A Központi Statisztikai Hivatal mate-
matikai-statisztikai bizottsága.

St. Szulc: A népességi kérdések tudomá-
nyos vizsgálatára alakult nemzetközi
unió tagjainak közgyűlése.

1955. ÉVI 3. SZÁM

B. Szulc: A nemzeti jövedelem fizikai
terjedelme dinamikájának vizsgálata.

W. Sochacki: A kommunális és lakás-
statistika helyzete és időszéri kérdései.

St. Szulc: Az emberi társadalom öreg-
szik.

Z. Michalkiewicz: A termelési mutató-
szám kiválasztása a munkatermelékeny-
ség kiszámításakor a konfekció iparban.

T. Puchalski: A munkateljesítmény- és
a munkaversenymórnak statisztikai elem-
zése.

REVISTA DE STATISTICĂ

A Román Népköztársaság Minisztertanácsa mellett
működő Központi Statisztikai Igazgatóság folyóirata

1955. ÉVI 3. SZÁM

I. Ferenbac: Az iparvállalatok osztá-
lyozása iparágak szerint.

G. Hegyi: Az iparvállalati önköltség
helyes elemzéséért.

I. Marinescu: A városi közhasználatú
közlekedési eszközök utasforgalmának
minőségi mutatószámairól.

I. Dirmon: Új beruházási statisztikai
beszámolórendszer.

V. Ionescu: Az önköltség elemzése az
állami gazdaságokban.

I. Chertes: Az új technika fejlesztésé-
nek és bevezetésének statisztikája.

I. Teich: A termelés ütemességének
összehasonlító mutatószámairól.

V. Urseanu—V. Weiss: Értekezlet a
valószínűségelmélet és a matematikai
statistika alkalmazásáról az iparban.

1955. ÉVI 4. SZÁM

H. D. Sterian: A gépipar a népgazdaság
műszaki alapjai rekonstrukciójának és bő-
vítésének eszköze.

G. Tarau: A termésmecslés tapaszta-
latai.

G. Susnea—N. Georgescu: A lakosság
fogyasztói kereslete tanulmányozásának
néhány kérdése.

G. Culcer: Az operatív műszaki szám-
bavétel a statisztikai beszámolórendszer
dokumentációjának alapja.

M. Glassberg: Az építőipari termelés-
ről szóló beszámolójelentés helyes elke-
szítéséért.

D. Mustareata: Az anyagi-műszaki el-
látási terv teljesítése statisztikai megfi-
gyelésének néhány kérdéséről.

N. Lupan: Az 1955–1956. évi közokta-
tás mutatószámrendszere és statisztikai
beszámolórendszere.

A. Klier: A statisztikai munka meg-
szervezése a kisipari szövetkezetben.

Statistische Praxis

A Német Demokratikus Köztársaság
Állami Központi Statisztikai Hivatalának folyóirata

1955. ÉVI 8. SZÁM

H. Frase: Tervezés — statisztika — számvitel.

J. Hess: Még egyszer a mezőgazdasági reprezentatív vizsgálatok kérdéséhez.

J. Rudolph: A szubvenciók és a külkereskedelmi árkülönbözetek kezelése a nemzeti jövedelem mérlegében és a társadalmi össztermék vizsgálatakor.

1955. ÉVI 9. SZÁM

K. Albrecht: Az új technika statisztikájának bevezetése.

A. Clemens: Még jobban növelhetjük a gép- és traktorállományok teljesítményeit.

H. Heimg: Az anyagfelhasználási normák statisztikájának feladatai.

H. Lange: A beruházások előkészítésének és megvalósításának jobb elemzéséhez vezető utak (I).

E. Haneke: Milyen legyen a mezőgazdasági üzemi vizsgálat a jövőben.

1955. ÉVI 10. SZÁM

A. Kindelberger: A „statisztikai szolgálat” tíz éve a Német Demokratikus Köztársaságban.

A társadalmi össztermék.

A foglalkoztatottak ezévi teljes körű összeírása egyszerűsített program alapján.

H. Lange: A beruházások előkészítésének és megvalósításának jobb elemzési módjai (II).

N. Schröder: Statisztikai módszerek alkalmazása a kohászati termékek készletnormáinak megállapításához.

1955. ÉVI 11. SZÁM

A. Tomm: A munkaerő népgazdasági vizsgálata.

M. Mewis: Újraszámozzuk az üzeme-
ket.

D. I. Oparin: A logaritmusos lépték jelentősége a gazdasági folyamatok tervezésében és elemzésében.

H. Messerschmidt: A műszaki és tudományos szakemberek összeírása.

1955. ÉVI 12. SZÁM

F. Behrens: Elő kell készíteni a statisztikát a második öt éves terv feladatainak megoldására.

H. Georgi: Az 1956. évi ipari beszámojelentés.

G. Forbrig: A munkatermelékenység növekedésének méréserőli.

A. Kindelberger: A növekedés üteme. Konferencia az iparstatisztikai csoportosításokról.

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

DRECHSLER LASZLO, FAZEKAS BÉLA, GARAM JÓZSEF, HETÉNYI ISTVÁN,
KENESSEY ZOLTÁN, LAKOS SÁNDOR, LUKÁCS OTTÓ, MÁNDI PÉTER,
MOD ALADARNE, PÉTER GYÖRGY (főszerkesztő), RÉDEI JENŐ (felelős szerkesztő),
ZALA JULIA

STATISZTIKAI SZEMLE

Megjelenik havonta egyszer. Készült 500 példányban.

Szerkesztőség: Budapest, II. Keleti Károly u. 5. Telefon: 155-208

Kiadóhivatal: Budapest, II. Keleti Károly u. 5. Telefon: 338-530 (135. mellék)

Felelős kiadó: A Statisztikai Nyomtatvány- és Folyóiratkiadó Vállalat igazgatója

Műszaki vezető: Gyenes L. György

Előfizetés: Posta Központi Hirlapiroda. Budapest, V., József nádor tér 1.

Telefon: 180-850. Egyévfizetést: 183-022. Előfizetési díj: negyedévre 24,- Ft. félévre 48,- Ft.

1 évre 96,- Ft. Csekk száma: 61.272.

A folyóirat rendszeres példányai kaphatók a Posta Központi Hirlapiroda Újságboltjában (Budapest, V., József Attila utca 3.)

Állami Nyomda Budapest, I., Káposztás tér 1. — 1956. — 456/2. — Felelős vezető: Koltai Ferenc.

БИБЛИОТЕКА ВЕНГЕРСКОГО
ЦЕНТРАЛЬНОГО СТАТИСТИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ
БУДАПЕШТ, II., КЕЛЕТИ КАРОЛЬ УЛИЦА 5-7.
BIBLIOTHÈQUE DE L'OFFICE CENTRAL HONGROIS
DE STATISTIQUE
BUDAPEST, II., KELETI KÁROLY UTCA 5-7.

Уважаемые Господа,

Обращаем Ваше внимание на то, что в рамках обмена изданиями нами журнал „Statistikai Szemle” с января 1956 года будет содержать резюме статей на русском и английском языках. Мы глубоко убеждены, что помещение краткого содержания, публикуемых в журнале статей, облегчит ознакомление с изданием Венгерского Центрального Статистического Управления.

С искренним уважением

Библиотека
Венгерского Центрального
Статистического Управления

Dear Sirs,

We should like to draw your attention to the fact that the review, entitled Statistikai Szemle, sent monthly to your address within the frame of our exchange of publications, contains from January, 1956 onwards summaries of articles in Russian and English languages, too. We hope that these summaries will contribute to the usefulness of the review Statistikai Szemle, published by our Office.

Yours faithfully

Library of the Hungarian
Central Statistical Office